

Birleşmiş
Milletler
Engelli
Hakları
Sözleşmesi
(CRPD)

Uygulama
Kılavuzu

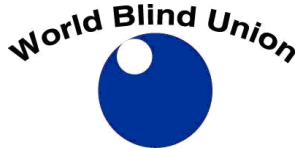
Hazırlayan
Robyn HUNT, Yeni Zelanda
Lord Colin LOW ve Dr. Penny HARTIN'in katkılarıyla

Bu kılavuz
Engelliler Konfederasyonu
tarafından Türkçeye çevrilip düzenlenmiş ve yayınlanmıştır.
Ocak 2018, Ankara

GMK Bulvarı No: 32/6
06540 Demirtepe- Ankara
Tel: +90 312 231 82 43
Faks: +90 312 231 82 46
E-posta: bilgi@korlerfederasyonu.org.tr
URL: www.korlerfederasyonu.org.tr

Bu kılavuzun yayın hakları
Dünya Körler Birliği'ne aittir.
Mart 2012
www.worldblindunion.org

Engelli Hakları Sözleşmesi Uygulama Kılavuzu

Dünya Körler Birliği üyeleri için geliştirilen ve kullanıma sunulan bu el kitabı; kurum, kuruluş ve kişilere **Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'ni** (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities-CRPD*) anlama ve uygulamada yardımcı olacak bir kılavuz niteliğindedir. Engelli Hakları Sözleşmesi'ni, yani CRPD'yi kabul eden Devletler izleme mekanizmalarına engellileri dahil etmelidir. Bu kılavuz görme engelliler ve birlikte çalıştıkları kişiler için bir başlangıç noktası olacaktır.

CRPD'yi henüz imzalamamış ülkelerde engelliler, Sözleşme hakkında bilgi edinmek ve hükümetlerinin bu uluslararası belgeye taraf olmasını teşvik etmek için birlikte çalışmaktadırlar. Bu yayında yer alan bilgiler onların da çok işine yarayacaktır.

Dünya genelinde engellilerin yaşamında büyük bir fark yaratma olanağına sahip olan Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi, ancak ulusal düzeyde etkin bir şekilde uygulanır ve izlenirse beklenen etkiyi yaratabilecektir.

Dünya Körler Birliği, üyelerinin hepsini kendi ülkelerinde Sözleşmenin imzalanması için savunuculuk yapmaya, Sözleşme kabul edildiğinde ise CRPD'nin uygulanmasına etki etmeye ve bu kılavuzda tanımlanan araçları

kullanarak uygulamanın izlenmesine katkıda bulunmaya teşvik etmektedir.

Bu kılavuz, kolaylıkla ulaşılabilen ve kullanılabilir durumdaki kaynaklardan yararlanarak hazırlanmıştır. Örneğin insan hakları alanına yeni girmiş olan gruplar ‘Soru-Yanıt’ bölümüyle (bölüm 2) başlayabilir, ‘Sözleşmenin Düz Metni’ bölümüyle (bölüm 3) devam edebilir ve daha sonra ihtiyaçlarına uygun olarak kılavuzun diğer bölümlerinden de yararlanabilirler. Daha deneyimli ve bilgi sahibi gruplar ise ‘Ayrıntılı Metni’ tercih edebilir.

Bazı elektronik kaynaklar oldukça uzun ve hacimli olduğundan, bu kılavuzun etkinliğini artırmak için belgenin tamamı alınmamış, ilgili internet sayfasındaki bağlantı adres gösterilmiştir. Bu, kişilerin ilgili web sayfalarını ziyaret edebilecekleri ve kendi kullanımları için uygun olup olmadığına karar vermeden önce mevcut belgeleri önceden görebilecekleri anlamına gelir.

Yararlanılan kaynaklar ve kılavuzda özetlerine yer verilen belgelerin güvenilir olmasına özen gösterilmiştir; internet üzerinden bunlara birçok dilde erişim mümkündür.

Erişilebilirliğe ilişkin bir not:

Bu kılavuzu hazırlarken, adresini verdiğimiz bağlantılar ve web sayfalarının erişilebilir olması için elimizden geleni yaptık. Ne yazık ki aynısını kaynakça bölümü için söyleyemiyoruz. Ancak, konuların çoğunun birçok kaynağı var ve bunlardan bazılarında erişim diğerlerine göre daha

kolay. Ayrıca, bazı kaynaklar çeşitli dillerde mevcut olduğu halde bazıları değil.

■ Soru ve Yanıtlarla Engelli Hakları Sözleşmesi ve İnsan Hakları

İnsan Hakları nedir?

İnsan Hakları, insan onuruna yakışır bir yaşam için esas olan insani gereksinimlerden başka bir şey değildir.

Aşağıdaki ifadelerden ‘hakkı’ kaldırırsanız, geriye sadece temel gereksinimler olan ‘eğitim’, ‘yaşam’, ‘sağlık’ ‘geçim kaynakları’, ‘özgürlük’, ‘ifade özgürlüğü’ vb. kalır. Bunlar kurumsal, politik veya yasal çerçeveye konulursa insanın ‘gereksinimleri’, insanın ‘hakları’ haline gelir.

Tüm insanlara ait olan *insan hakları*, bir arada yaşama biçimiyle ilgilidir. Kişiler bu haklarından vazgeçemez. İnsan hakları ırk, cinsiyet, din veya engellilik gözetmeksizin herkes için geçerlidir. Birincil sorumluluk hükümetlerde olsa da, her bireyin bir başkasının insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu vardır.

Bir ‘İnsan Hakları Sözleşmesi’ ne anlama gelir?

Bir *insan hakları sözleşmesi*, bir sorun hakkında aynı yasaya uymak için Devletler arasında yazılı bir anlaşmadır. Bazen *antlaşma*, *mukavele*, *uluslararası anlaşma* veya *yasal belge* olarak da anılan sözleşmeler hükümetlere

kişilerin temel insan haklarından yararlanmalarını garanti altına almak için ne yapılması gerektiğini söyler.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (*Universal Declaration of Human Rights*) Birleşmiş Milletler tarafından 1948 yılında kabul edilmiştir. Bu, tüm insanların sahip olduğu hakları belirleyen ilk uluslararası belgedir. O zamandan bu yana Evrensel Beyanname’de belirtilen insan haklarının tanımını genişleten başka insan hakları sözleşmeleri de hazırlanmıştır.

Bunlardan ikisi; “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi” (ICESCR) ve “Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi”dir (ICCPR). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi bu iki sözleşmeyle birlikte “Uluslararası Temel Haklar Bildirgesi” olarak bilinir.

Dokuz temel uluslararası insan hakları sözleşmesi bulunur; bunların bazılarının *ihtiyari protokolleri* vardır. Bu sözleşmelerin her birinde Taraf Devletlerce sözleşme hükümlerinin uygulanmasını izlemek üzere birer uzman komitesi oluşturulmuştur.

Aşağıda bu sözleşmeler kabul edildikleri tarihlere göre sıralanmıştır. Ancak, aralarında, en yeni sözleşme olan *Engelli Hakları Sözleşmesi (CRPD)* yer almamaktadır.

**ICERD Her Türlü Irk Ayrımcılığının
Tasfiyesine İlişkin Uluslararası Sözleşme ♦**

International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, 21 Aralık 1965, CERD

ICCPR Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ♦ *International Covenant on Civil and Political Rights*, 16 Aralık 1966, CCPR

ICESCR Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ♦ *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, 16 Aralık 1966, CESC

CEDAW Kadınlara Karşı Her Türli Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ♦ *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women*, 18 Aralık 1979, CEDAW

CAT İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ve Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi ♦ *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, 10 Aralık 1984, CAT

CRC Çocuk Hakları Sözleşmesi ♦ *Convention on the Rights of the Child*, 20 Kasım 1989, CRC

ICRMW Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin

Haklarının Korunması Uluslararası Sözleşmesi

◆ *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families*, 18 Aralık 1990, CMW

Cebir Altında Kaybolmaya Karşı Bütün Kişilerin Korunması Uluslararası Sözleşmesi ◆
International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, 20 Aralık 2006

Bağlayıcı olmayan hukuk rejimi nedir?

Bu, Taraf Devletler üzerinde yasal bağlayıcılığı olmayan ancak ahlaki gerekçelerle uygulanması beklenen *beyanname, kural, tavsiye kararı* gibi Birleşmiş Milletler (BM) araçlarını ifade eder. Bu konuda hem uluslararası hem de ulusal düzeyde belirli bir izleme mekanizması bulunmamaktadır.

Bağlayıcı hukuk rejimi nedir?

Bağlayıcı hukuk rejimi, sözleşme ve antlaşma gibi Taraf Devletler için hukuken bağlayıcı olan çeşitli Birleşmiş Milletler araçlarını ifade eder; uygulanma statüsü hem ulusal hem de uluslararası düzeyde etkin bir izleme mekanizması vasıtasıyla, anlaşmalı kurumlar tarafından izlenir.

Neden ayrı bir engelliler sözleşmesine ihtiyacımız var?

İnsan Hakları Beyannamesi'nde engelli kişilerin hakları diğer herkesin haklarıyla birlikte ele alındığı için, engelli hakları genel olarak itibar görmez ve korunmaz.

Devletlere rehberlik edecek ve engellilerin haklarının gerçekten uygulanabildiği bir sözleşmeye gereksinim vardır. CRPD bu nedenle geliştirilmiştir.

Engelli Hakları Sözleşmesi neden önemli?

Önemlidir çünkü engelliliğe ve engellilere dair zihniyet dönüşümünü yansıtacaktır. Devletin engellilerin haklarına saygı göstermesini ve onların yaşamın her alanına tam olarak katılımını kolaylaştırmasını sağlayacaktır. Önceleri engellilik bir sağlık, hayırseverlik veya sosyal yardım konusu olarak görülüyordu. Engelli bir kişinin bedeninde ya da davranışında neyin 'kusurlu' olduğuna odaklanılıyordu.

Bu sözleşme engelliliğin insan çeşitliliğinin bir parçası olduğunu ve engellilerin herkesle aynı haklara sahip olduğunu kabul etmektedir.

Bu kabul, engellilerin başkalarıyla eşit koşullarda insan haklarını kullanabilmesi gerektiğine bir vurgudur. CRPD, hükümet politikaları ve uygulamalarında engelli haklarının gündeme alınmasına ön ayak olan bir belge olarak anılmalıdır.

CRPD engelli kişilere başka hangi hakları sağladı?

Evrensel Beyanname’de tanınan *insan hakları* herkes için *aynı* olduğundan ve farklılıklardan veya çeşitlilikten bağımsız olarak herkese *eşit* koşullarla uygulanması gerektiğinden, engellilere ek haklar sağlamamaktadır.

Ek haklar sağlamıyorsa CRPD niçin bu kadar önemsiyoruz?

Evrensel Beyanname’de tanınan ‘engellilerin insan hakları’ düzenlemesini güçlendirip açıklığa kavuşturduğundan ve engellilerin bu haktan başkalarıyla eşit derecede etkin ve eksiksiz yararlanmasını sağlamak için Taraf Devletleri uygun önlemler ve eylemlerle ‘taraf olmaya’ yönlendirdiği için CRPD’yi bu kadar önemsiyoruz.

Engelli Hakları Sözleşmesi nasıl ortaya çıktı?

Engelli Hakları Sözleşmesi, eşine zor rastlanır bir sürecin sonucunda Birleşmiş Milletler’de (BM) geliştirildi. STK’lar, insan hakları savunucuları, engelli örgütleri ve ulusal insan hakları kuruluşları New York’taki BM merkezinde resmi toplantılara katılıyorlardı. Bütün bu gruplar, hükümetlerin yanı sıra, resmi müzakerelerde sıkı bir şekilde çalıştı ve Sözleşme metni konusunda anlaşmaya vardı. Engelliler ve engelli örgütleri “Bizimle ilgili hiçbir şey, bizsiz olmaz” sloganıyla CRPD’nin geliştirilmesinde başrol oynadı. Sözleşme metninin taslağını hazırlayan bir çalışma grubu, hükümet temsilcileri ve engelli kişilerin eşit şartlarda bir arada çalışmasını sağladı. Hükümet temsilcileri engellilik konularında bilgi sahibi oldu ve bu da müzakerelere çok olumlu yansıdı. Farklı engelli gruplarından kişiler herkes için iyi sonuçlar doğuracak

adımları birlikte attı. Bu süreçte *Dünya Körler Birliği* aktif bir rol oynadı. Birliğin Birleşmiş Milletler'deki Çalışma Grubu, Engelliler Yönetim Kurulu ve Geçici Komite'nin tüm toplantılarına katılarak kör ve az gören kişilerin kendilerine özgü gereksinimlerinin Sözleşmenin tamamına yansımaları sağladı.

Devletler sözleşmeleri imzaladıklarında ne olur?

Bir sözleşmenin içeriği hakkında mutabakat sağlandığında, sözleşme kabul edilip edilmeyeceğinin belirlenmesi için BM Genel Kuruluna gönderilir. Sözleşme kabul edilirse hükümetler sözleşmeyi imzalayıp imzalamayacaklarına ve onaylayıp onaylamayacaklarına karar verirler. Bir hükümet bir sözleşmeyi imzaladığında içerisindeki fikirleri ve ilkeleri benimseyeceğini taahhüt etmiş demektir. Hükümetler bir sözleşmeyi onaylayarak bunu resmen ülkelerinin yasal sisteminin bir parçası kabul ederler. Bir hükümet bir sözleşmeyi onayladığında orada belirtilen hakların ülkesindeki politikalar ve uygulamalara yansıtacağını da kabul etmiş olur.

Engelli Hakları Sözleşmesi'nin amacı nedir?

Sözleşmenin amacı; devletlerin engellilerin bütün insan haklarından yararlanmalarını ve haklarının korunmasını sağlamaya teşvik etmektir. Sözleşme *fiziksel, bilişsel, zihinsel* veya *duyusal* gibi kısa ve uzun süreli engelleri bulunan kişileri kapsar. Engellilik, engelli kişilerin diğer insanlar gibi yaşamasını engelleyen, istenmeyen bir durum olarak görülür.

Engelli Hakları Sözleşmesi engelliliği tıbbi bir durum olarak ele almaz.

CRPD engelliliğin sosyal modelini benimser; sistemle ilgili ve yapısal sorunlara veya *engellere* odaklanır. Engelli kişilerin doğuştan gelen potansiyellerini tanıır ve toplumun ayrımcı değil kapsayıcı olması için engelleri tanımlamaya çalışır. Hükümetlerin engelli kişilerin topluma tam olarak katılmalarını sağlamak için yasa, kural, davranış ve binaları değiştirmeleri gerekebilir.

Engelli Hakları Sözleşmesi'nin temel ilkeleri nelerdir?

Sözleşmenin temel ilkeleri şunlardır:

- Kişinin kendi tercihlerini yapma özgürlüğü ve kişilerin bağımsızlığı da dahil olmak üzere insan onuruna ve kişilik haklarına saygı
- Ayrımcılık yapmama
- Toplumsal yaşama tam ve etkin katılım
- İnsan çeşitliliği ve insanlığın bir parçası olarak engelli kişileri kabul etme ve farklılıklara saygı
- Fırsat eşitliği
- Erişilebilirlik
- Kadın-erkek eşitliği
- Engelli çocukların kapasitelerinin yavaş yavaş gelişmesine ve kimliklerini koruma hakkına saygı

Acilen hayata geçirilmesi gereken yurttaşlık hakları ile siyasi haklar arasındaki farkı anlamak önemlidir. Kaynaklar izin verdiği ölçüde gerçekleştirilen ekonomik,

sosyal ve kültürel haklar arasındaki farkın anlaşılması da gerekir.

Burada, Sözleşmeye Taraf Devletlerin farklı kalkınma düzeylerinde oldukları göz önünde bulundurulmalıdır. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar aşamalı olarak hayata geçiriliyor olsa da (örneğin, oy hakkı) Taraf Devletler bu konuda ilerleme göstermelidir.

CRPD, sadece engellilerin insan haklarını güçlendirmekle kalmayıp aynı zamanda genel insane hakları söylemine de önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Genel anlayış, ekonomik etkileri olmadığı için medeni ve siyasi hakların derhal gerçekleştirilebileceği, ancak, kaynak sınırlamaları nedeniyle, gelişmekte olan ülkelerin uygulamakta zorlanabilecekleri (Taraf Devletler üzerindeki ekonomik etkileri bakımından) toplumsal, ekonomik ve kültürel hakların aşamalı olarak gerçekleştirilebileceği yönündedir.

Bu sözleşme hakların aşamalı olarak hayata geçirilmesine ilişkin çatışmayı çözmektedir. Oy kullanma hakkı veya siyasi ve toplumsal katılım hakkı, engelli kişiler bağlamında ekonomik sonuçlar doğuran medeni ya da siyasi bir haktır. Böyle olduğu için Taraf Devletler ekonomi gerekçesiyle hakların hayata geçirilmemesi mazeretini kullanamazlar.

Sivil toplum kuruluşları ve ilgili kurumların rolü ve yükümlülükleri nelerdir?

CRPD, önceki sözleşmelerde açıkça belirtilmeyen "yatay haklar" kavramını ortaya koymuştur. "Erişilebilirlik"

konusunu düzenleyen 9. Madde, tarafların, sivil toplumun ve kurumların kamuya sundukları tüm hizmet ve ürünler için kapsayıcı ve evrensel bir model benimsemelerini, bu sayede engellilerin ek masraf yapmadan bu hizmetlerden yararlandırılmalarını zorunlu kılar.

Destekli karar alma nedir?

CRPD, insan toplumunun "bağımlılık" ya da "bağımsızlık" değil, "karşılıklı bağımlılık" ile ilgili olduğu gerçeğini açıkça ortaya koymaktadır. Madde-12, "Yasa önünde eşit kabul edilme", Taraf Devletlerin, farklılık ve çeşitliliğine bakılmaksızın engelli kişilerin yasal kapasitelerini başkalarıyla eşit temelde anlama, kullanma ve kullandırma hakkını tanımalarını şart koşar.

Hakkı mümkün kılan nedir?

Engelli kişilerin hak ve özgürlüklerini başkalarıyla eşit olarak, hak ve menfaatlerin etkin biçimde kullanmasını sağlayan ön koşullardır. "Uygun hale getirme ve Rehabilitasyon" başlıklı 26. Madde, Taraf Devletlerin engelsiz çevre, yardımcı cihazlar, yardımcı teknoloji, tıbbi rehabilitasyon ve erişilebilir bilgi biçimleri gibi ön koşulları sağlamalarını zorunlu kılar. Bu kendi içinde de bir hak olmakla birlikte engellilerin diğer haklarını tam ve etkili bir şekilde kullanmalarını sağlar.

Makul düzenleme nedir?

Engelli kişiler, insan haklarını kullanmak için yardımcı cihazlar, teknoloji ve erişilebilir bir ortam gibi özel destekler talep edebilirler. Bu, ilgili taraf üzerinde orantısız bir külfet oluşturmadan ekonomik olanaklar

çerçevesinde ilgili taraflarca uygun ve yeterli destek sağlanmasını gerektirmektedir.

Dünya Körler Birliği üyeleri CRPD'yi uygulamak için uluslararası işbirliğini nasıl geliştirebilir?

Birliğin üyeleri, engellilerin kalkınma faaliyetlerine katılımı için belli bir oranda kaynak tahsis edebilir; onlara mali destek sağlanmasını gündeme getirebilir; DFID, USAid, AusAid, SIDA gibi çift taraflı kuruluşlar, AB, Dünya Bankası gibi çok taraflı kuruluşlar, ActionAid, Oxfam, Care, Concern, Save the Children, Plan gibi uluslararası kalkınma ajansları ve Gates, Ford, Tata gibi vakıflarla işbirliği yapabilirler.

İhtiyari Protokol nedir?

Engelli Hakları Sözleşmesi'nin İhtiyari Protokolü, Sözleşmeyle birlikte hazırlanmıştır. Bu protokol, engelli kişi ve örgütlere BM'ye başvuru yolunu açan bir belgedir. Engelli kişi veya kuruluşlar, ülkeleri İhtiyari Protokolü imzalayıp onaylamışsa BM'ye şikayette bulunabilirler. Devletler Sözleşmeyi imzalayıp onayladıkları halde İhtiyari Protokolü imzalamayabilir veya onaylamayabilir.

BM Genel Kurulu'nda 13 Aralık 2006 tarihinde kabul edilen Engelli Hakları Sözleşmesi ve İhtiyari Protokolü, Mayıs 2008'de yürürlüğe girmiş ve tam bir yasal statü kazanmıştır.

Sözleşmenin tam metnini ve ilgili materyali diğer dillerde de okumak için şu sayfaya gidebilirsiniz:
<http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=259>

Sözleşme ve İhtiyari Protokol'ü imzalayıp onaylayan Devletlerin tam listesine Birleşmiş Milletler'in web sitesindeki şu sayfadan ulaşabilirsiniz:
<http://www.un.org/disabilities/countries>

Sözleşmenin izlemesi nasıl yapılacak?

BM sözleşmelerini onaylayan Devletler söz konusu sözleşmenin uygulanmasını sağlamakla yükümlüdür. Sözleşmeyi imzalayan her devlet dört yılda bir engelli hakları konusunda rapor vermelidir. Devletlerin, temel ilkeleri nasıl takip ettiklerini, engelli haklarını hangi yollarla koruyup geliştirdiklerini göstermeleri gerekir. Ayrıca engelli örgütlerinin izleme sürecine nasıl dahil oldukları da Devletlere sorulur. Engelli kişilerin izleme sürecine katılımı çok önemlidir. Bazı ülkelerde engelli örgütleri, ilerlemeyi kendi perspektiflerinden gösteren *Gölge Rapor* veya *Paralel Rapor* olarak adlandırdıkları raporu hazırlamak için birlikte çalışmaktadır. Bu rapor, Sözleşme gereği Taraf Devletlerin beyan etmesi gereken Hükümet Raporuyla aynı zamanda sunulur.

Sözleşme metnine başka hangi dillerde ve formatlarda erişebiliriz?

Sözleşme metnini aşağıdaki bağlantıda BM'nin altı resmi dilinde bulabilirsiniz: İngilizce, Arapça, Çince (Mandarin), İspanyolca, Fransızca ve Rusça.

<http://www.un.org/disabilities/default.asp?navid=13&pid=150>

Aynı sayfada Sözleşme metninin ayrıca 11 ulusal dilde daha tercümesini görebilirsiniz. Bunların çoğu Word veya html formatındadır.

Sözleşmenin sesli versiyonunu (İngilizce) dinlemek içinse Yeni Zelanda Engelliler Bürosu'nun web sayfasını ziyaret ediniz: <http://www.odi.govt.nz/what-we-do/un-convention/index-audio.html>

Ülkemin CRPD'yi imzalayıp imzalamadığını ve onaylayıp onaylamadığını nasıl öğrenebilirim?
CRPD'yi imzalayan ve onaylayan Devletlerin tam listesi şu adreste bulunmaktadır:
<http://www.un.org/disabilities/countries.asp?navid=12&pid=166>

İlgili bağlantılar:

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği

<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Disability/Pages/DisabilityIndex.aspx>

BM Engelli Hakları Komitesi

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx>

Kılavuzun sonundaki kaynakçada daha fazlasını bulabilirsiniz.

■ Sözleşmenin Genel Değerlendirmesi

CRPD'nin onaylanması sürecinde savunuculuk yapan, seslerinin uygulama ve izleme sürecinde de duyulmasını isteyen herkesin Sözleşmenin içeriği hakkında bilgi sahibi olması gerekir.

CRPD genel değerlendirme

Sözleşme 50 maddeden ibarettir. Burada her bir madde grubuyla ilgili kısa bir genel değerlendirme yapılmıştır:

Madde 1, sözleşmenin amacını belirler:

“Sözleşmenin amacı; devletlerin engellilerin bütün insan haklarından yararlanmalarını ve haklarının korunmasını sağlamaya teşvik etmektir.

Madde 2-3, şartlar ve genel esaslara ilişkin açıklama sağlar.

Madde 4-32, engellilerin özel haklarını belirler.

Maddelere Taraf Devletlerin engellilere yönelik yükümlülükleri dahil edilmiştir. Bu madde kapsamındaki hususlar şöyledir:

Genel yükümlülükler:

- Eşitlik ve ayrımcılık yapmama
- Engelli kadınlar
- Engelli çocuklar
- Farkındalık yaratma
- Erişilebilirlik
- Yaşam hakkı
- Risk faktörleri ve insani acil durumlar
- Yasalar önünde eşitlik
- Adalete erişim
- Kişi özgürlüğü ve güvenliği
- İşkence veya zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezayla mücadele
- Sömürü, şiddet ve istismardan korunma
- Kişi bütünlüğünün korunması
- Hareket ve milliyet özgürlüğü
- Bağımlı olmadan yaşama ve toplumsal içerme
- Kişisel hareketlilik
- Düşünce ve ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim

- Özel hayatın gizliliği
- Konuta ve aileye saygı
- Eğitim
- Sağlık
- Uygun hale getirme ve iyileştirme
- İş ve istihdam
- Yeterli yaşam standardı ve sosyal koruma
- Siyasal ve sosyal yaşama katılım
- Kùltùrel yaşam, eğlence, boş zaman faaliyetleri ve spora katılım
- İstatistik ve veri toplama
- Uluslararası işbirliği

Madde 33-39, Sùzleřmenin raporlanması ve izlenmesine dair usullere odaklanmıştır. Bu madde kapsamındaki hususlar şoyledir:

- Ulusal uygulama ve izleme
- Engelli Hakları Komitesi
- Taraf Devletlerin Ùlke Raporları
- Raporların değerlendirilmesi
- Taraf Devletler ve Komite arasında işbirliği
- Komitenin diğer kuruluşlarla ilişkisi
- Komite raporu

Madde 40-50, Sùzleřmenin onaylanması, yùrùrlùđe girmesi ve değerikliklerle ilgilidir. Aşağıda bu madde kapsamındaki hususlar belirtilmiştir:

- Taraf Devletler Konferansı
- Arşivleme
- İmzalama
- Bağlı kalma onayı
- Bölgesel uyum kuruluşları
- Yürürlüğe girme
- Çekinceler
- Değişiklikler
- Feshetme
- Erişilebilir format
- Özgün metinler

CRPD'nin sade bir dille yazılmış metninin tamamı ve İhtiyari Protokol Ek "A"da yer almaktadır.

■ Genişletilmiş CRPD Kılavuzu

Bu kılavuzun İngilizcesi ve Galcesi (Galler dili) de vardır; pdf, Word, html formatlarında kişisel bilgisayarlarınıza indirebilirsiniz. Londra'da Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu (*Equality and Human Rights Commission*) tarafından yayınlanmıştır:

<http://www.equalityhumanrights.com/human-rights/a-guide-to-the-un-disability-convention/index.html>

Bu kılavuz İngiliz, İskoç ve Galler'deki kullanıcılar için yazılmış olsa da başka yerlere de uyarlanabilir.

■ CRPD'nin Uygunluğu Konusunda *Dünya Körler Birliği*'nin Analizi

Avrupa Körler Birliği, CRPD'nin bazı maddelerini ve bunların kör ve az gören kişiler üzerindeki etkilerini inceledi. Birlik tarafından güncellenen bu analizi Ek “B”de bulabilirsiniz.

Bu belge, CRPD'nin tek tek bütün maddelerini ele almaktadır. Her bir maddenin metniyle birlikte körler ve az görenler için maddenin içeriğini açıklayan bir “İhtiyaçlar ve Özellikler Deklarasyonu” vardır. Bunu takiben her maddenin önemli yönleri vurgulanmış ve kör ve az gören kişilere yönelik yükümlülükleri yerine getirmek için gerekli şartlar listelenmiştir.

Bu belgedeki her şartın derhal yerine getirilmeyeceği kabul edilmelidir. Ancak, açıklamaların bir hedefi vardır ve kontrol listesi ve savunuculuk materyaliyle birlikte okunmalıdır. Bu sayede açıklamalar, planlama ve önceliklendirmeye yardımcı olacaktır.

Belirli durumlarda, ülkelerdeki insan hakları ihlallerini göstermek için oralara özgü insan hikayelerinden yararlanılabilir. Bu hikayeler, insan hakları konularında yeterli bilgiye sahip olmayanlara bu konuları anlamada yardımcı olacaktır.

■ CRPD maddeleri için Dünya Körler Birliği Kontrol Listesi

Bu kontrol listesi, toplumda görme engelli kişilere ulaşılabilirlik konusunda kapsamlı bir kılavuzdur. Sorular CRPD'nin çeşitli maddelerine dayanmaktadır. Herhangi bir soruya verilecek 'hayır' yanıtı, düzeltilmesi gereken alanlar olduğunun göstergesidir.

Bu liste, her madde yerine getirildiğinde ideal bir topluluğu temsil eder. Her konunun her durumda yerine getirilmesi pek mümkün değildir ve bazı durumlarda çok azı yerine getirilecektir. Bu cesaret kırıcı olabilir, ancak, her şeyi en baştan düzeltmek mümkün olmadığından *kontrol listesi* ilerlemeye yönelik eylem planlarının oluşturulması ve önceliklerin belirlenmesinde önemli bir rol oynar. Bazı maddelerin bazı bölümleri yerel etki gerektirebilirken, bazılarının ulusal düzeyde ele alınması daha iyi olabilir.

Erişilebilirliğin bazı temel konuları stratejik ittifak içerisindeki diğer engelli gruplarıyla birlikte takip edilebilir.

Kontrol Listesi Ek "C"de yer almaktadır.

■ CRPD Ağları

Dünya Körler Birliği, CRPD'ye ilişkin savunuculuk faaliyetlerimizi ve ulusal düzeyde izleme çalışmalarını desteklemek için bölgesel ağlar kurmuştur. Tüm üyeleri Bölgesel CRPD Koordinatörünün liderliğinde Bölgesel CRPD Ağlarına katılacak CRPD destekçilerini belirlemeye davet ediyoruz. Bölgesel koordinatörlerin ve ulusal CRPD destekçilerinin görev tanımları Ek "D"de belirtilmiştir.

■ Savunuculuk Kılavuzu

CRPD'nin onaylanması, engelliler için insan haklarına tam olarak erişmenin ilk adımıdır. Kör ve az gören kişilerin Sözleşmenin uygulanması ve değişim yaratması konusunda güçlü savunucular olması beklenir. Savunuculuk çeşitli düzeylerde yapılmalıdır: Görme engellilerle çalışan diğer örgütler arasında, diğer engelli örgütleri arasında, hükümetlerle, kamu hizmetleri düzeyinde vb.

Etkin savunuculuk için kendiniz ve kuruluşunuz için neyin önemli olduğunu bilmeniz önemlidir. Görme engellilik, kör ve az gören kişilerin ihtiyaçları ve teknik çözümler hakkında bilgi sahibi olmanız gerekir. Ayrıca savunuculuk çabalarınızı diğer kuruluşlarla işbirliği içinde nasıl güçlendirebileceğinizin de farkında olmanız elzemdir. Ve son olarak; tartışma, müzakere ve uzlaşma yoluyla değişim yaratmak için bu işbirliğine dayalı ilişkileri nasıl şekillendireceğinize dair fikriniz olmalıdır.

Harvard Hukuk Fakültesi Engellilik Projesi'nde (*Harvard Law School Project on Disability*) savunuculuk çalışmalarınızda size yol gösterecek eşsiz bilgiler bulunmaktadır. (<http://www.hpod.org/involved>) adresindeki web sayfasında savunuculuk çalışmalarına nasıl katılabileceğinize dair ipuçları da bulunmaktadır. Şu konulara yer verilmiştir:

- Engelli kişilerin insan hakları için küresel düzeyde savunuculuk
- Kendi toplumunuzda savunuculuk
- Hak savunucusu olmak
- Kendinizi eğitmek ve toplumunuzda farkındalığı artırmak
- Engellileri örgütlemek veya onları mevcut örgütlenmelere dahil etmek
- Ne tür olumlu değişiklikler yapabileceğinize karar vermek
- İşbirliği yapmak
- Hükümete ortak ve toplumsal çıkarlarınızın gözetilmesi için baskı yapabilecek engelli örgütlerinden bir çatı örgütlenmesi oluşturmak.

Savunuculuk ve lobicilik stratejileri ve ayrıca diğer kuruluşların hazırladığı yararlı kaynaklar hakkında daha fazla bilgi için: <http://www.hpod.org/involved>.

Landmine Survivors International (Mayın Mağdurları Ağı) da savunuculukla ilgili yararlı bilgiler içeren bir kılavuz hazırlamıştır. Kılavuzun içeriği Landmine Survivors International'a özgü olsa da engelli hakları alanlarına uyarlanabilir. Kılavuza aşağıdaki bağlantıdan erişebilirsiniz:

<http://www.mineaction.org/downloads/1/CRPDtoolkitEng2.pdf>
American Library Association'ın ürettiği Savunuculuk Planlama Seti'ni
ise Ek "E"de bulabilirsiniz.

■ İzleme

CRPD çağdaş bir sözleşmedir. En önemli özelliklerinden biri, engellilerin izleme (*monitoring*) sürecine katılmasını zorunlu kılmasıdır. Yeni izleme biçimleri geliştirilmekte, böylece hükümetler ve insan hakları örgütlerinin yanı sıra engelli kişiler ve onların kurumları da izleme mekanizmasını öğrenmektedir. Birleşmiş Milletler İzleme Komitesi'nin başkanı Profesör Ron McCallum (Avustralya) ve bazı Komite üyeleri kördür.

Uluslararası Engelliler Birliği (International Disability Alliance-IDA) CRPD'nin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu, bir BM sözleşmesinin hazırlanmasına sivil toplum örgütlerinin dahil oldukları ilk örnektir.

1999 yılında kurulan Uluslararası Engelliler Birliği, kısa adıyla IDA, Engelli Hakları Sözleşmesi'nin etkin bir şekilde uygulanmasını destekleyen küresel ve bölgesel engelli örgütlerinin (DPOs) ağıdır. IDA halihazırda gözlemci statüsüne sahip diğer iki bölgesel engelli örgütlenmesiyle dokuz küresel ve dört bölgesel engelli örgütünden oluşmaktadır. Dünya Körler Birliği, Uluslararası Engelliler Birliği'nin kurucu üyesidir.

IDA “Engellilerin Haklarının Korunması için Uluslararası İnsan Hakları İzleme Mekanizmalarının Etkili Kullanımı (*Effective Use of International Human Rights Monitoring Mechanisms to Protect the Rights of Persons with Disabilities*)” başlıklı bir belge hazırlamıştır.

Bu belge İngilizce, İspanyolca, Fransızca ve Arapça olarak pdf ve Word formatlarında mevcuttur; bedelsiz olarak

<http://www.internationaldisabilityalliance.org/en/guidance-document-parallel-reports> sayfasından indirilebilir.

Bu sayfada başka yararlı kaynaklar da bulunmaktadır.

Bu belgenin “İçindekiler” bölümünde sıralanmış başlıklar şunlardır:

- Sunuş
- Amaç ve Metodoloji
- Engelli Hakları Komitesi'nin Raporlama Süreci
 - BM CRPD
 - CRPD Komitesi'nin rolü
 - Raporlama
 - Taraf Devlet raporlarının hazırlanmasına etki etme
 - Ulusal izleme mekanizmalarının raporlarına etki etmek
 - Konu listesini etkileme
 - Komite Genel Kuruluna sivil toplumun katılımı
 - Sonuç gözlemlerine etki etme
 - Sonuç gözlemlerini sürdürme
 - Genel ve tematik genel müzakere ve değerlendirme günleri
 - Ulusal uygulama ve izleme
- CRPD komitesine “gölge (paralel) rapor”ların nasıl hazırlanacağı konusunda öneriler
 - Gölge raporların rolü
 - Gölge raporlar hazırlamak için ulusal CRPD

- koalisyonları kurmak veya güçlendirmek
- Gölge raporun içeriği
 - Genel Hükümler: Maddeler 1-5, 8 ve 9
 - Özel Hükümler: Maddeler 10-30
 - Engeli kadınlar, engelli çocuklar ve diğer engelli grupları
 - Diğer genel maddeler: Maddeler 31-33
 - Raporun etkinliğini sağlamak için diğer öneriler
- İhtiyari Protokol kapsamında öngörülen bireysel iletişim ve araştırma prosedürünün stratejik kullanımı
- Bireysel iletişim prosedürü
 - Araştırma prosedürü
- Diğer insan hakları süreçlerini etkileme: Engelli haklarının yaygınlaştırılması
- Engelli örgütlerini (DPO's) diğer insan hakları sözleşmelerinin komitelerine raporlama yapma sürecine dahil etme
 - Engelli örgütlerinin küresel periyodik incelemeye dahil edilmesi
 - Engelli haklarının geliştirilmesi için özel usuller
- Sıkça Sorulan Sorular
- Yararlanılan Kaynaklar

Sonuç

Ağımızdaki tüm üyelerimize yararlı olacağına inandığımız bu kılavuzun amacı, üyelerinize ve birlikte çalıştığımız kişi ve kurumlara Engelli Hakları Sözleşmesi ve diğer uluslararası insan hakları belgelerinin kör ve az gören kişilerin de yararlanacakları şekilde uygulanabilmesinde yardımcı olacak bilgi, araç ve kaynak sağlanmasıdır.

Bu kılavuzda bu amaç doğrultusunda bunları ve bunların kör ve az gören kişiler üzerindeki etkilerini anlamanız için CRPD ve diğer BM belgeleriyle ilgili bilgi vermeye çalıştık; Sözleşmenin uygulanması ve izlenmesi için izleme süreçleri hakkında bilgi verdik; ayrıca ihtiyacınıza yönelik daha fazla bilgi bulabileceğiniz ek araçlar ve kaynaklara da yer verdik. .

Kılavuzda Dünya Körler Birliği tarafından CRPD'nin uygulanması ve izlenmesine yardımcı olmak üzere geliştirilen stratejilerden biri, Ulusal Savunucular tarafından desteklenen Bölgesel CRPD ağlarının geliştirilmesidir. Birlikte çalışarak, başarılarınızı ve karşılaştığınız zorlukları paylaşarak, bilgi ve deneyim kültürünün oluşturulmasına yardımcı olarak elde edilecek birçok yarar olduğuna inanıyoruz. Bu bölgesel ağları kurma ve bunlarla çalışmaya katılmanızı içtenlikle ümit ederiz. Bu kılavuzu kullanırken, içeriğini güçlendireceğini düşündüğünüz ek kaynaklar tespit ederseniz lütfen bunları bize bildirin. Bu kılavuzun yaşayan bir belge olmasını ve gerektiğinde güncellenebilmesini istiyoruz.

Ek “A” : Sözleşmenin İzahlı Metni

Bu versiyonu yeni başlayan biri için daha kolaydır ancak CRPD'nin nihai versiyonu aşağıdaki linkte yer almaktadır:

<http://www.un.org/disabilities/default.asp?navid=13&pid=150>

Diğer dillerdeki versiyonu ve ayrıca diğer ilgili kaynaklar da aynı sayfada bulunabilir.

BİRLEŞMİŞ
MİLLETLER

ENGELLİ
HAKLARI
SÖZLEŞMESİ

(CRPD)

Başlarken...

1 ♦ Birleşmiş Milletler'in kurucu belgeleri hepimizin eşit olduğunu, özgürlük, eşitlik ve barış için hepimizin insanlık ailesinin bireyleri olduğumuzu ifade eder.

2 ♦ Hepimiz eşitizdir ve hepimizin insan hakları vardır.

3 ♦ Engellilerin, insan hakları ve temel özgürlüklerin tamamından yararlanması ve bu konuda ayrımcılık yapılmaması gerekmektedir.

4 ♦ İnsan haklarını destekleyen ve koruyan yedi ayrı uluslararası sözleşme mevcuttur.

5 ♦ Engellilik her zaman değişebilir bir şeydir ve engelliliği meydana getiren, çevre ve kişilerin davranışlarıdır.

6 ♦ Engelliler için yasa, kural, karar, program ve uygulamalar hazırlanırken Standart Kurallar ve Dünya Eylem Programı'yla ne yapılmaya çalışıldığı göz önünde bulundurulmalıdır.

7 ♦ Hükümetler ve uluslararası kuruluşlar bir ülkenin kalkınmasına kafa yorarken, örneğin yoksullukla mücadele ya da engelli istihdamı gibi konularda planlar hazırlarken

engellileri de eşit ölçüde dikkate almalı, onları dışarıda bırakmadığından emin olmalıdır.

8 ♦ Birisi engelli kişilere karşı ayrımcılık yaptığında bunun kişilik onurunu ve insani değerleri hiçe saymak anlamına geldiğini bilmelidir.

9 ♦ Engelliler arasında pek çok farklılık vardır ve engellilik *çeşitleri* mevcuttur.

10 ♦ Daha fazla desteğe ihtiyacı olanlar dahil tüm engelliler kendi haklarını kullanma hakkına sahiptir.

11 ♦ Hakları konusunda koruma sözleşmeleri bulunmasına rağmen, engelli kişilerin haklarının halen görmezden gelinmesi, yok sayılması bizi endişelendirmektedir.

12 ♦ Özellikle yoksul ülkelerde engellilerin yaşam koşullarını iyileştirmek için devletler birlikte çalışmalıdır.

13 ♦ Engellilerin toplumsal katılımı tam olarak sağlanırsa ve haklardan eşit biçimde yararlanırlarsa ülkelere de büyük fayda sağlayacaklarının bilinmesi gerekmektedir.

14 ♦ Engellilerin kendi kararlarını vermede özgür olmaları çok önemlidir.

15 ♦ Engellilerin özellikle kendileriyle doğrudan ilgili olan politikalar ve programlara dahil edilmesi gerekmektedir.

16 ♦ Engelli kişilerin sadece engellerinden dolayı değil aynı zamanda ırkları, cinsiyetleri veya birçok diğer nedenlerle ayrımcılığa maruz kalmaları endişe vericidir.

17 ♦ Engelli kadınlar ve kız çocuklar, engelli olmayanlara oranla daha çok istismar edilmekte, şiddete uğramakta, zarar görmekte ve sömürülmektedir.

18 ♦ Engelli çocuklar diğer tüm çocuklarla aynı haklara sahiptir ve uluslararası çocuk hakları sözleşmeleri onları da kapsamaktadır.

19 ♦ Bir ülkenin engellilerin insan hakları için attığı her adımda hem kadınları hem de erkekleri dikkate aldığından emin olması çok önemlidir.

20 ♦ Engelli kişilerin çoğunun yoksul olduğunu hatırlamak ve bu yoksulluğun onların yaşamını nasıl etkilediğini ortaya koymak da çok önemlidir.

21 ♦ Özellikle çatışmalı, savaşların sürdüğü veya işgal altındaki bölgelerde engellilerin haklarına sahip olmaları için önce barış ve güvenliğe ihtiyaç vardır.

22 ♦ Engellilerin yaşamın her alanına katılmaları, okula gitmeleri ve haklarını kullanabilmeleri için ihtiyaç duydukları bilgiye sahip olmaları çok önemlidir.

23 ♦ Kişilerin haklarından yararlandığından emin olunması hepimizin görevidir.

24 ♦ Aile toplumun temelidir ve engelliler ve ailelerinin insan hakları konusunda çalışabilmeleri için ihtiyaç duydukları koruma ve yardımı almaları gerekmektedir.

25 ♦ Yaşamın her alanını kapsayan bir sözleşmenin hem yoksul hem de varlıklı ülkelerde, engelli kişilerin yaşamını daha iyi bir hale getirmede ve engellilere eşit davranılacağı ve yaşam alanlarının tamamına eşit şekilde katılmalarına yardımcı olacağına inanmaktayız.

Sözleşmenin bir parçası olmaya karar veren Devletler aşağıdaki maddelerde belirtilen hususları kabul etmiş sayılırlar.

ENGELLİ HAKLARI SÖZLEŞMESİ'NİN MADDELERİ

Madde 1 - Amaç

- Bu sözleşmenin yapılmasının nedeni, Sözleşmeyi kabul eden Devletlerin;
 - Engelli kişilerin tüm insan haklarından ve özgürlüklerinden yararlanmasının teşvik edilmesi ve korunmasının,
 - Engelli kişilerin onurlarına saygı gösterilmesinin, garanti altına alınmasını sağlamalarıdır. *(Söylem, eylem, fiziksel ortam ve yasalar nedeniyle toplumsal yaşama katılımları engellenen, örneğin kalıcı fiziksel, psiko-sosyal, zihinsel engelleri olan kişiler bu madde kapsamındadır.)*

Madde 2 - Tanımlar

- Sözleşmede geçen tanımlardan biri olan “İletişim”, insanların iletişim kurabilmeleri için gerekli olan yol ve araçlar anlamına gelir; konuşma dili, işaret dili, Braille, beden dili gibi...
 - “Dil” tanımı; konuşulan dil, işaret dili ve konuşulmayan dil türlerini işaret eder.
 - “Engellilik temelinde ayrımcılık” tanımı, kişilerin dışlandıkları, kapatıldıkları veya engelleri nedeniyle bazı şeyleri yapmalarının önlenmiş durumlarıdır. Bu ayrımcılığa yaşamın herhangi bir alanında maruz kalabilirler.
 - “Makul düzenleme”, bir kişinin örneğin evlerinde,

çalıştıkları yerlerde haklarından yararlanabilmek adına yapılması gereken değişikliklere ihtiyaç duyduğu anlamına gelir. Eğer bu çok maliyetliyse veya çok zorsa o zaman değişikliklerin yapılması mümkün olmayabilir.

“Evrensel tasarım”, bu bütün insanlar tarafından kullanılacak şeylerin yapılması, programların yaratılması ve yerlerin uygun hale getirilmesi anlamına gelir. Bazen özel bir engellilik türü nedeniyle bazı kişilerin haklarından yararlanabilmeleri için bazı şeylerin özel olarak yapılmasını gerektirebilir.

Madde 3 - Genel Esaslar

■ *Sözleşmenin esasları şunlardır:*

- Bireysel özerkliğe saygı
- Seçebilme becerisi
- Bağımsızlık
- Ayrımcılık yapmama
- Katılım
- Tam kapsayıcılık
- Farklılıklara saygı
- Engelliliğin günlük yaşamın bir parçası olarak kabul edilmesi
- Fırsat eşitliği
- Erişilebilirlik
- Kadın-erkek eşitliği
- Çocuklara saygı

Madde 4 - Genel Yükümlülükler

■ Devletler, engellilik nedeniyle herhangi bir ayrımcılık yapılmaksızın herkesin insan haklarından yararlanmasını sağlamayı taahhüt eder. Bu taahhüdü yerine getirmek için;

- Sözleşmeden doğan hakların ülkelerindeki yasalara, politikalara ve uygulamalara yayılmasını sağlamak için gerekeni yapacaklardır.
- Uygulama: örneğin yeni yasalar ve kurallar getirecek, gerekli olduğunda eski kuralları ve yasaları değiştirecek ve engellilere ayrımcılık yapan diğer yasaları iptal edip uygulamayı durduracaklardır.
- Engellilerin insan haklarının tüm politikalar ve programlara dahil edilmesini sağlayacaklardır.
- Sözleşmeyi desteklemeyen hiçbir şeyi yapmayacaklar ve başka devletlerin de Sözleşmeyi kabul etmesini sağlayacaklardır.
- Bir kişiye engelli olması nedeniyle ayrımcılık yapan bireyleri, kurumları veya işletmeleri durdurmak için harekete geçeceklerdir.
- Mümkün olan en düşük maliyetle tüm dünyada ürün, hizmet, araç-gereç ve mekanların engelliler tarafından kullanılabilmesi için çalışacak ve bunu teşvik edeceklerdir.
- Düşük maliyetli olanlar başta olmak üzere, engellilerin yaşamın her alanında kolaylıkla yararlanabilecekleri yeni teknolojiler üzerinde çalışacak ve bunu teşvik edeceklerdir.
- Engellilerle çalışan kişilerin Sözleşmenin getirdiği hakları bilmesini sağlayacaklardır.

■ Devletler ekonomik, sosyal ve kültürel haklar için bu haklarla ilgili yasa ve kuralları ellerinde bulunan kaynaklarla yapabilecekleri kadarıyla uygulamaya koyacaktır. Gerektiğinde bu hakları uygulamaya koymak için diğer Devletlerle işbirliği yapabilirler. Diğer bütün haklar hemen uygulamaya konulmalıdır.

- Sözleşme konusunda yasalar ve kurallar getirilirken Devletler onları temsil eden kuruluşlar üzerinden çocuklar dahil engelli tüm bireylerle görüşecek ve onları sürece dahil edecektir.
- Sözleşme, engelli hakları için daha iyi olan herhangi bir yasa veya kuralı değiştirmez. Devletler mevcut insan haklarını uygulamaya koymamak için Sözleşmeyi bahane edemezler.
- Sözleşme ülkeye bir bütün olarak uygulanacaktır.

Madde 5 - Eşitlik ve Ayrımcılık Yapmama

- Taraf Devletler, engellilerin yasalar önünde eşit olduklarını ve herhangi bir ayrımcılık yapılmadan yasalar tarafından korunacaklarını kabul eder.
- Devletler engellilik nedeniyle ayrımcılığa izin verilmeyeceğini ve bu türde bir ayrımcılık olduğunda insanların korunacağını kabul eder.
- Devletler engelliliği bulunan bir kişinin haklarından yararlanması için bir değişikliğe ihtiyaç duyduğunda bu değişikliğin yapılmasını sağlayacaklardır.
- Diğerleriyle eşit hale gelmeleri için özel önlemlere veya engellilerin ihtiyacı olan önlemlere izin verilir. Engellilere olumlu ayrımcılık, engeli olmayan kişilere karşı bir ayrımcılık yapıldığı anlamına gelmez.

Madde 6 - Engelli Kadınlar

Taraf Devletler;

- Engelli kadınlar ve kız çocukların her türlü ayrımcılıkla karşı karşıya kaldıkları gerçeğinden hareketle, insan hakları ve özgürlüklerden tam olarak yararlanmalarını sağlayacaklardır.

- Kadının gelişimini ve güçlendirilmesini destekleyici faaliyetlerde bulunacaklar ve engelli kadınların haklarından yararlanmalarını garanti edeceklerdir.

Madde 7 - Engelli Çocuklar

Taraf Devletler;

- Engelli çocukların diğer çocuklarla aynı haklara sahip olmasını sağlayacaktır.
- Çocuklarla ilgili herhangi bir şey yaparken çocuğun yüksek yararı gözetilecektir.
- Engelli çocukların düşüncelerini açıklama hakkını ve görüşlerini göz önünde bulunduracak, düşüncelerini ifade edebilmeleri için ihtiyaç duydukları yardımı almalarını garanti edeceklerdir.

Madde 8 - Farkındalık Yaratma

■ Taraf Devletler, aşağıda belirtilenleri ivedilikle gerçekleştireceklerini kabul etmişlerdir:

- Ailelerin ve tüm toplumun engellilerin karşılaştıkları sorunların daha fazla farkında olmasına yardımcı olacak ve engelli haklarına saygı duyulmasını sağlayacaklardır.
- Engellilere yönelik önyargılarla mücadele edeceklerdir.
- Tüm topluma, engellilerin yeteneklerinin farkında olunmasını ve ülkelerinin gelişimine yapabilecekleri katkıları anlatacaklardır.

- Devletler ayrıca, engelli hakları konusunda aşağıda belirtilen konularda destek kampanyaları yapacaktır:
 - Engellilerin diğer herkesle aynı haklara sahip olduğunu göstermek,

- Toplumda engelliliğe dair doğru bilinen yanlışları düzeltmek,
- Engellilerin bir işyerinin gelişimine nasıl katkıda bulduklarını göstermek,
- Okulların ve diğer eğitim kurumlarının engelli haklarına saygı gösterilmesi konusunda eğitim vermelerini sağlamak,
- Engelli haklarının yaygınlaştırılması için medyayı (radyo, televizyon, gazete ve dergi) teşvik etmek,
- Toplumda engelli hakları farkındalığı yaratmak için eğitim programları yapılmasını sağlamak.

Madde 9 - Erişilebilirlik

- Devletler hem kentsel alanda hem de kırsal bölgelerde engellilerin ulaşım, bilgi, iletişim ve hizmetlerde karşılaşacağı engelleri ortadan kaldıracaktır. Böylece engelli bir birey, bir başkasına bağımlı olmadan yaşayabilir.
- Devletler aşağıdaki alanlarda bu yönde yasal düzenleme yapacaktır:
 - Binalar, yollar, ulaşım, iç ve dış mekanların düzenlenmesi, örneğin okul, konut, hastane, sağlık merkezi ve işyerleri;
 - Bilgi, iletişim, elektronik ve acil durum hizmetleri.
- Devletler ayrıca şu konularda da harekete geçecektir:
 - Kamuya açık yerler ve hizmetler için erişilebilirlik konusunda asgari standartları geliştirmek, yerleştirmek ve denetlemek,
 - Kamuya açık olan özel işletmelerin ve kuruluşların engelliler için erişilebilir olmasını sağlamak,

- Erişilebilirlik sorunlarıyla ilgilenen kişilere, engellilerin erişilebilirlikle ilgili sorunları hakkında eğitim vermek,
- Kamuya açık olan binalarda Braille ve kolay anlaşılabilen bilgiler bulundurmak,
- Engellilerin kamuya açık binalara erişebilmeleri için okuyucular, işaret dili tercümanları ve rehberler bulundurmak.
- Engelli kişilerin bilgiye erişebilmeleri için ihtiyaç duydukları diğer türden yardımları sağlamak,
- Engelli kişiler için yeni teknolojilere erişimi teşvik etmek,
- Yeni teknolojiler geliştirirken erişilebilirliğin en başta dikkate alınmasını, böylece en düşük maliyetle erişilebilir olmasını sağlamak.

Madde 10 - Yaşam Hakkı

- Devletler engellilerin yaşam hakkının savunulması için girişimde bulunmayı kabul ederler.

Madde 11 - Risk Durumları ve İnsani Acil Durumlar

- Devletler, savaş veya insan haklarıyla ilgili yaptıkları diğer bütün anlaşmalara saygı duyacaklarını kabul ederler. Devletler, savaş, doğal afet veya diğer acil durumlarda engelli kişilerin korunmalarını sağlamaları yönünde harekete geçeceklerdir.

Madde 12 - Kişilerin Kanun Önünde Eşitliği *Taraf Devletler;*

- Engelli kişilerin kanun önünde eşit olarak tanınma hakkına sahip olduklarını kabul ederler.

- Engellilerin yaşamın her alanında hukuksal konularda diğer herkes gibi muktedir olduklarını kabul ederler.
- Yasal konularda çalışmaya ihtiyaç duymaları durumunda, engelli kişilerin destek alabilmesi ve kullanabilmesi için harekete geçecektir.
- Engellilerin yasal veya mali konularda desteğe ihtiyaç duymaları halinde;
 - Suiistimal edilmelerine karşı korunacaklarını,
 - Hakları ve seçimlerine saygı gösterileceğini,
 - Destek sağlayan kişilerin engellileri karar verirken baskı altına almamaları gerektiğini,
 - Sadece ihtiyaçları olan yardımın, sadece ihtiyaç duydukları süre ve sadece ihtiyaç duydukları kadarıyla verilmesini,
 - Mahkemelerin alınan yardımı gözden geçireceğini, kabul ederler.
- Engelli kişilerin;
 - Mülkiyet edinme hakkının olduğunu,
 - Kendi paraları veya diğer mali konuları kontrol etme hakkına sahip olduklarını,
 - Banka kredisi ve ipotek gibi konularda herkesle eşit hakka sahip olduklarını,
 - Nedensiz bir şekilde mülkiyetlerinin ellerinden alınamayacağını, kabul eder ve bunun için gerekeni yaparlar.

Madde 13 - Yargıya Başvuru Hakkı

- Devletler engellilerin kendi ülkelerindeki tüm insanlar gibi adalet sistemine erişebilmelerini sağlayacaklardır.

Bir işin nasıl yapılacağını söyleyen tüm kuralların engelli kişilerin de verimi bir şekilde yasal süreçlerin her aşamasına dahil olabilecekleri şekilde uyarlanmasını, örneğin tanıklık yapabilmelerini temin edeceklerdir.

■ Devletler polis ve cezaevi personeli gibi adalet sistemi içerisinde çalışan kişilere eğitim verecektir.

Madde 14 – Özgürlük ve Kişisel Güvenlik

■ Engelli kişiler de diğer insanlar gibi özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Bu hak, sadece engelli olmaları nedeniyle engellilerin elinden alınmaz. Devletler bu hakların kullanılmasını sağlayacaktır.

■ Devletler, kişilerin özgürlüğünün yasayla korunmasını sağlayacaklardır. Ayrıca bir insanın insan haklarından yararlanabilmesi için, eğer bireyin ortamı buna ihtiyaç duyuyorsa, değişikliklerin yapılmasını sağlayacaklardır.

Madde 15 - İşkence veya Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Ceza Karşısında Özgürlük

■ Hiçbir kimseye işkence veya zalimane veya insanlık dışı veya onur kırıcı bir ceza verilmeyecek veya muamelede bulunulmayacaktır. Hiçbir kimse tıbbi veya bilimsel deneylere katılmaya zorlanmayacaktır.

■ Devletler engellilerin diğer bütün insanlar gibi işkenceye karşı korunmalarını sağlayan kanunları çıkaracaklarını ve başka önlemler alacaklarını kabul ederler.

Madde 16 - Şiddet ve İstismardan Korunma *Devletler;*

- Engellilerin hem kamusal alanda hem de özel alanda istismar edilmelerini önlemek üzere yasalar çıkaracak ve diğer önlemleri alacaklardır.
- Engelliler ve ailelerinin istismara karşı korunmasını sağlayacaklardır.
- Şiddet veya istismar olmaması için engellilere hizmet sunan kurumların ve programların düzenli olarak denetimi yapılacaktır.
- Şiddet ve istismar mağduru oldukları takdirde, engellilerin topluma kazandırılması ve yeniden toplumla bütünleşmeleri için destek sağlayacaklardır.
- Engellileri suiistimal eden veya onlara kötü muamele eden kişileri bulup cezalandırmak için yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Madde 17 - Kişi Bütünlüğünün Korunması

Engelliler fiziksel ve zihinsel bütünlüklerine saygı gösterilmesi konusunda diğer herkesle aynı haklara sahiptirler.

Madde 18 – Dolaşım ve Milliyet Özgürlüğü

- Devletler engellilerin ülke içinde veya ülkeler arasında dolaşma, nerede yaşayacaklarını seçme ve diğer kişiler gibi bir milliyete sahip olma hakları olduğunu kabul ederler. Devletler engellilerin;
 - Bir milliyete sahip olma ve milliyetini değiştirebilme hakları olmasını ve engelleri nedeniyle herhangi bir neden olmadan milliyetlerinin ellerinden alınmamasını temin ederler.
 - Pasaport veya başka bir ulusal kimlik belgesinin nedensiz olarak veya engelliliklerinden dolayı ellerinden

alınmamasını ve başka bir ülkeye taşınmaya zorlanmalarına izin verilmemesini temin ederler.

- Kendi ülkelerinden veya başka herhangi bir ülkeden ayrılmada özgür olmalarını sağlarlar.
- Nedensiz bir şekilde veya engellerinden dolayı kendi ülkelerine girişlerinin durdurulmamasını sağlarlar.

■ Engelli çocuklar doğar doğmaz nüfusa kaydedilecektir. Engelli çocuklar bir isim, milliyet ve ebeveynlerini bilme ve kendi ebeveynleriyle birlikte büyüme haklarına sahiptirler.

Madde 19 - Kişi Hürriyeti ve Katılım

■ Devletler engellilerin diğer herkes gibi toplumsal yaşama katılma haklarının olduğunu kabul ederler. Engelliler;

- Diğer insanlar gibi kimlerle ve nerede yaşayacaklarını seçme hakkına sahiptir. İstemedikleri kurumlarda veya başka yaşam düzenlemelerinde yaşamaya zorlanamazlar.
- Toplumsal yaşama katılımdan dışlanmalarının önlenmesi için nerede ve nasıl yaşayacaklarına dair seçme şansına sahip olmalıdırlar.
- Özel ihtiyaçlarına göre düzenlenebilecek kamu hizmetlerinden yararlanabilmelidirler.

Madde 20 – Kişisel Hareketlilik

- Devletler aşağıda belirtilenler de dahil olmak üzere engellilerin mümkün olan en geniş özgürlükle hareket edebilmelerini temin edeceklerdir:
- Kişilere kendilerinin seçtikleri şekilde ve

ödeyebilecekleri bir maliyetle taşınabilmelerine yardımcı olmak.

- Çok fazla bir maliyet getirmeyecek şekilde engellilerin taşınmasına yardımcı olacak gereçlere ve teknolojiye erişimlerini sağlamada yardımcı olmak.
- Engelli kişilere ve onlarla çalışan personele hareket kabiliyeti kazandıran eğitimler vermek.
- Bunun için yardımcı araç ve teknoloji geliştirenleri teşvik etmek.

Madde 21 - Düşünce ve İfade Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim

■ Devletler engellilerin, düşüncelerini Braille, işaret dili veya kendi seçtikleri diğer iletişim araçlarıyla ifade etme haklarının gerçekleşmesini sağlayacaklardır. Engellilerin de tüm diğer yurttaşlar gibi bilgi verme ve bilgi alma hakkı vardır.

- Halkın geneli için amaçlanan bilgileri engelli kişilere fazladan bir maliyet olmadan, uygun formatta sağlamak (örneğin Braille);
- Resmi kurumlarda engellilerin farklı yollarla iletişim kurmalarına imkan tanımak;
- Kamuya hizmet eden özel işletmeleri ve kuruluşları hizmetlerini engelliler için daha erişilebilir hale getirmeye teşvik etmek;
- Medya ürünlerinin engelliler için daha fazla erişilebilir olması konusunda medya kuruluşlarını teşvik etmek;
- İşaret dilinin kullanımını kabul etmek ve bunu yaygınlaştırmak.

Madde 22 - Mahremiyete Saygı

Devletler;

- Engellilerin mahremiyetinin herhangi bir sebeple ihlaline izin vermeyecektir; yasadışı yollarla engellilerin onuruna ve saygınlığına saldırılmasını önleyecektir.
- Diğer kişilerin bilgileri nasıl korunuyorsa engelli kişilerin de kişisel bilgileri ve sağlıkla ilgili verilerinin gizliliği korunacaktır.

Madde 23 - Konut ve Aileye Saygı

■ Devletler aşağıda belirtilenlerin yapılmasını sağlayarak, evlilik ve aile ilişkilerinde engellilere yönelik ayrımcılığa karşı önlem alacaklardır:

- Engellilerin de herkes gibi evlenme ve aile kurma hakkı vardır.
- Engelliler de çocuk sahibi olma, ne zaman ve kaç çocuk dünyaya getireceklerine karar verme hakkına sahiptir; üreme sağlığı ve aile planlaması konusunda onlara bilgi ve destek sağlanmalıdır.
- Engelliler de diğer herkes gibi doğurganlıklarını sürdürme hakkına sahiptirler.

■ Devletler, en önemli konunun çocuk(ların) menfaati olmasıyla birlikte engelli kişilerin çocukların vasisi olma ve evlat edinilmesiyle ilgili hak ve sorumluluklarının olmasını sağlarlar. Engellilere çocuklarını yetiştirmeye ilgili sorumluluklarını yerine getirmelerinde destek olacaklardır.

■ Devletler engelli çocukların aile yaşamı içerisinde diğer herkes gibi aynı haklara sahip olmalarını temin edeceklerdir. Devletler ilk aşamadan itibaren engelli

çocuklara ve ailelerine bilgi, hizmet ve destek sağlayacaklardır.

■ Çocuğun menfaati için daha yararlı olmadığı ve bunun yasal olarak yapılmaması halinde çocuklar kendi istekleri dışında ailelerinden alınmamalıdır. Çocuğu, çocuğun veya ebeveynin engelli olması nedeniyle onlardan ayırmamalıdır.

■ Engelli bir çocuğa çekirdek ailesinde bakılmadığı takdirde önce akrabalar, sonra da yakın çevre çocuğun bakımını üstlenecektir.

Madde 24 - Eğitim

■ Devletler her engelli bireyin eğitim hakkı olduğunu kabul eder. Eğitim sisteminin tüm seviyelerine engellilerin dahil edilmesini ve;

- Kişinin potansiyelini ve kendine değer verme duygusunu geliştiren, insan haklarına, özgürlüklere ve farklılıklara saygı gösteren bir eğitim sistemi,
- İnsanların kişiliklerini ve yeteneklerini geliştirecekleri ortamlar,
- Engelli kişilerin toplumla bütünleşmelerine yardımcı olacak fırsatlar, sağlamayı kabul ederler.

■ Bunu yapabilmek için;

- Engellilerin engelleri nedeniyle eğitimden dışlanmamalarını ve engelli çocukların engelleri nedeniyle bedelsiz ve zorunlu ilk ve ortaöğrenimin dışında tutulmamalarını,
- Engelleri olan tüm insanların kapsayıcı, erişilebilir ve kendi yakın çevrelerinde bir eğitim alabilmelerini,

- Engelli kişilerin eğitimden en iyi şekilde yararlanması için makul değişikliklerin yapılmasını,
- Engellilerin eğitimden en iyi şekilde yararlanması için yardım almalarını,
- Engelli öğrenciler için verilen yardımın bireysel ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde olmasını, sağlayacaklardır.

■ Devletler, okula devam edebilmeleri ve toplum içerisinde var olabilmeleri için engellilerin sosyal beceriler ve yaşam becerileri edinmesini mümkün kılacaklardır. Bunu şu şekilde yapacaklardır:

- Engelli öğrencilerin Braille veya başka türde iletişim yollarını öğrenmelerini, akran desteği ve danışmanlığı almalarını düzenleyerek;
- İşaret dili öğreterek;
- Özellikle kör, sağır veya dilsiz olan çocukların eğitimden en iyi şekilde faydalanmaları için en uygun iletişim biçimlerinin sağlanmasını temin ederek.

■ Bu hakların uygulanmasını sağlamaya yardımcı olmak için Devletler engelli öğretmenler, Braille ve işaret dilinde kalifiye öğretmenler görevlendirecek, öğretmenleri ve personeli eğitimin her seviyesinde engelli kişilere nasıl kaliteli bir eğitim verilebileceği konusunda eğitecektir.

■ Devletler engellilere mesleki eğitim ve üniversite eğitimi almaları konusunda eşit fırsatlar yaratacak, bunun için gerekli düzenlemeleri yapacaktır.

Madde 25 - Sağlık

■ Devletler, engellilik nedeniyle ayrımcılık yapılmaksızın engelli tüm insanların kaliteli sağlık hizmeti alma hakkına sahip olduklarını kabul etmektedir. Devletler sağlık ve sağlıkla ilgili rehabilitasyon hizmetlerinin, aşağıda belirtilenler dahil, sağlanmasını temin edeceklerdir:

- Engellilerin diğer insanlarla aynı çeşitlilik, kalite ve standartta bedelsiz ve makul fiyatlı sağlık hizmeti almasını sağlamak;
- Engellilerin engellilikleri nedeniyle ihtiyaç duydukları hizmetleri almalarını sağlamak ve onları başkaca engelliliklere karşı korumak;
- Kişilerin kendi toplulukları içerisinde sağlık hizmetlerine sahip olmalarını sağlamak;
- Sağlık çalışanlarının engelli kişilere de, örneğin eğer kişi kabul ederse ve hakları konusunda bilgilendirilmişse sağlık hizmeti için eğitimler ve etik standartlar getirerek aynı kalitede bakım verilmesinde ısrar etmek;
- Sağlık sigortası ve hayat sigortası söz konusuysa engellilere yönelik ayrımcılığın sonlandırılması ve sigorta sisteminin adil bir şekilde işlemesinin sağlanması;
- Engelli kişilerin engelleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kalmadan sağlık ve bakım hizmetlerine erişmesini, güvenli gıda ve temiz sudan mahrum bırakılmamalarını sağlamak.

Madde 26 - Uygun Hale Getirme ve Rehabilitasyon

■ Devletler örneğin akran desteğini teşvik ederek, engelli kişilerin azami bağımsızlıktan, yeteneklerinin tamamından yararlanmalarını mümkün kılarak ve yaşamın her alanına tamamen katılabilmeleri konusunda gerekli adımları atacaktırlar. Devletler bunun olmasını sağlamak için

hayatın her alanını kapsayan hem uygun hale getirme hem de rehabilitasyon alanında hizmetler sağlayacaklar, böylece:

- Buna mümkün olduğunca erken başlanır ve belirli bir kişinin güçlü yönleri ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yapılır;
 - Engellilerin topluma katılmaları ve dahil olmalarına yardım edilir;
 - Karşılıksızdır ve toplumları için mümkün olduğu kadar kullanılabilir hale getirilir.
- Devletler uygun hale getirme ve rehabilitasyon hizmetleri konusunda çalışan personelin eğitim programlarını teşvik edeceklerdir.
- Devletler uygun hale getirme ve rehabilitasyonla ilgili olan yardımcı cihazların ve diğer yardım türlerinin kullanımını teşvik edecektir.

Madde 27 – İş ve İstihdam

- Devletler engelli kişilerin diğer herkes gibi çalışma hakkına sahip olduklarını kabul ederler. Bu aynı zamanda bütün insanlar için açık ve erişilebilir bir çalışma ortamında seçtikleri işten hayatlarını kazanma hakkına sahip oldukları anlamına da gelir.
- Devletler aşağıda belirtilen konularda ihtiyaç duyulan yasaları çıkaracak ve diğer adımları atacaktadırlar:
- İstihdamın her türüyle ilgili tüm durumlarda engellilik nedeniyle yapılan ayrımcılığı durdurmak. Bu, örneğin, engellilerin iş arama, işe alınma, terfi ettirilme haklarının veya çalışma şartlarının güvenliği ve sağlıklı çalışma koşullarının sağlanmasıyla ilgilidir;

- Engelli kişilerin eşit işe eşit ücret, eşit fırsatlar, güvenli ve sağlıklı çalışma şartları ve dava açabilme haklarını korumak;
 - Engelli kişilerin diğer herkes gibi işçi dernekleri ve sendikalar kurabilme ve bunlara katılabilmelerini temin etmek;
 - Engelli kişiler için kariyer danışmanlığı ve mesleki eğitim alabilmelerine imkan sağlamak;
 - İstihdam ve iş hayatında yükselmeyi teşvik etmek ve engelli kişilere iş bulma ve bunu sürdürmelerinde yardım etmek;
 - Serbest çalışma, ticari imkanlar ve iş kurmayı teşvik etmek;
 - Engelli kişileri devlet dairelerinde işe almak;
 - İşverenleri engelli kişileri işe alma konusunda teşvik etmek ve yardım etmek;
 - Onlar için makul indirimler yapılmasını temin ederek engelli kişilerin işyerinde ve iş ortamında olmalarını kolaylaştırmak;
 - Engelli kişilerin işgücü piyasasında iş deneyimi kazanabilmelerini temin etmek;
 - Engelli kişilerin işe geri dönmeleri ve işlerini sürdürmelerini desteklemek için mesleki ve profesyonel rehabilitasyonu teşvik etmek.
- Devletler engelli kişilerin esaret altında tutulmamalarını temin edeceklerdir. Devletler diğer bütün insanlarda olduğu gibi engelli kişileri zorla çalıştırılmaya karşı koruyacaklardır.

Madde 28 - Yaşam Standardı ve Sosyal Koruma

■ Devletler, engelli insanların kendileri ve aileleri için yeterli bir yaşam standardı sağlama hakkı olduğunu kabul ederler. Bu yeterli gıda, giyinme, barınma ve yaşam şartlarının her daim geliştirilmesini içerir.

■ Devletler ayrıca engelli kişilerin devlet tarafından engellilikleri nedeniyle ayrımcılık yapılmadan sosyal korunma haklarının olduğunu kabul ederler. Devletler aşağıda belirtilenleri temin ederek bu hakkı koruyacaklardır:

- Engelli bir kişi engelliliğiyle ilgili olan ihtiyaçları için gerekli hizmetleri, ekipman ve yardımı alabilir.
- Engelli kişilere kendilerini yoksulluktan kurtarmaya yardımcı olacak sosyal yardım ve programlar temin edilir. Bu özellikle engelli kadınlarla kız çocuklar ve engelli yaşlılara uygulanır.
- Yoksulluk içinde yaşayan engelli kişiler ve aileleri, engellilikle ilgili giderleri karşılayabilmek için hükümetten yardım alırlar.
- Engelli kişilere devletten konut yardımı yapılır.
- Engelli kişiler emekli aylığı alabilirler.

Madde 29 - Siyasal ve Sosyal Yaşama Katılım

■ Devletler ayrımcılık yapmadan engelli kişilerin siyasi haklarını kabul eder ve;

• Engelli kişilerin siyasal ve sosyal yaşama katılmalarını örneğin seçme ve seçilme hakkını kullanmalarını sağlar.

Bunun için aşağıda belirtilenleri sağlamalıdır:

- Oy kullanmanın kolay anlaşılabilir ve erişilebilir olması;
- Yurttaşların gizli oy kullanma ve seçilme hakkını koruma;

-Engelli yurttaşlar istedikleri kişiyi seçme konusunda yardım almak isterlerse onlara yardım sağlanması.

• Aşağıda belirtilenler de dahil olmak üzere engelli kişileri hükümetin çalışmalarına ve kamuyu ilgilendiren sorunlara katılmaya teşvik etmek:

-Siyasi partilerin ve sivil toplumun faaliyetlerine odaklanan sivil toplum kuruluşlarına ve derneklere katılmak.

-Engelli kişileri ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde temsil etmek için engelli örgütleri kurmak ve katılmak.

Madde 30 - Kültürel Yaşama, Eğlence, Boş Zaman Faaliyetleri ve Spora Katılım

■ Devletler engelli kişilerin kültürel yaşama katılma hakkını kabul eder:

• Engelli kişilerin Braille, işaret dili ve ses gibi formatlarda edebiyata ve diğer yazılara erişmeleri;

• Engelli kişilerin örneğin, altyazı ve işaret diliyle anlayacakları şekilde televizyon programları, film, tiyatro ve diğer kültürel faaliyetlerden yararlanmaları;

• Engelli kişilerin kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar ve ulusal öneme sahip yerlerden ve hizmetlerden yararlanması.

■ Devletler engelli kişilerin yaratıcı, sanatsal ve entelektüel potansiyellerini geliştirmelerini ve kullanmalarını sağlamak için gerekli adımları atacaktır.

■ Devletler, belgeleri sahtecilik veya kopyalamaya karşı koruyan yasaların engellilere karşı ayrımcı olmamasını sağlamak için gerekli önlemleri alacaktır.

- Engelli kişiler diğer herkes gibi örneğin işaret dili ve sağır kültürü gibi kültür ve dillerin kabul edilmesi hakkına sahiptirler.
- Devletler aynı zamanda engellilerin dinlence, eğlence ve spor faaliyetlerine katılma hakkına sahip olduklarını da kabul eder. Devletler aşağıda belirtilen konularda gerekli adımları atacaktırlar:
 - Engelli kişilerin engelli olmayan kişilerle birlikte her seviyede sporlara katılmalarını desteklemek;
 - Engellilerin spor faaliyetleri düzenleme ve bunlara katılma imkanlarının olmasını ve diğer insanlarla aynı eğitimi ve desteği almalarını sağlamak;
 - Engellilerin diğer insanlar gibi spor tesisleri ve dinlenme alanlarından yararlanmalarını sağlamak;
 - Engelli çocukların diğer çocuklar gibi okulda oyunlara ve spor faaliyetlerine katılmalarını sağlamak.
 - Engelli kişilerin dinlence ve spor faaliyetleri düzenlemelerine yardım edecek hizmetleri almalarını sağlamak.

Madde 31 - İstatistik ve Veri Toplama

- Devletler bu Sözleşmenin yürürlüğe konulması için veri toplayacaklardır. Bu bilgileri toplarken;
 - İnsanların mahremiyet hakkına saygı göstereceklerdir: Bilgi sadece insanların şu hususu kabul etmeleri halinde verilebilir: İstatistikleri toplarken ve kullanırken insan haklarına ve etik değerlere bağlı kalmak.
- Toplanan bilgiler Sözleşmenin nasıl uygulamaya konulacağını daha iyi anlamaları için ve engeller hakkında daha fazla bilgi edinmek için kategoriler halinde olacaktır.

- Devletler bu bilgilerin engellilerin erişebileceği formatta (Braille gibi) hazırlanmasından ve bunları yaymaktan sorumludur.

Madde 32 - Uluslararası İşbirliği

■ Devletler her birinin bu Sözleşmeyi uygulamaya koyabilmesini sağlamak için birlikte çalışmalarının önemli olduğunu kabul ederler. Özellikle aşağıda belirtilen konularda engelli örgütleriyle çalışmak için gerekli adımları atacaklardır:

- Engelli kişilerin içerilmesi için uluslararası programlara erişimlerini sağlamak;
- Bilgi, deneyim, eğitim programları ve iyi uygulamaları paylaşarak kişileri eğitmek için birlikte çalışmasını sağlamak;
- Bilim ve teknoloji alanlarında işbirliğini düzenlemek;
- Örneğin yeni teknolojileri paylaşarak teknik ve ekonomik yardım vermek.

- Hükümetlerin diğer Devletlerden yardım almamaları nedeniyle Sözleşmeyi uygulamaya koyamadıklarını söylemelerine izin verilmez.

Madde 33 - Uluslararası Uygulama ve İzleme

■ Devletler hükümette Sözleşmenin uygulamaya konulmasının temini için en azından bir pozisyon bulunmasını sağlayacaklardır.

■ Devletler hükümet içerisinde Sözleşmenin nasıl uygulamaya konulduğunu izleyecek olan bağımsız bir yapı oluşturulmasını temin edecekler.

- Sivil toplum örgütleri, özellikle engelli kişiler ve onların örgütleri, ülkenin Sözleşmeyi nasıl uygulamaya koyduğunu denetlemek üzere sürece müdahil olacaklardır.

Madde 34 - Engelli Hakları Komitesi

- Engelli Hakları Komitesi oluşturulacaktır.
- Sözleşme yasalaştığında Komiteye 12 uzman seçilecektir. 60'dan fazla ülkenin Sözleşmeyi kabul etmesinden sonra en fazla 18 üye ve altı uzman ilave edilecektir.
- Komite üyeleri bireysel olarak hizmet ederler. Yüksek ahlaklı, uzman ve engellilik konusunda deneyim sahibi olmaları gerekir.
- Devletler Komite üyelerini çeşitliliğe özen göstererek seçecektir (kadın-erkek dengesi, engelli üyelerin de bulunması, farklı ülkelerden ve hukuk sistemlerinden geliyor olmaları gibi).
- Devletler bir konferans için toplandıklarında, Komite üyelerini gizli oyla seçerler. Bir kişinin seçilmesi için en fazla oyu alması gerekir; konferansta hazır bulunan kişilerden yarısının bir fazlası ona oy vermiş olmalıdır.
- İlk seçim, Sözleşme yasalaştıktan altı ay sonra yapılır. Bundan sonra her seçimden dört ay önce BM Genel Sekreteri, Devletlere bir mektup gönderecek ve kendilerinden Komiteye aday göstermelerini talep edecektir. Devletlere, aday göstermeleri için iki ay süre tanınır.
- Komite üyeleri dört yıl süreyle görev yapar. Yeniden seçilebilirler. İlk seçimden sonra, Komitenin altı üyesi sadece iki yıl için hizmet edecektir.

- Komiteye altı üye ilave edilmesi için zaman geldiğinde bunlar düzenli aralıklarla seçilecektir.
- Komitenin bir üyesi öldüğünde veya görevden ayrıldığında o kişiyi aday gösteren ülke o kişinin kalan süresinde görev yapmak üzere başka bir uzmanı aday gösterecektir.
- Komite nasıl çalışmak istediği konusunda kendi kurallarını getirecektir.
- BM Genel Sekreteri, Komitenin etkin bir şekilde çalışması için personel ve çalışma yeri sağlayacaktır.
- Komite üyeleri bu iş için ücret alacaktır; ücret miktarına BM Genel Kurulu karar verir.
- Komite üyeleri diğer BM uzmanlarıyla aynı haklara sahiptir.

Madde 35 - Taraf Devletlerin Raporları

- Sözleşme yasalastıktan sonra her bir ülke Komite için bir rapor yazar. Devletler Sözleşmeyi nasıl uygulamaya koydukları konusunda bir rapor verir.
- Bundan sonra her ülke Komiteye en az dört yılda bir rapor verir.
- Komite raporda ne olması gerektiğini söyler.
- Ülke birinci raporu yazdıktan sonraki raporlarda aynı bilginin tekrarlanmasına gerek yoktur. Devletlerin raporlarını açık bir şekilde ve engelli kişilere ve kurumlarına danışarak yazmaları önerilir.
- Devletler raporlarına Sözleşmeyi uygulamaya koymada ne gibi zorluklarla karşılaştıklarını da yazabilirler.

Madde 36 - Raporların Değerlendirilmesi

- Komite raporu aldığı anda:

- İnceleyerek yorum ve önerilerde bulunacaktır.
 - Raporu veren ÷lkeye yorum ve önerilerde bulunacaktır.
 - Ülke bunun üzerine Komiteye daha fazla bilgi verebilir.
- Eğer bir ÷lke raporu çok geç kalırsa Komite;
- Ülkeye geç kaldığını söyler.
 - Eğer üç ay sonra ÷lke halen rapor vermemişse Komite Sözleşmenin nasıl uygulamaya konulduğunu incelemek üzere ÷lkeye kendilerini ziyaret etmek istediğini bildirir.
- Devletler her bir ÷lkenin raporunu BM Genel Sekreterinden alabilir.
- Devletler ÷lkesinde raporun yayınladığını paylaşacak ve rapor hakkında yorum ve önerilerde bulunulmasına izin verecektir.
- Gerektiğinde Komite ÷lkenin raporunu ÷lkeye teknik konularda yardım edebilmeleri için BM'deki diğere temsilciliklere gönderebilir.

Madde 37 - Taraf Devletler ve Komite Arasındaki İşbirliği

- Her bir Taraf Devlet, Komiteyle birlikte çalışacak ve işlerini yapmalarına yardımcı olacaktır.
- Devletlerle çalışırken Komite de Sözleşmeyi uygulama koymak için Devletlerin daha iyi hazırlanmasının yollarını arayacaktır.

Madde 38 - Komitenin Diğere Kuruluşlarla İlişkisi

- Sözleşmenin uygulamaya konmasını temin ve Devletleri birlikte çalışmaya teşvik etmek için:

- Komite uzmanlıklarına ihtiyaç duyulduğunda kuruluşları toplantılara davet edebilir. Komite ayrıca bu kuruluşlardan Devletlerin Sözleşmeyi nasıl uygulamaya koydukları konusunda kendi raporlarını da isteyebilir.
- Devletlerin, örneğin kadınlar veya çocuklarla ilgili diğer insan hakları sözleşmelerini nasıl uygulamaya koyduklarına bakan yedi kuruluş daha vardır. Komite kendisinin işlerinin tekrarlanmamasını sağlamak ve Devletlere Sözleşmenin en iyi nasıl uygulamaya konulacağı yönünde önerilerde bulduklarında bunların tutarlı olduğundan emin olmak üzere bu kuruluşlarla konuşacaktır.

Madde 39 - Komite Raporu

- Komite, Genel Kurul ile Ekonomik ve Sosyal Konseye her iki yılda bir rapor verir. Bu yapılar, aldıkları raporlarla ilgili görüş ve önerilerde bulunurlar.

Madde 40 – Taraf Devletler Konferansı

- Devletler Sözleşmenin uygulamaya konulmasıyla ilgili konularda konuşmak üzere düzenli olarak toplanır.
- Sözleşmenin yasalaşmasından sonraki altı ay içerisinde BM Genel Sekreteri ilk toplantıyı düzenler. Toplantılar her iki yılda bir veya Devletlerin kararı doğrultusunda yapılmaktadır.

Madde 41 - Muhafaza

- Sözleşme BM Genel Sekreterliğinde muhafaza edilmektedir.

Madde 42 - İmzalama

■ Sözleşme tüm Devletler tarafından imzalanmak üzere New York'ta bulunan BM Genel Merkezinde 30 Mart 2007 tarihinde imzaya açılmıştır.

Madde 43 - Bağlı Kalma Muvafakati

■ Sözleşmeyi imzalayan Devletler bunu hemen *onaylayacaklardır*. Bu, onların ulusal hükümetlerinin Sözleşmeyi uygulamaya koymayı kabul edeceği anlamına gelir. Devlet, Sözleşmeyi hemen imzalamamışsa Sözleşmeyi *kabul edebilir*; bu, daha sonra taraf olacaklar demektir.

Madde 44 - Bölgesel Entegrasyon Kuruluşları

■ “Bölgesel entegrasyon kuruluşu” aynı bölgede bulunan bir dizi ülke tarafından oluşturulan, Sözleşme kapsamındaki konularla ilgilenmek üzere yetki verilen bir kuruluştur.

■ Sözleşmede “Devletler” olarak bahsedildiğinde bu, bu kuruluşlara da uygulanır.

■ Kaç ülkenin Sözleşmeyi imzaladığı hesaplanırken bu kuruluşlar sayılmaz.

■ Toplantılar esnasında bu kuruluşlar oy kullanabilir ve kuruluştaki ülke sayısı kadar oyları bulunur. Eğer kuruluş içerisinde herhangi bir ülke kendisi oy kullanmışsa kuruluş oy kullanamaz.

Madde 45 - Yürürlüğe Girme

■ Sözleşme 20 ülkenin imzalanması veya kabul etmesinden sonraki 30. günde yasalır.

■ Bundan sonra Devletler Sözleşmeyi kabul ettiklerinde, kabulden 30 gün sonra onlar için yasa haline gelecektir.

Madde 46 - Çekinceler

- Devletler, Sözleşmeyi imzaladıklarında belirli bir yükümlülüğü uygulamaya koymak istemediklerini söyledikleri anlamına gelen çekinceler koyabilirler. Ancak, bu çekince Sözleşmenin hedefi ve amacına karşı olamaz.
- Bu çekinceler her zaman kaldırılabilir.

Madde 47 - Değişiklikler

■ Her ülke Sözleşmeye BM Genel Sekreterliğinde değişiklikler önerebilir.

- Bu durumda Genel Sekreterlik önerilen değişikliği diğer Devletlere gönderir.
- Eğer dört ay içerisinde en az tüm Devletlerin üçte biri değişiklikleri benimsemek için toplantı isterse Genel Sekreterlik toplantı düzenler.
- Toplantıda hazır bulunan Devletlerin üçte ikisi bunun için oy kullanırsa değişiklikler benimsenir. Bu durumda Genel Sekreterlik, değişikliği kabul için BM Genel Kuruluna sunar.

■ Genel Kurul tarafından onaylanan değişiklik, tüm Taraf Devletlerin üçte ikisi tarafından kabul edildikten 30 gün sonra yasallaşır. Herhangi bir Taraf Devlet'in, onaylanmış bu değişikliği kabul etmesi halinde yasallaşma süreci için yine 30 güne ihtiyacı olacaktır. Değişiklikler sadece bunu kabul eden Devletler için yasa haline gelir.

■ Önerilen değişiklik raporlama veya Komite hakkındaysa bu durumda Devletlerin üçte ikisince kabul edildikten 30 gün sonra sadece değişikliği kabul eden Devletler için değil, bütün Devletler için yasa haline gelir.

Madde 48 - Fesih

■ Bir ülke daha sonra artık Sözleşmeye taraf olmak istemediğini söyleyebilir. Bunun için BM Genel Sekreterliğine yazılı bir beyanname sunulmalıdır. Bu başvuru, beyannameyi takiben bir yıl sonra yürürlüğe girer.

Madde 49 - Erişilebilir Format

■ Herkesin okuyup anlayabilmesi için Sözleşme metninin kabartma baskısı yapılacaktır.

Madde 50 - Sahih Metinler

■ Sözleşme, Birleşmiş Milletler'in resmi dilleri olan Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca dillerinde erişilebilir olacaktır.

İHTİYARİ PROTOKOL

Engelli Hakları Sözleşmesi İhtiyari Protokolü

Sözleşmeyle aynı zamanda kabul edilir.

İhtiyari Protokolü kabul eden Taraf Devletler aşağıda belirtilenleri de kabul ederler:

Madde 1

- Sözleşme, Engelli Hakları Komitesi'ne hak ihlalleriyle ilgili şikayetleri alma ve inceleme yetkisi vermiştir.
- Komite sadece, Protokolü kabul eden Devletlerin şikayetleriyle ilgilenecektir.

Madde 2

■ Komite aşağıda belirtilen hallerden herhangi biri mevcutsa şikayeti kabul etmeyecektir.

- Başvuran, nereden olduğunu belirtmiyorsa.
- Başvuru Sözleşmeyle uyumlu değilse.
- Aynı durum daha önce zaten incelenmişse.

Başvuruya konu olan durum zaten başka bir kuruluş tarafından incelenmişse.

• Şikayette bulunan kişiler iç hukuk yollarını tüketmemişlerse.

(Bununla birlikte eğer iç hukukta hak aramak çok uzun sürüyorsa şikayet incelemeye alınır.)

- Şikayet temelsizse; herhangi bir kanıt yoksa.
- Şikayet, Protokol yürürlüğe girmeden önce olan bir şey hakkındaysa.

Madde 3

■ Şikayet kabul edilmişse Komite bunu gizlilik içinde söz konusu ülkeye gönderir. Ülke altı ay içerisinde cevap verecek ve nasıl bir çözüm bulduklarını söyleyecektir.

Madde 4

- Komite bir şikayet geldiğinde, mağdurun veya mağdurların kalıcı zarar görmesi riski varsa o ülkeden hemen harekete geçmesini isteyebilir.
- Komite'nin ülkeden derhal harekete geçmesini isteme yönünde karar vermesi, başvurunun olumlu sonuçlandığı anlamına gelmez.

Madde 5

■ Komite şikayetleri incelerken gizli görüşür. Komite şikayeti incelendikten sonra, gerektiğinde söz konusu ülkeye ve şikayet eden kişiye (kişilere) tavsiyeler ve önerilerde bulunur.

Madde 6

- Eğer Komite, Sözleşmedeki hakların ciddi ve yaygın ihlali konusunda güvenilir bilgiler alırsa söz konusu ülkeyi bilgilerin incelenmesine ve konu hakkında görüşünü bildirmeye davet edebilir.
- Komite elinde bulunan tüm bilgileri inceledikten sonra üyelerinden biri veya daha fazlasını konuyu acilen incelemek üzere seçebilir. Söz konusu ülke kabul ederse ve buna ihtiyaç duyulursa doğrudan inceleme yapmak üzere ülkeye gidilebilir.
- Komite, yaptığı incelemenin sonucunu ve tavsiyelerini söz konusu ülkeye bildirir.

- Ülke ise altı ay içerisinde Komiteye sonuçlar hakkında görüşünü bildirecektir.
- İnceleme gizli olacak ve söz konusu ülkeden süreç boyunca işbirliği yapması istenecektir.

Madde 7

- Komite söz konusu ülkeden inceleme sonucunda ona iletilen tavsiyelere ilişkin ne yaptığını raporuna eklemesini isteyebilir.
- Komite ülkeden altı ay içerisinde yanıt alamamışsa, inceleme sonuçları hakkında görüş bildirmesini isteyebilir.

Madde 8

- Bu Protokolü kabul eden her ülkenin 6. ve 7. maddede görüşülen durumlar için Komiteye yetki vermemesine izin verilir.

Madde 9

- Protokol BM Genel Sekreterliğinde muhafaza edilecektir.

Madde 10

- Bu protokol ABD'nin New York kentinde bulunan BM Genel Merkezinde 30 Mart 2007 tarihinde imzaya açılmıştır.

Madde 11

- Sözleşmeyi yürürlüğe koymayı kabul eden her Taraf Devlet bu Protokolü imzaladıktan sonra kendi ülkesinde onaylamalıdır.

Madde 12

- “Bölgesel Uyum Kuruluşu” çeşitli Devletlerin Protokol kapsamındaki konularla ilgilenmek üzere yetki verdiği bir kuruluştur.
- Protokolde “bu Protokolü kabul eden Devletler” olarak bahsedildiğinde bu, bu kuruluşlara da uygulanır.
- Kaç ülkenin Protokolü imzaladığı hesaplanırken bu kuruluşlar sayılmaz.
- Toplantılar esnasında bu kuruluşlar oy kullanabilir ve kuruluşta bulunan ülke kadar oyları bulunur. Eğer kuruluş içerisindeki herhangi bir ülke kendisi oy kullanmışsa kuruluş oy kullanamaz.

Madde 13

- Sözleşmenin yürürlüğe girmesini takiben, 10 ülkenin onay ve kabul sürecinden 30 gün sonra Protokol yasallaşır.
- Bundan sonra eğer Devletler Protokolü kabul ederlerse Protokol 30 gün sonra yürürlüğe girer.

Madde 14

- Bu Protokolü kabul eden Devletler çekince koyabilirler. Ancak, bu çekinceler Protokolün hedef ve amacına karşı olamaz. Çekinceler her zaman kaldırılabilir.

Madde 15

- Bu Protokolü kabul eden her ülke BM Genel Sekreterliğinde değişiklikler önerebilir. Bu durumda Genel Sekreterlik önerilen değişikliği Protokolü kabul eden diğer Devletlere gönderir. Eğer dört ay içerisinde en az tüm Devletlerin üçte biri değişiklikleri benimsemek için toplantı isterse Genel Sekreterlik toplantı düzenler.

Toplantıda hazır bulunan Devletlerin üçte ikisi bunun için oy kullanırsa değişiklikler benimsenir. Bu durumda Genel Sekreterlik kabul için bunu BM Genel Kuruluna sunar.

■ Değişiklik Genel Kurul tarafından onaylandığında Protokolü kabul eden bütün Devletlerin üçte ikisi tarafından onaylandıktan 30 gün sonra yasalaşır. Bundan sonra bir ülke değişikliği ne zaman kabul eder ise o ülke için bu kabulden 30 gün sonra Protokol yasalaşacaktır. Değişiklikler sadece bunu kabul eden Devletler için yasa haline gelir.

Madde 16

■ Bir ülke daha sonra, artık Protokolü kabul etmek istemediğini söyleyebilir. Bunu yapmak için bu bağlamda yazılı bir beyannameyi BM Genel Sekreterliğine sunmalıdır. Bundan bir yıl sonra başvuru sonuçlanır.

Madde 17

■ Protokol metni herkesin okuyup anlayabilmesi için Braille ve diğer uygun biçimlerde hazırlanacaktır.

Madde 18

■ Bu Protokol Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca dillerinde de bulunabilir.

Kaynak:

<http://ratifynow.org/un-convention/crpd-in-plain-language/>

Bu belge web sayfasında sadece İngilizce olarak bulunur, ancak, sitede Babelfish tercüme uygulaması vardır.

Ek “B”: Dünya Körler Birliği’nin Kör ve Az Gören Kişiler Açısından CRPD’nin Geçerliliğine Dair Analizi (*Penny Hartin tarafından güncelleştirilmiştir.*)

Kör ve az gören kişilerin hakları için kampanya yapmanın önemi

Kör ve az gören kişilerin, birlikte çalıştıkları kişi ve kurumlarla birlikte eşit haklar için savunuculuk yapmaları gerekir. Görme engelli kişiler ve örgütlerin; hükümetlerinin CRPD’nin uygulanmasına ilişkin eylemlerini ve eylemsizliklerini izleme, kör ve az görenlerin özgün gereksinimleri hakkında görüş ve deneyimlerini aktarma, eşit erişim ve eşit haklar için kampanya yürütme sorumluluğu vardır. CRPD’yi imzalamamış olan veya imzalayıp onaylamayan hükümetlerle bunu gerçekleştirene kadar görüşmeler sürmelidir.

Temsilci kuruluşlar, görme engellilerin haklarını tam olarak tanımak ve onlara tamamen erişilebilir ortamlar yaratmak için alınması gereken tedbirler konusunda hükümete ve topluma yol gösterebilirler. Hükümetler görme engeliyle ilgili uzmanlık sağlama konusunda kör veya az gören kişiler ile onları temsil eden kuruluşlara güvenirlir. Görme engellilerin ihtiyaçları ve taleplerinin

temsil edilmesi ve bunlardan ödün verilmemesi çok önemlidir.

Engelli Hakları Sözleşmesi'nin körler ve az görenler üzerindeki etkileri:

1'den 4'e kadar olan maddeler genel ilkeler hakkındadır ve tüm engelli kişileri ilgilendirir.

Bu maddeler kör veya az gören kişilere özgü hükümler içermemekle birlikte, bu maddelerle getirilen temel insan hakları hükümleri olarak anlaşılmalıdır.

Madde 1 - Amaç

Madde 2 - Tanımlar

Madde 3 - Genel esaslar

Madde 4 - Genel yükümlülükler

5'ten 32'ye kadar olan maddeler, kör ve az gören kişiler için her biri aşağıda örneklerle açıklanacak spesifik bir anlam taşır:

Madde 5 - Eşitlik ve ayrımcılık yapmama

Hükümetler, "kör ve az gören kişilerin kimseye bağımlı kalmadan yaşamalarını sağlamakla ve onların ekonomik, sosyal, kültürel, sivil ve siyasi potansiyellerini korumakla yükümlüdürler.

Madde 6 - Engelli kadınlar

Kör ve az gören kadınlar hem kör hem de kadın olmalarından dolayı birçok ilave engelle karşı karşıya kalmaktadır. Bunlar arasında eğitime, sağlık hizmeti ve

rehabilitasyona erişimlerinde düşüş ve istihdam olasılığının azalması da vardır. İlaveten kör ve az gören kadınlar istismar ve şiddete karşı savunmasız kalırlar ve cinsel yolla bulaşan hastalıklara yakalanma riskleri yüksektir.

Dünya Sağlık Örgütü, körlerin yaklaşık üçte ikisinin kadın olduğunu tahmin etmektedir. Bu nedenle yaşamın her alanında kör ve az gören kadınların kendilerine özgü ihtiyaçlarının eşitlikçi bir düzlemde giderilmesine yönelik politika ve uygulamalar gerekmektedir.

Madde 7 – Engelli çocuklar

Kör ve az gören çocuklar pek çok dezavantajla karşı karşıya kalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, görme engeliyle doğan veya çok küçük yaşlarda kör olan çocukların yaklaşık yüzde 60'ı erişkin olana kadar hayatta kalamamaktadır. Dolayısıyla bebek ölümlerinin önlenmesine yönelik çalışmalarda kör çocuklar ve ailelerinin özel olarak hedef alınması gerekir. Gelişmekte olan ülkelerde kör çocukların yüzde 10'nundan daha azı okula gitmektedir, bundan dolayı uygun kaynaklar ve desteklerle eğitime dahil edilmeleri gerekmektedir.

Buna ilaveten kör çocukların ebeveynlerinin çocuklarının gelişimini destekleyebilmeleri için yardıma ihtiyaçları vardır.

Madde 8 - Farkındalık yaratma

Görme engelliliğinin ne olduğuna dair toplumdaki bazı inanışların ve körlere özgü ihtiyaçların daha iyi

anlaşılmasını sağlamak için farkındalık çalışmaları yapılmalıdır. Bu çalışmalar körlük ve az görmenin farklı boyutlarına odaklanmalıdır. Farkındalık yaratma çalışmalarında şu noktalar eklenmelidir:

- Görme kaybının türü hakkında bilgi verilmesi ve kısmen görebildiği halde kör olarak adledilen birçok kişinin bu görme mevcudiyetinden yararlanmayla ilgili bilgilendirilmesi.
- Körlük ve körler hakkında klişeleşmiş sözleri, davranışları, önyargıları ve doğru bilinen yanlışları ortadan kaldıracak bilgiler sunulması.
- Körlerin yetenek ve becerilerinin açığa çıkarılması.
- Ortamların, bilginin, araç ve gereçlerin nasıl erişilebilir kılınacağı ve bunların katılımı nasıl artıracacağı hakkında bilgilendirme yapılması.

Madde 9 - Erişilebilirlik

Engelliler fiziksel çevreye erişimlerini artırmak için çeşitli araçlar kullanır; kör ve az görenlerin beyaz baston kullanması, kör ve sağırın kırmızı-beyaz baston kullanması gibi. Bu yardımcı araçlar yasalarda tanınmalıdır.

Hükümetler gerek yeni binalar gerekse tadilat yapılanlarda evrensel tasarım anlayışını benimseyerek görme engeli olan kişilerin kamusal alana erişim hakkından yararlanmasını sağlamakla yükümlüdür (*erişilebilir açık alanlar, kamu binaları ve kamuya ait tesisler dahil*). Kör ve az gören kişilere serbestçe, güvenle ve bağımsız hareket imkanı sağlayan bu yapıların tasarlanması ve korunması gereklidir. Bunlara örnek olarak; Braille ve yüksek

kontrastlı yön işaretlerinin, dokunmayla algılanabilen yaya yüzey göstergelerinin, iyi aydınlatmanın, asansör düğmelerine Braille ve yüksek kontrastlı merdiven kenarlarının eklenmesi gerekir. Ortak alan tasarımları kör ve az gören kişiler için özellikle şaşırtıcı ve hatta tehlikeli olabilir ve bu nedenle hükümetlerin herhangi bir “ortak alan” tasarımına yukarıda belirtilen evrensel tasarım özelliklerini temin etmesi ve kör ve az gören kişiler için güvenli ve bağımsız dolaşıma imkan sağlaması gerekir. Kör ve az gören kişilerin güvenli ve bağımsız seyahat etmeye hakları vardır; bu nedenle hükümetler hibrit taşıtlar gibi teknolojik yeniliklere ses özelliği eklenmesini, böylece görme engellilerin araçları fark edebilmesini sağlamalıdır.

Kör ve az gören kişilerin kamu ulaşım araçlarından, istasyonlardan, duraklardan ve hizmetlerden tam olarak yararlanmaya hakları vardır; durak, istikamet ve hat numaraları sesli anons edilmelidir.

Görme engeli bulunan kişilere yardımcı olmak için tüm kamu alanlarına, kamu binalarına ve kamu taşımacılığına serbest erişim için rehber köpekler olmalıdır. Hükümetler kör bir kişinin eğitimli bir hayvan eşliğinde kamu tesislerinden ve kamu ulaşımından yararlanmasına izin verecek yasalar çıkarmalıdır.

Erişilebilirlik teknolojiye erişimi de içerir; bu nedenle hükümetler halkın kullanımına sunulan araç ve gereçlerin evrensel tasarım ilkelerine göre yapılmasını sağlamalıdır. Bunlara örnek olarak; banka ATM’leri, kredi kartlı satış

noktaları, ev aletleri ve elektronikler, dijital TV, cep telefonları vb. verilebilir.

Madde 10 – Yaşam hakkı

“Düşük gelirli ülkelerdeki çocukların yüzde 60 kadarı kör olduktan sonraki bir yıl içerisinde muhtemelen ölmektedir. Üstelik her yıl yaklaşık 500 bin çocuk kör olmaktadır. Çocuk körlüğüne bağlı durumların çoğu çocuk ölümlerinin de nedenidir (örneğin prematüre doğum, kızamık, doğuştan kızamıkçık sendromu, A vitamini eksikliği ve menenjit).”

“Doğum öncesi teşhise dayalı devlet isteğiyle zorunlu kürtaja evrensel bir yasak” getirilmelidir. Toplumun tam bir üyesi olarak yaşam hakkı Sözleşmede belirlenen hakların tamamının gerçekleştirilmesi için gereklidir.

Madde 11 – Risk durumları ve insani acil durumlar

Mevcut acil durum hazırlık önlemleri ve bu alanda hizmet sunanlar, kör ve az gören kişilerin ihtiyaçlarını yeterince karşılayamamaktadır. Hükümetler acil durumlara hazırlık planlarında kör ve az gören kişilerin kendilerine özgü ihtiyaçlarının dikkate alınmasını sağlamalıdır.

Madde 12 – Kanun önünde eşitlik

Kör ve az gören kişilerin; yasal sözleşme yapma, kendi adına karar alma, banka hesabı açma, evrak imzalama, özel kimlik işaretleriyle mali ve yasal kurumlar önünde tanınma hakları olmalıdır.

Madde 13 – Yargıya başvuru hakkı

Kör ve az gören kişiler erişilebilir ve eşit yasal işlem yapma hakkına sahiptir. Aynı zamanda cezaevinde ve gözaltı sürecinde eşit muamele hakları da vardır. Ayrıca, kör olma veya az görme sonucu ortaya çıkan özel koşullardan kaynaklı olarak mağdurların korunması ve tazminat alma hakkına da sahip olmalıdırlar.

Hukuk sisteminde avukatlık, hakimlik yapma hakları olduğu gibi, bu görevleri yerine getirmek için gerekli herhangi bir yardımın kendilerine sağlanması hakkına da sahiptirler. Buna tanık olarak çağrılma ve delil sunma hakkı da dahildir.

Kör ve az gören kişilerin yargıya eşit erişim hakkının olabilmesi için bunlara yasal belgelerin yararlanılabilen formatlarda sağlanması gereklidir. Bu belgeler Braille, sesli, büyük baskılı ve elektronik metinler, ek bir maliyet olmadan sağlanmalıdır.

Yasaların uygulanması ve idaresinin tamamen kapsayıcı ve hassas olabilmesi için tüm kamu görevlilerinin Sözleşmede yer alan hakların anlaşılmasını kolaylaştıracak “engelli eşitliği eğitimine” katılmalarının zorunlu tutulması gerekir.

Madde 14 – Özgürlük ve kişisel güvenlik

Kör ve az gören kişiler diğer bütün insanlarla aynı özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptirler. Eğer bu hak yasal sebeplerle ellerinden alınırsa o zaman bilgi erişilebilir format ve ortamlarda sağlanacak, uygun hale

getirilecek ve kişinin insan haklarının korunmasını temin edecektir.

Madde 15 - İşkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve ceza yasağı

Kör ve az görenler dahil tüm engelliler şiddet, işkence, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele ve cezalara karşı özellikle savunmasızdırlar. Hükümetler engellileri her türlü aşağılayıcı muameleye karşı korumakla yükümlüdür. Hükümetlerin görme engelli kişilerin, özellikle de savunmasız olanların istismarını ve onlara karşı kötü muameleyi önleyerek aynı yasal korumaya erişimlerini temin etmesi gerekir. Hükümetler ayrıca kör ve az görenlerin engelleri nedeniyle insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye maruz kalmalarını önlemelidir.

Madde 16 - Şiddet ve istismara karşı korunma

Kör ve az gören kişilerin, şiddet ve istismara daha çok maruz kaldığı tespit edilmiştir. Bu durum özellikle kör kadınlar, çocuklar ve kör ve az gören yaşlılar için geçerlidir. Şiddet veya istismar genelde aile bireylerinden veya bakıcılardan kaynaklanmaktadır. Hükümetler istismarın nasıl farkına varılabileceği ve bununla nasıl mücadele edileceğine ilişkin bilgilerin ulaşılabilir formatlarda bulunmasını sağlamalı, erişilebilir destek hizmetleri geliştirmelidir.

Madde 17 - Beden bütünlüğünün korunması

Hükümetler kör ve az gören kişiler dahil bütün engelliler için bedensel bütünlüğün korunmasına dair farkındalığı artıracak programlar uygulamalıdır.

Madde 18 - Hareket ve milliyet özgürlüğü

Körlerin kendi ülkelerinde ve ülkeler arasında seyahat etme hakkı olmalıdır. Pasaport alma ve taşıma hakkı bulunmalıdır. Sadece görme engellerinden dolayı bir ülkeye girişleri reddedilmemelidir.

Madde 19 - Bağımsız yaşamak ve topluma dahil olmak

Hükümetlerin kör ve az gören kişilerin toplu taşıma araçları ve kamu hizmetlerine erişimi olan uygun fiyatlı konuta ulaşmalarını temin etmesi gerekir.

Hükümetlerin kör ve az gören kişiler için kamu hizmetleri hakkında bilgiye erişmelerinin temin edilmesini ve toplum hizmet personelinin kör ve az gören kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere eğitim almalarını sağlaması gerekir.

Madde 20 – Kişisel hareketlilik

Hükümetler bütün kör ve az gören kişilerin uyum ve hareket eğitimi almasını ve eğitmenlerinin bu eğitimi verme konusunda uygun niteliklere sahip olmalarını temin etmelidir. Beyaz baston veya rehber köpekler gibi özel hareket yardımcılarının, bu yardımcıları kullanmak için verilecek uygun eğitimle birlikte asgari veya düşük maliyetle sağlanması gerekir. Hükümetler toplu taşıma araçlarının mevcut ve erişilebilir olmasını ve körlerin güven içinde hareket edebilmelerini sağlamalıdır. Bunun bir sonucu olarak yaya kaldırımları, dokunmatik uyarı yüzeyleri ve kontrollü kavşakların uygun bir şekilde yapılması, kör ve az görenler için hareket kabiliyetini kolaylaştıran önemli özelliklerdendir.

Ortak alanların tasarımı kör ve az gören kişiler için özellikle şaşırtıcı ve hatta tehlikeli olabilir, bu nedenle hükümetler herhangi bir “ortak alan” tasarımına yukarıda belirtilen evrensel tasarım özelliklerini yansıtmalıdır. Kör ve az gören kişilerin başkalarına ihtiyaç duymadan güven içinde dolaşmaları mümkün olmalıdır. Kör ve az gören kişilerin güvenli ve bağımsız seyahat etmeye hakları vardır ve bu nedenle hükümetler hibrit taşıtlar gibi teknolojik yeniliklere ses özelliği eklenmesini, böylece görme engellilerin araçları fark edebilmesini sağlamalıdır.

Madde 21 - İfade ve düşünce özgürlüğü ve bilgiye erişim

Kamuya açık tüm bilgilerin tam zamanında ve ek bir ücret ödmeden erişilebilir olması gerekir. Telif sorunu olmayan Braille, ses, büyük baskı ve elektronik metin formatlarında bilgiye erişim sağlanmalıdır (*Hastaneler, kamu kurumları, bankalar gibi yerlerden gelen bilgi ve yazışmalar dahil*).

Kör ve az gören kişilerin kabartma yazı ve kör ler için olan diğer iletişim yollarıyla okuryazar olma hakkı vardır. Bu hakkın gerçekleştirilmesi için kör ve sağırılar için fazladan bir maliyet olmadan tercümanlık hizmetleri gereklidir.

Körler için Braille veya sesli materyalin serbest postalama hakkı kör ve az gören kişiler için materyallere serbestçe erişmek açısından önemlidir. Diğer başka bir erişim vasıtası kör ve az gören kişiler için internet ve elektronik olarak depolanan diğer bilgilere erişime imkanı sağlayan

uyarlanmış ekipman ve yazılıma erişim koşuludur. Devletlerin, web sayfaları ve kamu tarafından sağlanan ekran erişim teknolojisi kullanarak kör ve az gören kişiler tarafından erişilebilmeleri için erişilebilirlik standartlarının tamamını karşılaması gerekir.

Madde 22 - Özel hayatın gizliliği

Hükümetler kör ve az gören kişilerin herhangi bir özel veya gizli bilgiyi bu birey için bağımsız bir şekilde erişilebilecek bir formatta sağlamalıdır.

Madde 23 - Konut ve aileye saygı

Hükümetler kör ve az gören kişilerin evlenme ve bir aileye sahip olma hakkının korunmasını temin etmelidirler. Sağlık çalışanları kör ve az gören ebeveynlerin haklarından haberdar olmasını sağlamak, kör ve az gören ebeveynlere yardımcı olmak gibi konularda bilgilendirilmelidir. Üreme sağlığı ve çocuk bakımı bilgileri erişilebilir formatlarda kullanıma sunulmalıdır ve doğum öncesi ve çocuk bakım sınıflarının kör ve az gören kişilerin tam katılım ve anlamalarını sağlayacak biçimde düzenlenmesi gerekir.

Madde 24 - Eğitim

Düşük gelirli ülkelerdeki görme engelli çocukların neredeyse yüzde 90'ı okullulaşma hakkına sahip değildir. Bu genelde “altyapı, uygun sağlık bakımı, erişilebilir ve uygun okul materyallerinin ve kalifiye öğretmen eksikliğinden” kaynaklanmaktadır. Erişkinler arasındaki körlük de çocukların eğitimini olumsuz etkiler. Düşük gelirli ülkelerin çoğunda görme engelli erişkinler okul yaşındaki çocuklara ve diğer aile bireyelerine bağımlıdırlar.

Bu da çocukların düzenli olarak okula gidememelerine neden olabilmektedir.

Körlük ve görme bozukluğu olan çocuklar ve erişkinler engelleri olmayanlara sağlananlarla eşit standartta eğitim hakkına sahiptirler. Bu eğitim “bütünsel gelişim, bağımsızlık ve kör ve az gören kişilerin topluma katılımlarını” desteklemelidir.

Bu eğitimin ideal olanı engelleri olmayan çocuklar ve genç erişkinlerle bir arada olması ve kör ve az gören çocukların katılmaları ve gelişmelerine tamamen imkan sağlayan gerekli kaynakların buna dahil edilmesidir. Eğer bireyin özel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olur ise benzer engellilikleri bulunan çocuklar ve gençlerle birlikte bir eğitim, çocuk veya onun vasisi tarafından kabul edilirse makbul görülür.

Eşit erişim hakkı yüksek öğrenim ve mesleki eğitime erişimi de kapsar. Kör ve az gören öğrencilerin bu tür derslere tam olarak katılmalarına imkan sağlamak için kaynaklar ve destek gereklidir. Buna, sayılanlarla sınırlı olmamakla birlikte ekipman, teknik yardım, uzman eğitim ve öğretim materyalleri koşulu dahildir. Tam gelişim ve kaynaştırma için hem müfredat hem de müfredat dışı faaliyetlere katılım gereklidir.

Körlerin, az görenlerin ve hem kör ve hem sağır insanların kendine özgü ihtiyaçlarıyla ilgili eğitim alan öğretmenler eğitime tam erişimi sağlamak için gereklidir. Buna Braille

gibi iletişim becerileri öğretmede ehil olan öğretmenler de dahildir.

Kör ve az görenlere aileleriyle birlikte eğitim ihtiyaçları ve yeteneklerine dayalı önerilerde bulunulmalıdır. Bu öneriler kişinin alacağı eğitimle ilgili önceden bilgilendirilmesine dayalı olmalıdır.

Körler ve az gören kişiler “kişilerin mali durumuna bakılmadan uygun bir eğitim sağlamak için burs ve benzeri mali kaynaklardan” yararlanma hakkına sahiptirler.

Madde 25 - Sağlık

Kör ve az gören kişiler gerekli bütün sağlık hizmetlerine eşit erişim hakkına sahiptirler. Buna erişilebilir formatlarda mevcut olan bütün sağlık hizmetleri hakkında ve kişisel tıbbi bilgi edinme dahildir.

Bu hakkın elde edilmesini sağlamak için, tüm tıbbi hizmet personeline, kör veya az gören insanların özel ihtiyaçları konusunda eğitim verilmesi zorunludur.

Görme engelli kişiler tedavi ve benzeri işlemler için birini yetkilendirme hakkına sahiptir. Birey kabul etmediği sürece tedavi ve tıbbi işlemler başka biri tarafından uygulanamaz.

Hükümetler, görme yeteneklerini kaybetme riski bulunanlar ve ayrıca kör ve az gören kişilerin görme kayıplarını hafifletmek üzere en uygun tedaviye erişimlerinin olmasını temin için körlüğe karşı koruma ve

görme sağlığı konusunda uygun programlar hazırlamalıdır.

Madde 26 - Uygun hale getirme ve rehabilitasyon

Görme engelli kişiler görme kaybı meydana geldiğinde, yaşlarına bakılmaksızın rehabilitasyon hizmeti alma hakkına sahiptir. Özel engellerinden dolayı günlük yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamaya uygun olarak tasarlanan ve onlara sunulan rehabilitasyon ve sosyal hizmet desteği alma hakkına da sahiptirler. Ayrıca engelliliklerinin işlevsel etkisini hafifletmek için gerekli donanımı, donanımı kullanma eğitimi ve etkin çalışmasını sağlamak için destek alma hakları da vardır. Bunlar, kör ve az gören bir bireye herhangi bir ek maliyet olmadan sağlanmalıdır.

Madde 27 – İş ve istihdam

Kör ve az gören kişiler genel nüfustan daha yüksek bir seviyede işsizlikle karşı karşıya kalmaktadır ve diğer engelli kişilere göre işsizlik oranı iki katı fazladır. Sanayileşmiş ülkelerde bile görme engellilerin işsizlik oranı yüzde 75'e yakındır ve kalkınmakta olan ülkelerde bu oran çok daha yüksektir. Sonuç olarak tüm ülkelerde bu kronik işsizlik sorununa yönelik ek önlemler gerekmektedir.

Çalışmak isteyen ve çalışabilir durumdaki görme engelli kişiler kalifiye personel tarafından sağlanan mesleki eğitimleri alma hakkına sahiptirler. Eğitim erişilebilen merkezlerde ve uzmanlaşmış tesislerde verilmelidir. Eğitim tesislerine ve öğrencilere tüm ekipman, erişilebilir

eğitim malzemesi ve gerekli personel desteği sağlanmalıdır.

Görme engellilerin gerekli niteliklere sahip olmaları şartıyla profesyonel görevlerde bulunma hakkı vardır. Bireyler iş bulmalarına yardımcı olması için deneyimli personelden yardım alabilmelidir. Görme engelliler işe alınırken, çalışma ortamında, ücretlerde ve terfide ayrımcılığa uğradıklarında yasal işlem başlatma hakları bulunur. Yerleştirme yükümlülüğü engelli kişilerin istihdama katılmalarındaki engelleri ortadan kaldırma amaçlıdır. Bu, işverenin bu tür önlemlerin kendisine ek bir yük getirmeden engelli kişileri istihdam edebilmesi, ya da istihdama yönelik eğitim için uygun tedbirleri alması gerektiği anlamına gelir. Amaç, engelli olmayanlara kıyasla engelli kişiler için benzer sonuçlar elde edilmesinden ziyade bu sonuçları elde etmek için engelleri olan kişilere eşit fırsat sağlamaktır.

Hükümetlerin, özel donanım maliyetini işverenlerin donanımlarını uygun hale getirme, işyerinin uygun hale getirilmesi, erişilebilir formatta bilgi sağlama hükmünü yerine getirme ve işyerinde kör ve az gören insanların personel destek maliyetini mali olarak destekleme yükümlülüğü bulunur.

Madde 28 - Yeterli yaşam standardı ve sosyal koruma

Düşük gelirli ülkelerde yaşayan engelli insanlar genelde daha düşük konut koşul standardına sahiptir ve temiz suya ve sağlık hizmetlerine erişimleri daha azdır. Kör ve az

gören kişilere güvenli, ulaşılabilir bir ortamda onurlu bir şekilde yaşamak ve engelliliklerine uyum sağlamak için gereken ilave yardım ve desteğe ulaşabilmeleri için yeterli mali kaynaklar sağlanmalıdır.

Madde 29 - Siyasal ve sosyal yaşama katılım

Bu hakkın tam olarak kullanılabilmesi için hükümetlerin az gören ve kör kişilerin oy kullanma hakkını tanımaları gerekir. Bu hakkın tanınması kişilerin tüm kamu seçimlerinde gizli oy kullanabilmeleri için erişilebilir tesislerin sağlanmasını içerir. Ayrıca bu hükümetleri “kör, az gören ve hem kör hem sağır kişilere oylarını bağımsız ve gizli olarak kullanmalarını sağlayacak gerekli enstrümanları ve teknolojileri temin etme” yükümlülüğünü de getirir. Bu tür teknolojiler içerisinde Braille ve büyük yazılı oy pusulaları, erişilebilir elektronik oy kullanma noktaları, telefon, vs. üzerinden oy verme yetisi bulunur.

Siyasi partiler ve adayların da siyasi partileri ve adaylarının bildirimleriyle ilgili bilgileri erişilebilir kılmaları gerekir. Devletlerin kör ve az gören kişilerin diğer kişilerle buluşma ve hükümet ve idarelerde kendi çıkarlarını temsil etmek üzere bağımsız organizasyonlar oluşturma özgürlüğünü de tanıma yükümlülükleri bulunur.

Hükümet aynı zamanda, tüm yasalar, politikalar ve stratejiler konusunda körleri temsil eden örgütlere danışmakla ve bu örgütlerin ilgili devlet organlarına üye olmasına izin vermekle de yükümlüdür.

Madde 30 - Kültürel yaşama, eğlence, boş zaman faaliyetleri ve spora katılım

Kör ve az gören kişiler tüm kültürel etkinliklere, spor faaliyetlerine, tesislerine ve donanımlarına ya katılımcı ya da izleyici olarak tam katılım hakkına sahiptirler. Ayrıca, programların sesli betimlemesi, dijital TV için ekran mönülerine sesli erişim, yabancı dildeki yayınların sesli altyazıları ve diğer tanımlayıcı video hizmetleri de dahil ancak bunlarla sınırlı olmaksızın erişilebilir televizyon yayınlarına ulaşma hakkı da bulunmaktadır.

Kör veya az gören kişiler kitapların ulaşılabilir formatlarda sağlanması da dahil olmak üzere halk kütüphanesi hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir.

Kör ve az gören kişiler spor ve boş zaman etkinlik programlarına katılma ve genel sağlık veya spor yarışmalarına katılmak için imkan tanımak üzere bu tür faaliyetlerde antrenman yapma imkanı sağlanması hakkına sahiptirler. Kör ve az gören kişiler müze ve galerilerdeki sergilerden, ören yerleri dahil kültürel faaliyetlerden veya örneğin sesli betimlemeyle tiyatro gibi sahne sanatlarından yararlanma hakkına sahiptir.

Madde 31 - 50

Bu maddeler CRPD'nin genel uygulaması ve takibine yönelik konularla ilgilidir ve kör veya az gören kişiler açısından belli bir önemi yoktur.

Madde 31 – İstatistik ve veri toplama

Madde 32 – Uluslararası işbirliği

Madde 33 – Ulusal uygulama ve izleme

Madde 34-50 – Engelleri olan kişilerin hakları, vs.
konusunda Komite ile ilgili maddeler.

EK “C”: CRPD Hükümleriyle Uygunluğunu
Değerlendirmek için Dünya Körler Birliği'nin
Kontrol Listesi

Bu kontrol listesi, “Görme Engellilere Yönelik CRPD Uyumluluk” belgesine ek olarak amaçlanmıştır. Çok daha detaylı sorular sağlamaktadır ve kuruluşlar tarafından Devletleri ve toplulukları içerisinde kör ve az gören kişiler için erişilebilirlik derecesini değerlendirmede kullanılır.

Sorular Engelli Hakları Sözleşmesi'nin çeşitli maddelerine dayalıdır ve kör ve az gören kişilere ilişkin önemli olan soru ve özel konuların yansıtılması amaçlanmıştır. Kontrol listesi oldukça uzundur, her bir madde için detaylandırılmıştır ve tüm sorulara olumlu cevaplar veren herhangi bir ülke için çok sıra dışı olabilir. Bununla birlikte kör ve az gören kişiler için hizmetleri ve programları artırmak üzere uygulama planlarının geliştirilmesinde hükümetlerle birlikte çalışacağınızdan bunun üyelerimiz için yardımcı bir araç olacağına inanıyoruz. Ayrıca, Sözleşmeyi onaylayan hükümetlerin CRPD komitesine sunacakları izleme raporlarına geri bildirimini sağlamasında sizlere yardımcı olmasını ümit ediyoruz.

Sözleşmenin ilk beş maddesi ilkelerin genel konularıyla ilgilidir ve 34-50 arasında olan teknik takip konularıyla ilgili nihai maddeler de burada kontrol listesine dahil edilmemiştir.

Madde 6 - Engelli kadınlar

► Kör ve az gören kadınlara ve kız çocuklara, engelli olmayan kadınlar ve kız çocuklarla eşit haklar ve fırsatlar tanınıyor mu?

√ Kör ve az gören kadınlar ve kız çocuklar engelleri olmayanla aynı eğitim, sağlık hizmetleri ve toplumsal yaşama katılım hakkına sahip mi?

√ Engelleri olmayan kadınlar ve kız çocuklara ilişkin programlarda kör ve az gören kadınlarla kız çocukların kendilerine özgü ihtiyaçları da dikkate alınıyor mu?

√ Kadınlar ve kız çocuklar için erişilebilir olan materyal, kaynak ve eğitim programları kör ve az gören kadın ve kız çocuklar için de erişilebilir kılınıyor mu?

► Kör ve az gören kadınlar ve kız çocuklara kör ve az gören erkekler ve oğlan çocuklarla aynı hak ve imkanlar sağlanıyor mu?

√ Kör ve az gören kadınlar ve kız çocuklar kör ve az gören erkekler ve oğlanlarla aynı eğitim, rehabilitasyon ve sağlık hizmetlerine erişim hakkına sahip mi?

► Haklarını anlamaları ve bunlardan yararlanabilmeleri için kör ve az gören kadınlar ve kız çocukların güçlenmesini destekleyecek programlar var mı?

√ Katılımlarını kolaylaştıracak özel programlar tasarlanmış mı?

√ Kör ve az gören kadınlar ve kız çocuklar arasında akran gruplarının oluşturulması destekleniyor ve buna kaynak sağlanıyor mu?

√ Kör ve az gören kadınlar kurum-kuruluşlarda, kadın örgütlerinde ve genel olarak toplumda yöneticilik yapmaya teşvik ediliyor mu ve bu katılıma imkan verecek bilgi ve belgeye erişimleri sağlanıyor mu?

Madde 7 - Engelli çocuklar

▶ Kör ve az gören çocuklara diğer çocuklarla eşit düzeyde tüm haklar tanınıyor mu?

√ Kör ve az gören çocuklara Sözleşmede belirlenen bütün haklar veriliyor mu? (*Erişkinlerin yaşlarına özel olan haklar buna dahil değildir.*)

▶ Kör ve az gören çocuklara kendilerini etkileyen bütün konularda görüşlerini özgürce dillendirme hakkı tanınıyor mu?

√ Görüşlerini özgürce dillendirmek için engellerine ve yaşlarına uygun yardım sağlanıyor mu?

√ Görüşlerine diğer çocuklar gibi eşit düzeyde önem veriliyor mu?

√ Görüşlerine yaş ve olgunlukları doğrultusunda önem veriliyor mu?

▶ Kör ve az gören çocuklara onları etkileyen konular hakkında bilgi sağlanıyor mu?

(*Buna kör ve az gören çocuk ve onların bakıcıları da dahildir.*)

√ Bu bilgiyi elde etmek için teknik yardım ve personel desteği sağlanıyor mu?

√ Kendileri tarafından seçilen şekillerde iletişim kurmak için gerekli olan teknik yardım ve personel desteği sağlanıyor mu?

► Kör ve az gören çocuklara günlük yaşamın her alanında onlar için en uygun biçimde görevlerini yerine getirmek üzere yardım sağlanıyor mu? (*Özgün ihtiyaçlar temelinde bilgi, teknik yardım, personel desteği ve mali katkı sağlanması dahil midir?*)

√ Kör ve az gören çocukların kör, az gören ve görebilen akranlarıyla etkileşim içerisinde olma imkanları var mı?

√ Kör ve az gören çocukların ebeveynlerine kör ve az gören çocuklarını yetiştirirken yardımcı olacak bilgi ve destek sağlanıyor mu?

√ Ebeveynlere görme engelli çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere bilgi ve yardım sağlamak için eğitilmiş erken müdahale uzmanları tarafından destek veriliyor mu?

√ Ebeveynlere teknik yardım ve çocuk bakımının ek maliyetlerini karşılamak üzere mali yardım veya teknik destek sağlanıyor mu?

√ Ebeveynlerin akran desteği için diğer kör ve az gören kişilerin ebeveynleriyle buluşma imkanları var mı?

Madde 8 - Farkındalık yaratma

► Halkın engellilik ve engelli kişilerin yetenekleriyle ilgili yanlış algılamalarını ve önyargılarını ortadan kaldırmaya yardımcı olacak farkındalık çalışmaları var mı?

√ Görme engelliliğinin anlaşılmasını desteklemeye yardımcı olacak körlük ve az görme hakkında farkındalık yaratan programlar var mı?

- √ Farklı durumlarda kör ve az gören kişilerin olumlu bir görüntüsünü sergileyen programlar var mı?
- √ Farkındalık programları toplumda yanlış inanışları mı hedef alıyor?
- √ Farkındalık yaratma programları mümkün olduğunca çok fazla kişiye ulaşmak için yaygın medyayı kullanıyor mu?

Madde 9 - Erişilebilirlik

- ▶ Kör ve az gören kişiler toplu taşıma araçlarına ve çevredeki yapılara tam ve güvenli bir şekilde erişebiliyorlar mı?
- √ Erişilebilirlik için asgari standartlar ve yol gösterimleri mevcut mu?
- √ Bu standartlar hakkındaki bilgiler kör ve az gören kişiler için erişilebilir formatta mevcut mu?
- √ Bu standartların sürekliliği var mıdır ve bunlar zorunlu mudur?
- √ Bu standartlar kör ve az gören bireylerin fiziki çevrede emniyet içerisinde, bağımsız ve güvenle hareket edebilmesini sağlıyor mu?
- √ Bu standartlarda kör ve az gören kişilerin yollarını bulabilecekleri ve nerede olduklarını bilecekleri erişilebilir işaretler konusunda rehber bulunuyor mu?
- ▶ Hem kamu hem de özel sektör, engelli kişiler için ulaşılabilirliğin her yönünü dikkate alarak tesis ve hizmetler sunuyorlar mı?
- √ Bütün yaya bölgeleri kör ve az gören kişiler için emniyetli ve ulaşılabilir mi?

√ Toplu taşıma hizmetlerinde tren ve otobüs durakları ve güzergah numaraları için sesli anons yapılıyor mu?

√ Toplu taşıma noktalarında uygun yol bulmayı kolaylaştırmak için standardize edilmiş yol bulma standartları kullanılıyor mu?

√ Toplu taşıma sağlayıcılar giriş kaydı ve ulaştırma terminalleri içerisindeki hizmetleri kullanırken kör ve az gören yolcular için uygun destek temin ediyorlar mı?

√ Kör kişilere yardımcı olmak için özel bilgi yardımları tasarlandı mı? *(Bunlar içerisinde dokunarak yüzey algılama göstergeleri, kavşaklarda ulaşılabilen yaya sinyalleri, halk tarafından kullanılan kamu binaları ve odalarında Braille işaretleri ve kör ve az gören kişilerin ulaşması ve anlamasına imkan sağlayan standartlara uygun görsel işaretler bulunabilir.)*

√ Sesli işaretleri engelleyecek çok yüksek düzeyde ortam gürültüsü var mı?

√ Dokunarak algılanacak yüzey işaretlerin tesisi ulusal ve uluslararası standartlara uygun mu?

√ Aydınlatma seviyeleri, yüzeyler ve objeler arasındaki kontrast ve işaretin ebat ve belirginliği az gören bireyler için yeterli mi?

Çevredeki yapıları tasarlayanlar, inşa edenler ve yönetenler için kılavuz olacak standartlar ve iyi uygulama örnekleri mevcut.

√ Kamu binalarında canlı destek için kişiler var mı? *(Rehberler, okuyucular ve profesyonel işaret dili tercümanları gibi.)*

√ Bir rehberin eşlik ettiği kör ve az gören kişilere tek kişi ücretiyle tesislere girme ve seyahat etme imkanı tanınıyor mu?

√ Kör ve az gören kişiler rehber köpekleri eşliğinde tüm kamuya açık mekanlara ve seyahat tesislerine girebiliyorlar mı?

► Kör ve az gören kişiler gören kişilerle eşit düzeyde ürün, tesis ve hizmetlere erişebiliyor mu?

√ Halka sağlanan ürün ve hizmetler evrensel tasarım ilkelerine uygun mu (*Bilgisayar ürünleri ve hizmetleri dahil*)?

√ Bankalar ve perakende satış mağazalarında kullanılan (*ATMler ve satış birimleri gibi*) elektronik sistemler kör ve az gören kişiler için tamamen erişilebilir mi?

√ Dijital ekranlı ev aletleri kör ve az gören kişiler için erişilebilir mi?

√ Erişilebilir biçimde ürün ve hizmet kullanımı için talimatlar mevcut mu?

√ Ürün, tesis ve hizmetlerle ilgili bilgiler erişilebilir biçimde mevcut mu?

√ Hizmetler için uygulamalar erişilebilen formatlar düzeyinde mevcut mu?

√ Ürün tasarımlarında bazı kör ve az gören kişilerin karşılaşılabilecekleri olası fiziki sınırlamalar dikkate alınıyor mu? (*Yaşlıların ve sağlık sorunu olanların sınırlı güç, beceri, duyma ve diğer fiziksel yetenekleri vb.*)

√ Bilgi ve iletişim hizmetleri sağlandı mı?

√ Bunların hepsi erişilebilir mi?

√ Kör ve az görenler kamu tesislerinden gören kişiler gibi kolay ve etkin bir şekilde yararlanabiliyor mu? (*Yapılar, tüm toplu ulaşım araçları, ürünler, tesisler ve hizmetler dahil.*)

√ Tasarım, uygulama ve standart ve yönetmeliklerin uygulama ve takibinde körleri temsil eden kuruluşlara danışıldı mı?

√ Kamu hizmet personelinin tamamı kör ve az gören insanların ihtiyaç ve özelliklerini anlamaları konusunda eğitildiler mi? *(Buna toplu taşıma ve inşaat tasarım, bakım ve yönetimi konusunda çalışan personel dahildir. Ayrıca buna toplum içinde çalışanlar da eklenebilir.)*

Madde 10 - Yaşam hakkı

► Kör ve az gören çocukların bebek ölüm oranlarını düzelterek programlar var mı?

√ Körlük veya ciddi görme engelli teşhisi konulan çocuklara yeterli sağlık hizmeti sağlanıyor mu?

√ Ciddi görme engelli teşhisi konulan çocukların ebeveynlerine destek olmak üzere yeterli programlar ve destekler var mı *(Mali yardım, tıbbi hizmet, ilaç, sağlık hizmeti gibi)?*

► Kör veya az görebilir olarak doğma riski bulunan çocukların alınması için kürtaja zorlamayı yasaklayan yasal düzenleme var mı?

Madde 11 - Risk durumları ve insani acil durumlar

► Hükümet kör ve az gören kişilerin risk durumları altında güvenli olmasını ve korunmasını temin etti mi? *(Risk faktörü'ne silahlı çatışma, insani acil durumlar ve doğa felaketleri dahil olabilir.)*

Kör ve az gören kişiler;

- √ Bedensel olarak zarar görmeyecekleri, güvende olacakları emniyetli bir yere ulaşmak için yardım alıyorlar mı?
- √ İletişim kurmak, bilgi almak ve sağlamak için yardım alıyorlar mı?
- √ Gerekli tesislere ulaşmak için yardım alıyorlar mı?
- √ Aileleriyle irtibat kurmak için yardım alıyorlar mı?
- √ Yerleştirme programlarına ve kaynaklara eşit ulaşım sağlanıyor mu?
- √ Kör ve az gören kişilere özel yardım ve destek sağlama kabiliyetinde olan kurumlarla irtibat kurmak için yardım alıyorlar mı?

► Kör ve az gören kişilere:

- √ Kişisel risk oluşturacak veya risk seviyesini artıracak faktörler konusunda bilgi verildi mi?
- √ Güvenlik içinde kalmaları için ihtiyaç duyulan bilgi sağlandı mı?
- √ Temiz su, gıda, giysi, barınak ve tıbbi desteğin nasıl elde edileceği konusunda bilgi verildi mi?
- √ Görme kayıplarıyla ilgili araç ve gereç sağlandı mı (*Beyaz baston, gözlük vb.*)?
- √ Sorumlu mercilerce verilen talimatlara göre bir yerden bir yere gitmek için ihtiyaç duyulan destek sağlanıyor mu?
- √ Riskler ve insani acil durumlara müdahale eden kuruluşların personeli acil durumlarda kör ve az gören kişilerin karşılaşacakları olası ihtiyaçlar konusunda eğitim aldılar mı?

Madde 12 - Kanun önünde eşitlik

► Ülke içerisinde engelleri olan kişiler kanun önünde birey olarak dikkate alınıyorlar mı?

√ Engeli olan bir kişinin imzası yasal olarak kabul ediliyor mu? (*Bankacılık işlemlerine ilişkin belgeler ve seçmen kağıtları örnek verilebilir.*)

√ Hükümet engelli kişilerin kendi veya miras malvarlıklarının eşit hakkını temin ediyor mu?

√ Hükümet engelli kişilerin kendi mali konularını kontrol etme eşit hakkını temin ediyor mu?

√ Hükümet kör ve az gören kişilerin banka kredilerine, ipotekli borçlara veya mali kredilerinin diğer türlerine eşit erişim hakları olmasını temin ediyor mu?

√ Hükümet engelli kişilerin malvarlıklarının keyfi olarak ellerinden alınmamasını temin ediyor mu?

√ Kör ve az gören kişiler diğer yurttaşlarla aynı mülkiyet hakkına sahip mi (*Kendi mali, maddi, mülki ve diğer malvarlıklarını kullanma ve bunların kontrolü dahil*)?

√ Kör ve az gören kişiler diğer yurttaşlar gibi sözleşme yapma konusunda aynı haklara sahip mi? (*Kira sözleşmesi, borç sözleşmesi gibi.*)

√ Kör ve az gören kişiler sözleşmeler ve anlaşmalardan doğan sorumlulukları ve koşulları diğer yurttaşlarla aynı şekilde paylaşıyor mu?

► Yasal ve mali işletmeler kamuya açık bilgilerin tamamını talep halinde kör ve az gören kişilere sağlıyor mu

(Ürünleri, hizmetleri, tesisleri, kuralları ve yönetmelikleri hakkında bilgiler dahil)?

√ Bilgi geniş düzeyde erişilebilir formatta mevcut mu?

√ Yasal ve mali işletmeler malvarlıkları, yasal ve mali işlemler ve diğer şahsi yazışmaları konusunda kör ve az gören kişilere zamanında bilgi sağlıyorlar mı?

√ Bu bilgi erişilebilir formatlarda mı sağlanıyor?

√ Erişilebilen formatlarda sağlanan kişisel bilgiler gören kişilere temin edildiği gibi güvende tutuluyor mu (*Kişisel, yasal ve mali bilgiler dahil*)?

√ Kör ve az gören kişiler yasal ve mali işletmeler tarafından sağlanan hizmetleri, ürünleri ve tesisleri diğer bütün vatandaşlarla eşit düzeyde kullanabiliyorlar mı?

√ Mali işletmelerin prosedürleri kör ve az gören müşterilerinin hesaplarına ve bilgilerine bağımsız olarak ulaşmalarını temin ediyor mu?

√ Halkın geneline yasal ve mali itiraz imkanı ve tahkim hizmetleri sağlanırken mali ve yasal işletmeler hizmetleri ve sorumlulukları hakkında güncel bilgilerin erişilebilir bir format düzeyinde olmasını temin ediyorlar mı?

► Mali hizmetlerden kör ve az gören kişiler yararlanabiliyor mu?

√ Mali işletmeler tarafından kamu kullanımına sunulan bankamatikler kör ve az gören insanlar tarafından doğru, etkin ve bağımsız olarak kullanılacak şekilde mi?

√ Banknotlar, madeni paralar ve diğer bütün parasal devredilebilir gereçler kör ve az gören kişilerce hızlı ve tam doğru olarak tanınacak şekilde mi tasarlandı? (Paraya dokunarak algılama seçeneği ve Braille kabartmalı baskılar yapılıyor mu?)

√ Sahtekarlık veya diğer yasadışı işlemleri önlemek veya azaltmak için sistemler mevcut mu?

√ Bu sistemler kör ve az gören kişilerin eşit düzeyde güvenli işlem yapmalarını sağlayacak şekilde tasarlandı veya yönetildi mi?

√ Bu sistemler işlem engelleri oluşturmayacak şekilde güven altına alındı ve tasarlandı mı?

Madde 13 - Yargıya başvuru hakkı (Adalete erişim)

► Hükümet engelli kişiler için diğerleri ile eşit düzeyde etkin bir yargıya başvuru hakkı temin ediyor mu? (Tüm yasal işlemlerde, muamelelerin tüm aşamalarında doğrudan ve dolaylı katılımcı olarak rollerini etkin bir şekilde kolaylaştırmak için dava usulüne ve yaşlarına uygun uzlaşmalar ve tanıklık).

√ Kanıt hakkında bilgi ve diğer dava açısından ilgili olan materyaller erişilebilir formatlarda erişilebilir kılınıyor mu?

√ Bu, vaktinde erişilebilir kılınıyor mu?

√ Kör ve az gören kişilerin sesli ve dokunarak belirlediği araçlar adliyede muteber delil olarak kabul ediliyor mu?

√ Kör ve az gören tanıklara şüphelileri veya sanıkları dış görünüşünden tespit etmek için çağırıldıklarında ses ve dokunma ile objektif bir tespit temin etmek için aynı emniyet tedbirleri alınıyor mu?

√ Saldırganların mağdurların görme kayıplarından dolayı onları tanımayacakları veya kendilerini

koruyamayacaklarından yararlanma durumlarında yasa failerin mahkemenin bu ağırlaştırılmış durumu dikkate alarak daha ağır cezalandırmalarını öngörüyor mu?

√ Sanıkların görme engellilere veya kör veya az gören insanlara yönelik davranışlarına isnat edilen suçlarda yasa

faillerin mahkemenin bu ağırlaştırılmış durumu dikkate alarak daha ağır cezalandırmalarını öngörüyor mu?

√ Mahkemeler kör ve az gören tanıkların, davacı ve sanıkların yasal sürece kimin dâhil olduğu ve mahkemede kimin bulunduğu tamamen bilincinde olmasını sağlıyor mu?

√ Mahkemeler davayla ilgili durumlara ilişkin kanıtlara, itirazlara ve diğer materyallere tam ve etkin bir erişim sağlanmasını temin ediyor mu?

Madde 14 - Özgürlük ve kişisel güvenlik

► Kör ve az gören kişiler özgürlük ve güvenlik açısından engelli olmayan kişiler gibi aynı özgürlük ve güvenlik hakkına sahip mi?

Polis ve diğer yetkililer kör ve az gören insanların yasal haklarını korumak üzere adım atıyorlar mı? (Buna soruşturmalara, sorgulamalara katılan veya tutuklanan kör ve az gören kişiler dahildir.)

√ ‘Polis ve diğer yetkililer’ içerisinde polis, güvenlik, kolluk kuvvetleri memurlar ve hapisane çalışanları da bulunur.

√ Polis ve diğer yetkililer yeri geldiğinde iletişim, bilgi, erişim veya görme engelliliklerinden kaynaklanan diğer sorunları dikkate alırlar mı?

√ Polis ve diğer yetkililer kör ve az gören tanıkların kişisel güvenliğini korumak için gerekli herhangi bir ilave adım atar mı?

√ Hükümet engelli kişilerin yargıya etkin bir erişimi için, bunların idari veya yargı alanında çalışmalarını için uygun eğitimi teşvik ediyor mu?

√ Eğitim kör ve az gören insanların özel ihtiyaçlarının değerlendirilmesini içeriyor mu?

Madde 15 - İşkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve ceza yasağı

► Hükümetin engelli kişileri işkence, insanlık dışı muameleyle veya cezalandırmaya karşı koruyan tedbirleri var mı?

√ Hükümetler insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezalandırılmaya maruz kalmamaları için kör veya az gören kişilere bakım hizmeti sağlayan tesisleri denetliyor mu?

√ Hükümet, kör ve az gören kişileri işkenceye, insanlık dışı muamele ya da onur kırıcı muameleyle maruz kalabilecek inanç sistemlerine karşı korumak için önlemler alıyor ve uyguluyor mu? (*Bazı Afrika Devletlerinde Albinizm olan kişilerin insanlık dışı muamele gibi.*)

Madde 16 - Şiddet ve istismardan korunma

► Hükümet engelli kişileri cinsiyete dayalı yönleri de dâhil olmak üzere her türlü sömürü, şiddet ve tacizden korumak için tüm uygun önlemleri alıyor mu? ('Uygun önlemler' içerisinde yasal, idari, sosyal, eğitim ve diğer her tür tedbir yer alır. 'Sömürü, şiddet ve taciz biçimleri' ev içinde ve dışında yaşananları kapsar.)

√ Hükümet kurumları kör ve az gören kişilerin yaşadıkları şiddetin sıklığı ve türü konusunda istatistikî bilgileri toplar, düzenler ve yayınlar mı?

√ Hükümet kör ve az gören insanlara karşı şiddet suçu işlenen şüphelilerin tutuklanmasına öncelik veriyor mu?

√ Hükümet engelleri olan kişiler ve aileleri ve bakıcıları için cinsiyetleri, yaş ve engelliliklerine uygun şekilde yardım ve destek sağlıyor mu (*Sömürü şiddet ve istismar*)

olaylarından nasıl kaçınılacağı, itiraf etme ve bildirme konusunda bilgi ve eğitim sağlama dahil)?

► Hükümet engellilere hizmet etmek üzere tasarlanan tüm tesisler ve programların bağımsız yetkili mercilerce etkin bir şekilde izlenmesini sağlıyor mu?

√ Tüm tesisler içerisinde kör ve az gören kişiler için eğitim, sosyal, dinlenme ve diğer hizmetler yer alır.

√ Bağımsız yetkili izleme mercileri erişilebilir formatlarda mevcut bulunan net politikalar ve uygulamalara sahip mi?

√ Tedbirler ve uygulamalar kör ve az görenlerin görme engelleri nedeniyle birçok kaynaktan şiddete veya suiistimale karşı korunmasız oldukları gerçeğini yansıtıyor mu? (*Birçok kaynak'tan kasıt, yakınlar, bakıcılar, akrabalar ve profesyonel personel vb.dir.*)

√ Bunlar ayrıca kör ve az gören çocukların ve gençlerin hassasiyetlerini artıran ilave engellerinin olduğunu da kabul ediyorlar mı?

√ Tesislerintamamının denetlenmesinden ve düzenlenmesinden sorumlu kurumların personeli kör ve az gören kişilerin şiddet, suiistimal ve istismara karşı neden daha fazla korunmasız oldukları konusunu değerlendirebilecekleri bir eğitim alıyorlar mı?

√ Bunun içerisinde hassasiyetlerini artıran durumları nasıl fark edebilecekleri konusunda eğitim de dahil mi?

√ Bu, bu türde vukuatların meydana geldiği belirtiler konusunda eğitimi kapsıyor mu?

Hükümet herhangi bir şekilde şiddet veya istismara maruz bırakılan engelli kişilerin iyi olmasını teşvik ediyor mu?

(‘İyi olma’ hali fiziksel, bilişsel ve psikolojik iyileşme, rehabilitasyon ve yeniden sosyal bütünleşmeyi içerir.

Koruma altındayken şiddete maruz kalan kişiler de bu maddenin kapsamındadır.)

√ İyileştirme ve yeniden topluma kazandırma programları kişinin sağlık, sıhhat, öz saygı, itibar ve özerkliğini geliştiren bir ortamda mı yapıyor?

√ Programlar cinsiyet ve yaşa özgü ihtiyaçları dikkate alıyor mu?

√ Hükümet şiddete maruz kalmış veya tehdit altında bulunan kör ve az gören kadınlara ve kız çocuklara yardımcı olmak üzere tasarlanmış çeşitli destek hizmetleri ve faaliyetlerin düzenlenmesini destekliyor mu?

√ Kadın sığınma evleri kör veya az gören kadınların ve kız çocukların barınabilmesi için donatılmış ve sığınma evi personeli buna uygun eğitim almış mı?

√ Hükümet şiddet ve istismarın psikolojik ve diğer etkilerinden kurtulmaları için kör ve az gören kişilere yardımcı olacak hizmetler sağlıyor mu?

√ Bu hizmetler ve programlara yeterli bütçe ayrılıyor mu?

√ Yaşlı bir kişi olarak görme kaybına uğramaları sonucunda sömürü veya suiistimale uğrayabilecek kör ve az gören yaşlı insanları hedefleyen programlar var mı?

√ Bu türdeki programlar, kör ve az gören yaşlılara haklarını anlayacakları ve yardım için nereye başvuracaklarını öğrenebilecekleri şekilde erişilebilir formatlarda sunuluyor mu?

√ Bu programlar yaşlı kör ve az görenlerin ailelerine, arkadaşlarına ve yardımcılarına istismar veya suiistimal belirtilerini fark etmede bilgi sağlıyor mu? Bu kişiler bu durumlarda ne yapacaklarını biliyor mu?

Madde 17 - Kişi bütünlüğünün korunması

√ Hükümetlerin, engeli olanlar dahil tüm kişilerin bütünlüğünü ve onurunu koruyan yasaları var mı?

√ Kör ve az gören bir kişiye aşığılayıcı muamele durumunda yardımcı olacak tedbirler var mı?

√ Hükümet tüm engelli kişilerin kişi bütünlüğünün tanınmasını destekleyen ve teşvik eden bilinçlendirme programları geliştirmiş mi?

Madde 18 - Hareket ve milliyet özgürlüğü

√ Hükümet tüm kör ve az gören yurttaşların özgürlüğüne izin veriyor mu?

√ Hükümet kör ve az gören kişilere pasaport veriyor mu?

√ Hükümet sadece kişinin körlüğü veya görme engeli nedenine dayalı olarak ülkeye ziyaretçi olarak kabulünü veya daimi ikametini engellemeyen göç politikaları geliştirmiş mi?

Madde 19 - Bağımsız yaşamak ve topluma dahil olmak

√ Kör ve az gören kişiler toplum içerisinde nerede ve kiminle yaşayacakları konusunda seçim yapma hakkına sahip mi?

√ Hükümetin kör ve az gören kişilerin toplu taşıma araçlarına yakın, güvenli, uygun fiyatlı ve erişilebilir bir konuta sahip olmalarını sağlayacak programları var mı?

√ Kör ve az gören kişiler tüm kamu program ve hizmetlerine katılım hakkına sahip mi?

◦ Kör ve az gören kişilerle çalışmak üzere eğitim almış personel onlarla birlikte kamu hizmetlerine erişilebiliyor mu?

◦ Kamu hizmetleri hakkında çeşitli erişilebilir formatlarda bilgi mevcut mu?

Madde 20 – Kişisel hareketlilik

► Hükümet görme engellinin bir sembolü olarak *beyaz bastonun* tanınmasını kabul ve teşvik ediyor mu?

► Hükümet engelli kişilere kaliteli hareket kazandıran yardımcı araçlara ulaşmaya yardım ediyor mu? (*Hareket kazandıran yardımcı araçlar her tür cihaz, yardımcı teknolojiler, canlı yardım ve vasıta türleri, bastonlar, rehber köpekler, elektronik ve optik hareket yardımcıları ve küresel konumlandırma sistemlerini -GPS- kapsar.*)

✓ Bu ürün ve hizmetler makul fiyatlı mı?

✓ Bu işlem kişilerin belirlediği zamanda mı yapılıyor?

✓ Hükümet hareket kazandıracak eğitim talep eden kör ve az gören kişilerin bu eğitimi profesyonel bir uzman personelden almalarını sağlıyor mu?

◦ Hükümet kör ve az gören kişilere kaliteli bir eğitim sağlamak üzere yeterli sayıda iyi eğitilmiş ve hazır profesyonellerin olmasını sağlıyor mu?

◦ Hükümet bunların profesyonel olarak sürekli gelişimlerini sağlıyor mu?

◦ Hükümet engelli kişiler için bağımsız hareketin tüm yönlerini dikkate alarak hareket kazandırma gereçleri üreten işletmeleri teşvik ediyor mu?

◦ Hükümet bağımsız hareketi sağlayan gereçlerin kör ve az gören kişilere makul fiyatlarla temin edilmesini sağlıyor mu?

◦ Hareket kazandıran gereçlerin tamir ve bakımı için mali destek var mı? (*Buna rehber köpeklerin çalıştıkları süre*

boyunca insanlarına destek hizmetleri sağlanması da dahildir.)

Madde 21 – Düşünce ve ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim

► Hükümet engelli kişilerin diğerleri gibi eşit düzeyde ifade ve düşünce özgürlüğünü kullanabilmesini sağlıyor mu?

✓ Hükümet engelli kişilerin ifade ve düşünce özgürlüğü haklarını kendi seçtikleri tüm iletişim türleriyle kullanabilmelerini sağlıyor mu?

✓ Hükümetler halkın geneli için amaçlanan bilgileri engelleri olan kişilere çeşitli erişilebilir formatlarda sağlıyor mu? *(Bunun içerisinde değişik engellilik türlerine uygun teknolojilerin kullanımı yer alabilir.)*

✓ Bilgiler ve teknolojiler zamanında sağlanıyor mu?

✓ Bilgi ve teknolojiler ek maliyet olmadan sağlanıyor mu?

✓ Hükümet resmi ilişkilerde alternatif iletişim araçlarının kullanımını kabul ediyor ve buna olanak sağlıyor mu? *(‘Alternatif iletişim araçları’ engelli kişilerin kendi seçimlerine göre işaret dili, Braille, büyütücüler ve diğer tüm erişilebilir araç, yöntem ve formatları kapsar. Buna internet dahildir.)*

✓ Kör ve az gören kişilere kendi seçtikleri alternatif iletişim yöntemleriyle kamu kurumlarıyla yazışma olanağı veriliyor mu?

✓ Kamu kurumlarının kör ve az gören kişilerle kendi seçtikleri formatlarda yazışmaları zorunlu mu?

√ Kamu kurumları bunun için uygun teknoloji ve personelle donatılmış mı?

√ Kör ve az gören kişiler kendi seçtikleri formatlarda haberleşmek için gerekli olan ekipmana sahip mi?

► Kamusal kullanım için bilgi üreten kamu kuruluşları, bunu kör ve az gören kişiler için erişilebilir formatlarda üretip yaymaktadırlar mı?

√ Bu zamanında yapıyor mu?

√ Kamu kurumlarının kamusal kullanım için bilgi üretmekle sorumlu personelleri kör ve az gören insanların bilgi ve haberleşme ihtiyaçlarını anlama konusunda bilinçlendirme eğitimleri alıyorlar mı?

√ Tercih edilen formatlarda bilgi sağlamak için gerekli olan beceri geliştirme ve sürdürme adına destekleniyorlar mı?

► Kör ve az gören kişilerce talep edildiği takdirde gizli kişisel yazışmalar erişilebilir formatlarda iletiliyor mu? (Bunlar iç, sağlık, kişisel ve yasal konular ile ilgili olanları kapsar.)

√ Bu bilginin gizliliği etkin bir şekilde korunuyor mu?

► Halkın geneline hizmet sunan özel kuruluşlar engelli kişiler için erişilebilir ve kullanılabilir formatlarda bilgi ve hizmet sağlamak üzere teşvik ediliyorlar mı?

► Kitle iletişim araç sağlayıcıları hizmetlerini engelli kişilere erişilebilir kılmaları konusunda özendiriliyor mu?

► Web-tabanlı, Online ve diğer bilişim hizmetleri kör ve az gören kişilerin bu imkanlara kolayca erişebilmelerini sağlayacak şekilde tasarlanıp sunuluyor mu?

Madde 22 – Mahremiyete saygı

√ Hükümetlerin kör ve az gören kişilerin gizli ve mahrem haklarının korunmasını temin eden yasa veya başka tedbirleri var mı?

◦ Devlet daireleri, kamu veya özel kurumların kör veya az gören bir kişiye sağlayacakları gizli bilgileri bu kişinin erişebileceği bir formatta sağlamaları gerekli mi?

◦ Kör veya az gören bir kişi gizli bir bilgiyi bildirmek için (tıbbi bir formu doldurmak gibi) şahsi yardımına ihtiyaç duyarsa görüşme talep edildiği takdirde bu ayrı, özel bir odada yapılıyor mu?

Madde 23 – Konuta ve aileye saygı

√ Kör ve az gören kişiler evlat edinme hakkı da dahil olmak üzere seçtikleri biriyle evlenme ve aile sahibi olma hakkına sahip mi?

√ Kör ve az gören kişilerin çocukları sadece ebeveynlerinden birinin veya her ikisinin görme engelinden dolayı ellerinden alınmamasını temin eden yasalar veya başka tedbirler var mı?

◦ Hastaneler ve kamu sağlık personeli kör ve az gören ebeveynlere yeterli desteği sağlayacak düzeyde eğitiliyor mu?

◦ Doğum öncesi ve doğum sonrası eğitim ve çocuk bakım programlarına ve bu konularda eğitime erişim var mı?

Madde 24 – Eğitim

√ Engelleri olan kişiler yaşadıkları toplumda diğer insanlarla eşit düzeyde kapsayıcı, nitelikli ve bedelsiz ilköğrenim hakkına sahip mi?

◦ Engelleri olan kişiler yaşadıkları toplumda diğerleriyle eşit düzeyde kapsayıcı, nitelikli ve bedelsiz ortaöğrenim hakkına sahip mi?

Aşağıda verilen sorular hem ilk hem de ortaöğrenimle ilgilidir:

- Bireyin barınma ihtiyacı sağlanıyor mu?
- Eğitim binaları erişilebilir standartlara ve yönetmeliklere uygun bir biçimde belirleniyor, inşa ediliyor, tefriş ediliyor ve donatılıyor mu?
- Bunun için bireysel erişilebilirlik ve makul düzenleme dikkate alınıyor mu?

√ Engelli kişiler etkin eğitimlerine olanak sağlamak için genel eğitim sistemi içerisinde gerek duyulan desteği alıyor mu?

- Bireyselleştirilmiş etkin destek tedbirleri sağlanıyor mu?
- Onlara tam kaynaştırma hedefi ile akademik ve sosyal gelişimlerini artıran ortamlar sağlanıyor mu?
- Kör ve az gören kişilerin gittikleri tüm okullarda eğitim ve ders materyalleri, ilgili ders kitapları ve başvuru kitapları öğrencilerin seçtikleri erişilebilir formatlarda sağlanıyor mu?
- Kör ve az gören öğrencilere grafik materyaller ve kavramları anlayabilmeleri ve bunlarla çalışabilmeleri için uygun destek sağlanıyor mu?
- Kör ve az gören öğrencilerin uygulamalı çalışmalara tam olarak katılabilmeleri için uygun destek sağlanıyor mu?

◦ Kör ve az gören öğrencilerin fiziksel aktivitelere, spora ve boş zaman faaliyetlerine tam olarak katılabilmeleri için uygun destek sağlanıyor mu?

◦ Kör ve az gören öğrencilere eğitim kurumlarındaki yaşamın her alanına tam olarak katılma imkânı sağlanıyor mu?

√ Kör ve az gören öğrencilere eğitimlerini başarıyla tamamlamaları için gerekli olan ekipman kullanımı konusunda eğitim veriliyor ve teknolojiye erişimleri sağlanıyor mu?

◦ Ekipman ve teknolojiye eğitim kurumlarında erişilebiliyor mu?

◦ Ekipman ve teknolojiye evde ve diğer eğitim alanlarında erişim sağlanıyor mu?

◦ Kör ve az gören öğrenciler eğitim kurumlarında bulunan diğer bütün öğrenciler gibi aynı seviyede konu ve müfredata erişebiliyorlar mı?

◦ Kör ve az gören öğrencilere diğer öğrenciler gibi eşit düzeyde değerlendirme ve sınav yapmak için ek süre ve diğer gerekli şartlar sağlanıyor mu?

◦ Değerlendirme ve sınav materyalleri öğrencinin seçtiği formatta sağlanıyor mu?

◦ Kör ve az gören öğrencilere yazılı, inceleme ve değerlendirme çalışmalarını seçtikleri formatta sunma izni veriliyor mu?

◦ Gerekli olduğu takdirde kör ve az gören öğrenciler için eğitim kurumuna gidiş-geliş sağlanıyor ve finanse ediliyor mu?

√ Hükümet engelli kişilerin toplumun bir üyesi olarak eğitime tam ve eşit katılımlarına olanak sağlamak için yaşam ve sosyal gelişim becerileri öğrenmelerini sağlıyor mu?

◦ Hükümet alternatif beceriler öğrenmelerine olanak sağlıyor mu? (Buna Braille, alternatif alfabe, büyültme ve iletişim ve oryantasyon ve hareketlilik kazandırma yeteneklerinin alternatif yöntemleri, araçları ve formatları dahildir.)

◦ Hükümet akran desteği ve rehberlik olanağı sağlıyor mu?

◦ Hükümet, kör, sağır veya kör ve sağır olan kişilere eğitimin en uygun olan dillerde ve şekillerde ve kişi için uygun iletişim aracıyla verilmesini temin ediyor mu?

◦ Hükümet eğitimin akademik ve sosyal gelişimi artıran ortamlarda verilmesini temin ediyor mu?

√ Kör ve az gören çocuklar ve ebeveynleri:

◦ Görsel ve diğer engellilikler nedeniyle gerek duydukları herhangi bir ek kaynak sağlayabilecek;

◦ Görme engelleri olan bebek ve çocukların sosyal, psikolojik, fiziki ve eğitimsel gelişimleri konusunda danışmanlık, duygusal destek ve öneriler sağlayabilecek;

◦ Erken tespit, tanı ve diğer profesyonel personele sevk, kaynak ve destek hizmeti sağlayabilecek özelliklere sahip kalifiye profesyonellerin aktif ve devamlı desteğini alabiliyorlar mı?

√ Kör ve az gören öğrencilere onların görme engelini niteliğine, boyutuna ve gelişim durumuna uygun eğitim ve

öğretim sağlanıyor mu? (Müzik, fen bilgisi, matematik ve dil için Braille okuma ve yazma eğitimi, kalan görme yetisi kullanımının en uygun seviyeye getirilmesi, teknolojiye erişim, bilgisayar kullanımı, hareketlilik ve günlük yaşam becerileri buna dahildir.)

- Hükümet işaret dili ve/veya Braille konusunda nitelikli olan engelli öğretmenler dahil öğretmen istihdam etme konusunda uygun tedbirleri alıyor mu?

- Hükümet eğitimin her seviyesinde çalışacak profesyonellerin ve personelin eğitimi için gerekli düzenlemeyi yapıyor mu?

- Eğitim engellilik bilincini ve iletişimin uygun genişletici ve alternatif şekilleri, araçları ve biçimlerinin kullanılmasını içeriyor mu?

- Eğitim kapsamında engelli kişileri destekleyecek eğitim teknikleri ve materyallerinin kullanımı da var mı?

√ Kör ve az gören öğrencilerle çalışan eğitim personelinin:

- Öğrenci ihtiyaçlarını ve özelliklerini anlayabilecek;
- Braille öğretebilecek ve Braille okuma-yazma eğitimini normal eğitim programlarıyla bütünleştirebilecek;

- Kısmen gören öğrencilerin kalan görme yetisini eğitim ortamında en uygun şekilde kullanabilmeleri konusunda nasıl yardımcı olabileceklerini bilecek;

- Öğrencilere bilgiye erişim ve iletişim teknolojileri, ekipman ve erişim teknolojisi kullanmaları için gerekli olan desteği sağlayabilecek;

- Öğrencilerin eğitim kurumlarının sosyal ve kültürel yaşamlarına başarıyla entegre olmasına yardımcı olabilecek;
- Öğrencilere spor, eğlence, boş zaman ve ders dışı faaliyetlere tam olarak katılmalarını destekleyebilecek uygun eğitim ve becerileri var mı?

√ Hükümet engelli kişilerin herhangi bir ayrımcılık yapılmadan ve diğerleri ile eşit düzeyde genel yükseköğrenim, mesleki eğitim, erişkin eğitimi ve yaşam boyu eğitime erişebilmelerini temin ediyor mu?

- Engelliler için makul düzenleme yapıyor mu?
- Öğretmeler ve öğretim görevlileri öğrenci ihtiyaçlarıyla ilgili uzman öneri ve desteği alabiliyorlar mı?
- Öğrenciler diğer öğrenciler gibi istedikleri formatta aynı düzeyde literatür ve eğitim malzemelerine erişebiliyorlar mı?
- Öğrenciler, karşı karşıya kaldıkları bilgi ve iletişim engellerini ortadan kaldırmak için gerekli olan donanımı elde etmek, sağlamak ve kullanmayı öğrenmek için gerekli kaynaklara sahipler mi?
- Öğrenciler, yüksekokul ve üniversite hayatının tüm yönlerine tam olarak katılmak için gereken desteği ve teşvikleri alıyor mu?
- Öğrencilere gören akranlarıyla eşit şartlarda sınıf içi uygulamalara katılma, sınavlarını tamamlama ve sınava girebilecekleri uygun yerler sağlanıyor mu?

Madde 25 – Sağlık

√ Engelli kişilere aynı çeşitlilikte, kalitede ve standartta diğer kişilere sağlandığı gibi bedelsiz veya uygun sağlık bakımı ve programları sağlanıyor mu? (*Buna cinsel ve üreme sağlığı ve toplum temeline dayalı sağlık programları dahildir.*)

- Kör ve az gören insanlar diğer vatandaşlar gibi aynı seviyede sağlık hizmetlerinden yararlanıyorlar mı?
- Sağlık ve sağlıkla ilgili hizmetlerin türü, kapsamı ve mevcudiyeti konusunda yayınlanan tüm bilgiler erişilebilir formatlarda mı?
- Kör ve az gören kişilere kendilerinin şahsi sağlıkları ile ilgili yazışmalar ve bilgiler tercih ettikleri formatlarda sağlanıyor mu (Braille, büyük baskı ve elektronik haberleşme vb.)?
- Tam bir gizlilik temin ediliyor mu?
- Özel ve kamu sağlık hizmetleri kör ve az gören kişiler için tamamen erişilebilir halde mi? (Buna cinsiyete özgü üreme sağlık hizmetleri ve genetik danışmanlık hizmetleri de dahildir.)
- Farmakolojik ürünlerde kör ve az gören kişilerin okuyabilecekleri etiketler var mı?
- Bunların kullanımları ve olası yan etkileri konusunda bilgiler kör ve az gören kişiler için erişilebilecek formatta sağlanıyor mu?

√ Engellilikleri nedeniyle engelli kişilerin ihtiyaç duydukları hizmetler sağlanıyor mu?

(Bu çocuklar ve yaşlı kişilerde olan hastalıklar da dâhil olmak üzere uygun olduğu şekilde erken teşhis ve müdahale ve başkaca engellilikleri asgariye indirmek ve önlemek üzere belirlenen hizmetleri de kapsar.)

◦ Göz ve görme yetisi ölçüm hizmetleri kör ve az gören kişilerin kalan veya kısmi görme yetilerini en uygun şekilde kullanmalarına imkân sağlıyor mu? (Buna az görme yardım hizmetleri, az görme eğitimi ve evde, eğitimde ve işte en uygun aydınlatma koşulu dâhildir.)

◦ Görme kaybının nedenlerinin belirlenebileceği, tedavi edilebileceği ve daha ötesinde görme kaybının engellenebileceği sağlık durumlarını temin etmek için ücretsiz ve etkin tarama hizmetleri sağlanıyor mu? *(İki örnek diyabetik ve glokom tarama hizmetleri olabilir.)*

√ Sağlık profesyonellerinden engelli kişilere diğerleri gibi aynı kalitede bakım sağlaması isteniyor mu?

◦ Kamu ve özel sağlık bakımı için etik standartlar engelli kişilerin insan haklarını, itibarını, bağımsızlığını ve ihtiyaçlarını dikkate alıyor mu?

◦ Etik standartlar sağlık personelinin hastaların serbest ve bilgi sahibi olarak muvafakat etme haklarına saygı duyulmasını temin ediyor mu?

◦ Sağlık ve sağlıkla ilgili hizmetlerde çalışanların tamamı kör ve az gören kişilerin ihtiyaçları ve özellikleri konusuna eğitim alıyorlar mı?

Madde 26 – Uygun hale getirme ve iyileştirme

√ Hükümet kör ve az gören kişiler için akran desteğinin mevcut olmasını temin ediyor mu?

(Akran desteği desteklenecek kişilere benzer bir rehabilitasyon programına katılan uygun k3r ve az g3ren kişilerce sağlanmalıdır.)

- Akran destek programları yeterince finanse ediliyor mu?
- K3r ve az g3ren kişiler azami bağımsızlık, tam fiziki, ruhsal, sosyal ve mesleki yeterlilik elde edebiliyorlar mı?
- K3r ve az g3ren kişiler hayatın t3m y3nlerine tam katılım elde edebiliyorlar ve bunu s3rd3rebiliyorlar mı?
- Okuma, g3nl3k yaşam ve seyahat becerileri elde etmek i3in 3đretim ve ekipman, uygun formatlar ve teknikler mevcut mu?
- Bu g3rsel engellilik d3zeyi, g3rsel seyir ve mevcut ve gelecek eğitim, istihdam, yaşam stat3s3 ve hedefleri dikkate alıyor mu?

√ 3zel olarak k3r ve az g3ren kişiler i3in tasarlanan rehabilitasyon hizmetleri lokal olarak organize ediliyor ve veriliyor mu?

- Uygun hale getirme ve rehabilitasyon hizmetleri kişinin ailesini kapsıyor mu?
- Uygun hale getirme ve rehabilitasyon hizmetleri kişilerin kendi evlerinde mi yoksa k3r ve az g3ren kişilerin eğitim ve karşılıklı destek aldıkları merkezlerde mi sağlanıyor?
- Rehabilitasyon programları ve hizmetleri k3r ve az g3ren kişilerin karşılaştıkları tam katılım ve dahil olma engellerine mi y3nelik?
- Değerlendirme ekiplerine b3t3nsel a3ıdan rehabilitasyon ihtiya3larını belirlemek 3zere profesyonel personel dahil ediliyor mu?

- Değerlendirmelerde bireyin iletişimde eğitim, günlük yaşam ve hareketlilik becerilerine yönelik ihtiyaçları dikkate alınıyor mu?
- Değerlendirmeler görme ikamesi, görmenin artırılması veya her ikisinin kombinasyonu kavramlarına dayalı mı?

√ Kör ve az gören insanlara yardımcı olmak üzere uygulananlar görme engellilerin yeterli, uygun ve sürekli eğitim almasına göre mi düzenleniyor?

- Kör ve az gören kişiler için uygulananlar;
- Kör ve az gören kişiler ve onların çevreleri arasındaki ilişkide takdir ediliyor mu?
- Topluma tam dahil olma ve katılım için engellerin kaldırılması için hangi eylemin gerekli olduğunu ortaya koyuyor mu?
- Kör ve az gören kişilere görme kaybına duygusal ve psikolojik olarak uyum sağlamada yardımcı oluyor mu?
- Görme kaybının vazgeçilmez bir sonucu olan iletişim, bilgi, günlük yaşam ve seyahat zorluklarının üstesinden gelmek için kör ve az gören insanların talep ettikleri eğitimi sağlıyor mu?
- Diğer kör ve az gören kişilerin uyumlandırılması ve rehabilitasyonuna önemli profesyonel katkı yapabilecek kör ve az gören kişilerin bunu yapmaları için şartlar getirilmiş mi?

Beceri profesyonel deneyimler ve profesyonel başarılarla ve ayrıca akademik ve profesyonel eğitimle kazanılır.

Madde 27 – İş ve istihdam

√ İşe yerleştirme hizmetleri var mı ve bu engelli kişiler için mevcut mu? *(Bunlara teknik ve mesleki eğitim programları, insanlara uygun iş bulma konusunda ve eğitim programlarına devam etmede yardımcı olacak hizmetler dahil edilebilir..)*

- Bu hizmetler erişilebilir binalarda mı?
- Hizmetleri sağlayan personel kör ve az gören kişilerin özel ihtiyaçları konusunda eğitim almış mı?
- Özel olarak kör ve az gören kişiler için tasarlanmış eğitim programları var mı?
- Hükümet engelli kişilerin programlara erişmeleri için fon sağlıyor mu? *(Buna gelir desteği, eğitim masrafları ve özel ekipman masrafları, okuyucu hizmetleri ve seyahat dahil olabilir.)*

√ İş değişikliği meydana geldiğinde ve istihdam süresinde kör ve az gören kişiler için işe uyum sağlama imkanı ve eğitim mevcut mu?

√ Kör ve az gören kişiler için iş olanakları var mı?

- Mevcut işler uygun mu ve kör ve az gören kişilere potansiyellerini gösterme imkanı sağlıyor mu?
- Hükümet kör ve az gören kişiler için iş imkanlarını ve kariyer geliştirmelerini teşvik ediyor mu?
- Hükümet kör ve az gören kişiler için istihdam elde etme, sürdürme ve işe geri dönmelerinde yardım sağlıyor mu?
- Hükümet yoksulluk içerisinde yaşayan engelli kişilere engellilikle ilgili masraflarında yardım sağlıyor mu? *(Buna engelli olan kişi ve onun ailesi dahildir. Buna eğitim, rehberlik masrafı, mali destek ve süreli bakım dahil olabilir.)*

Bu fona işyerinde kör ve az görenler için makul düzenleme maliyeti de dahil mi?

◦ Kör ve az gören kişiler için özel sektörde istihdamı teşvik edecek uygun hükümet politikaları ve tedbirleri var mı? *(Bunlara eşit ekonomik fırsatlara yönelik programlar, engelli kişileri işe alma teşvikleri ve destekli istihdam hizmetleri dahil olabilir.)*

◦ Tedbirler kör ve az gören kişiler için işyerinde makul düzenleme yapıyor mu?

◦ Tedbirler kör ve az gören kişiler için görme kaybı olduğu zaman işyerlerine geri dönmeyi kolaylaştıracak körlükle ilgili Braille ve oryantasyon ve bağımsız hareket gibi beceriler elde etme imkanına sahip olmaları amacıyla işverenlerin izin vermesini sağlıyor mu?

◦ Tedbirler kör ve az gören kişilere izin sonrasında önceki işlerine geri dönme seçeneği veya mukayese edilebilir ücret ve statüyle bir işe dönme imkanını temin ediyor mu?

◦ Bu politikalar ve tedbirler zorunlu mu?

◦ Kör ve az gören kişiler için desteklenen istihdam hizmetleri mevcut mu?

◦ Bu hizmetler yeterince finanse ediliyor mu?

◦ Kör ve az gören kişilerin mikro işletme, serbest meslek veya gelir getiren projelere erişmelerini temin edecek şekilde yardım ve destek tedbirleri var mı?

◦ Bu türde destekler içerisinde engelli olmayan kişiler için mevcut olduğu şekilde mikro krediler yer alıyor mu?

◦ Bu tür desteğe ilave eğitim, teknik ekipmana erişim veya başarıyı artırmak için gerekli olabilecek başka yardım dahil mi?

√ Kör ve az gören kişiler için yeni iş imkanları konusunda devamlı bir araştırma ve geliştirme var mı?

◦ Bu araştırma yeterince finanse ediliyor mu?

Yeni belirlenen alanlarda uygun iş bulma ve bunu muhafaza etme konusunda kör ve az gören kişileri desteklemek üzere araştırma bulguları eyleme geçiriliyor mu?

√ Kör ve az gören kişilere destek sağlanıyor mu? *(Buna, bilgiye erişmeye yardım etmek, ekipman ve kişisel ortamları uygun hale getirmek, kişisel etkileri tanımlamak, basılı materyalleri okumak ve grafiksel materyalleri yorumlamak, yazışmak ve seyahat etmek için kişisel yardım da dahildir.)*

◦ Destek engellilikleriyle ilgili özel ihtiyaçlara mı yönelik?

◦ Destek maliyetini karşılayacak yeterli fon var mı?

◦ Finansman kişinin mali statüsü dikkate alınarak sağlanıyor mu?

√ Engellilere yoksulluğu önlemek ve sosyal koruma sağlamak için mali destek veriliyor mu?

◦ Bu mali destekten kör ve az gören kişiler yararlanabiliyor mu?

◦ Bu mali destek konusunda bilgi kör ve az gören kişiler için erişilebilir formatta mevcut mu?

◦ Mali destek miktarı görme engelinin ortaya çıkardığı ek masrafları karşılamak için yeterli mi?

◦ Mali destek tutarı kişileri yoksulluk içerisinde yaşamaktan koruyacak yeterlilikte mi?

√ Sosyal konut programları mevcut mu?

- Programlardan engelli kişiler yararlanıyor mu?
- Programlardan kör ve az gören kişiler yararlanıyor mu (*Kör veya az gören kişilerin aileleri dahil*)?
- Konut programları yeterince finanse ediliyor mu?
- Konut yerel standartlara ve imar yasasına uygun mu?
- Konut engelli kişilere sağlanıyor mu?
- Konut sağlanmasını temin etmek için gerekli bir inşaat maliyetini karşılayacak fon var mı?
- Konut içerisinde gerekli olan bütün alanlar kör ve az gören kişiler için erişilebilir mi?
- Bölgelerde bulunan konut programları kör ve az gören kişiler için güvenli mi?
- Bunlar erişilebilir kamu ulaşım güzergahlarına yakın mı?
- Bunlar kamu imkanlarına yakın mı?

Madde 29 – Siyasal ve sosyal yaşama katılım

√ Hükümet kör ve az gören kişilerin diğerleriyle eşit temelde siyasi ve sosyal yaşama katılımlarını temin ediyor mu?

- Oy verme prosedürleri, tesisleri ve materyalleri erişilebilir şekilde mi ve anlaşılması ve kullanılması kolay mı?
- Prosedürler, tesisler ve materyallerle ilgili talimatlar kör ve az gören kişiler için erişilebilir formatta mı?
- Bilgi talep edildiğinde ve zamanında sağlanıyor mu?

√ Engelli kişilerin seçimlerde ve halk oylamalarında gizli oyla oy verme hakları herhangi bir tehdit olmadan korunabiliyor mu?

- Kör ve az gören kişilere oy verme imkânı sağlayacak yardımcı aletler ve yeni teknolojiler sağlanıyor mu?
- Prosedür oy veren kişinin kendi özgür iradesiyle oy vermesini garanti ediyor mu?
- Gerekli olduğu takdirde kör ve az gören kişilere talep edilmesi halinde kendi seçtikleri bir kişiden yardım almalarına izin veriliyor mu?
- Bütün parti programları ve yayınlanan adayların seçim beyannameleri basılı versiyonunun yayınlanmasıyla aynı zamanda erişilebilir formatta sağlanıyor mu?
- Oy kullanma yerlerinde kör ve az gören kişilere bağımsız olarak, gizlilik içerisinde ve kendilerinin istedikleri adayı seçtiklerinden emin olacakları şekilde gerekli materyaller ve kaynaklar sağlanıyor mu? (*Buna elektronik oy verme makineleri ve büyük baskı ve Braille ile oy verme yerleri dahildir.*)
- Oy verme yerleri erişilebilir binalarda veya erişilebilir bölgelerde mi?
- Postayla oy verme mümkün kılınıyor mu?
- Kör ve az gören kişilere kendi seçtikleri bir kişinin yardımıyla oy verme fırsatı tanınıyor mu?
- Oy verme yeri görevlileri kör ve az gören seçmenlerin özel ihtiyaçları konusunda eğitim alıyorlar mı?
- Görme engellilerin herkes gibi gizlilik içerisinde oy verebilmesini sağlayacak herhangi bir özel ekipman var mı?
- Bu ekipmanı kullanmaya yönelik bir eğitim ve güvenli bir rehberlik hizmeti sağlanıyor mu?

√ Engelli kişilerin adaylığını koyma, etkin olarak görev yapma ve tüm kamu görevlerini yerine getirme hakkı korunuyor mu?

- Bu hükümetin her seviyesinde geçerli mi?
- Kör ve az gören kişilerin gerekli görevleri yerine getirmelerini temin edecek yardımcı aletler ve yeni teknolojiler sağlanıyor mu?

√ Hükümetler engelli kişilerin tamamen katılabileceği ve herhangi bir ayrımcılık yapılmadan diğerleriyle eşit temelde kamu işlerine iştirakini teşvik edecek ortamı destekliyorlar mı?

- Kör ve az gören kişilere kamu ve ülke içerisinde ve yurtdışı siyasete odaklı sivil toplum örgütlerine ve birliklerine katılma imkanı veriliyor mu?
- Kör ve az gören kişilere siyasi partilerin faaliyetleri ve idaresine katılma imkanı veriliyor mu?
- Kör ve az gören kişilere engelli kişileri uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde temsil üzere kişi örgütleri oluşturma ve katılma imkânı sağlanıyor mu?
- Hükümet STK derneklerinin ve diğer kamu kurumlarının siyasi bilgileri kör ve az gören kişilere erişilebilir formatta ve zamanında sağlamasını temin ediyor mu? (*Buna resmi belgeler, gazeteler ve siyasi parti yayınları dahil olabilir.*)
- Siyasi etkinlikler erişilebilir ortamlarda mı yapılıyor?
- Hükümet siyasetçi olarak etkin bir şekilde görev yapabilmeleri için, kamu görevi veya siyasi parti görevlileri yürütebilmeleri için kör ve az gören kişilere ihtiyaç olan ekipman, kaynaklar ve kişisel desteği temin ediyor mu?

Hükümet engelli kişilerin menfaatlerini temsil eden veya diğer kamu menfaati için, sivil toplum örgütlerinin memurları veya üyeleri olarak çalışan kör ve az gören kişilere etkin şekilde görev ifa etmek üzere gerekli ekipman, kaynak, kişisel destek sağlıyor mu?

Madde 30 - Kültürel yaşama, eğlence, boş zaman faaliyetlerine ve spora katılım

√ Kültürel materyaller erişilebilir formatta mevcut mu?

◦ Kültürel imkânlar konusunda bilgi kör ve az gören kişiler için bir dizi erişilebilir formatta mevcut mu?
◦ Kör ve az gören kişiler için “yazılı kültürel materyaller” erişilebilir formatta mevcut mu?

◦ Bunlardan makul bir süre içerisinde yararlanılabiliyor mu? Bunlar makul bir maliyetle elde edilebiliyor mu?

◦ Bütün halk kütüphane hizmetleri kör ve az gören kişiler için erişilebilir formatta mı?

(Buna gazete ve dergi gibi basılı materyal, müşteri hizmeti ve diğer başka hizmetler ve internet erişimi dahildir.)

◦ Hizmetlere erişim sağlamak için gerekirse kişisel destek mevcut mu?

◦ Kütüphane hizmetleri erişilebilir binalarda veya ortamlarda mı yerleşik?

◦ Hükümet kütüphanelere kör ve az gören kişiler için Braille, ses, elektronik ve büyük baskı kütüphane hizmeti erişimi elde etmede yardım ediyor mu *(Ekran büyütme ve yapay sesle konuşma çıktılı kişisel bilgisayarlar dahil)?*

√ Televizyon programları, filmler, tiyatro ve diğer kültürel faaliyetler erişilebilir formatta mevcut mu?

◦ Yapımcıların ürünlerinin tamamını sesli betimlemeli ve sesli altyazıyla üretmeleri ve dağıtmaları zorunlu mu?

“Yapımcılar” içerisinde televizyon spikerleri, program yapımcıları, film yapımcıları ve DVD üreticileri ve diğer dijital sesli görsel sunumlar dahildir.

◦ Kör ve az gören kişiler sesli betimleme ve sesli altyazı üzerinde toplumdaki diğer insanlar gibi aynı düzeyde ve kalitede dijital televizyon programlarına erişebiliyorlar mı?

◦ Program rehberleri ve etkileşimli hizmetler dâhil diğer televizyon hizmetlerine tamamen erişilebiliyor mu?

◦ Topluma açık olan bütün kültürel mekânlar bütün gösterilerinde kör ve az gören kişiler için sesli betimleme ve sesli altyazı sağlıyor mu?

Buna sinema, tiyatro, spor, kültürel mekanlar, müzeler, kütüphaneler ve turizm hizmetleri dâhildir. Bunun içerisinde ulusal kültür için önem taşıyan yerler ve anıtlar da yer alabilir.

◦ Topluma açık olan bütün kültürel mekanlar fiziki olarak erişilebilir mi?

◦ Kültür-sanat mekanları ve etkinlikleriyle ilgili bilgiler kör ve az gören kişiler için erişilebilir formatlarda mevcut mu?

◦ Sergiler dokunarak incelenmeye uygun mu?

◦ Kültür mekanlarının fiziksel durumu engellilerin erişimine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına uygun mu?

◦ Gerekğinde kör ve az gören kişilere kültürel faaliyetlere her yönüyle katılma imkanı sağlayan kişisel destek var mı?

- Kör ve az gören kişiler bir rehber eşliğinde kültür mekanlarına gittiklerinde tek kişi giriş ücreti karşılığında kabul ediliyorlar mı?
- Rehber köpeğin eşlik ettiği kör ve az gören kişiler restoranlara ve yiyecek-içecek hizmeti sunan işletmelere girebiliyor mu?
- Hükümet engelli kişilere kendilerinin yaratıcı, sanatsal ve entelektüel potansiyelini geliştirme imkanını tanıyor mu?
 - Hükümet, engellilerin kültürel katkılarıyla toplumu zenginleştirmesini önemsiyor mu?
 - Kör ve az gören kişiler için kültürel materyal sağlanıyor mu, bunlar erişilebilir formatta mevcut mu?
 - Bu materyaller yaratıcı ve sanatsal kaynaklar içeriyor mu?
 - Erişilebilir formatta kültürel materyal, diğer formatlardakilerle aynı fiyata mı satılıyor?
 - Bütün kamu web sayfaları kör ve az gören kişiler için erişilebilir mi?
 - Halka açık kamu kurumlarının elektronik belgeleri kör ve az gören kişilerin erişebileceği şekilde mi?
 - Yaratıcılık ve kültüre odaklı akran destek programları kör ve az gören kişiler için de sağlanıyor mu?
 - Bunlara yeterli fon sağlanıyor mu?
 - Kör ve az gören kişilerin kültürel materyallere erişimini sağlayan uluslararası yasalar doğrultusunda iç hukuk var mı?
 - Fikri mülkiyet hakları konusunda iç hukuk var mı?
 - Yasalar kör ve az gören kişilerin kültürel materyallere erişimi engellerinin makul dışı veya ayrımcılık meydana getirmeyecek şekilde olmasını temin ediyor mu?

- Hükümet engelli kişilerin eğlence, dinlenme ve spor faaliyetlerine katılımını temin edecek uygun önlemler alıyor mu?
- Hükümet engelli kişileri yaygın spor faaliyetlerine ulusal ve uluslararası düzeyde katılım konusunda teşvik ediyor mu?
- Kör ve az gören kişilerin yerel, ulusal ve uluslararası yarışma ve etkinliklere katılmaları için fon mevcut mu?
- Engellilerin kendilerine özgü spor ve eğlence faaliyetleri düzenleme, geliştirme ve bunlara katılma imkanı var mı?
- Diğerleriyle eşit düzeyde uygun eğitim, antrenman ve ekipman için fon mevcut mu?
- Mukayese edilebilir seviyedeki diğer atletlerle eşit düzeyde antrenman ve eğitim sağlanıyor mu?
- Kör ve az gören çocuklar jimnastik, spor, kültür, eğlence ve dinlenme faaliyetlerine katılmaları konusunda teşvik ediliyor mu?
- Bu teşvik okulda da sağlanıyor mu?
- Okullara uygun ve erişilebilir oyun ekipmanı temin etmek için fon var mı?
- Toplum eğlence tesisleri kör ve az gören çocuklar, erişkinler ve yaşlı kişiler için tamamen erişilebilir mi?
- Program personeli kör ve az gören kişilerin katılımını sağlayacak programlar uyarlama konusunda eğitiliyor mu? Program bilgileri ve eğitim materyalleri bir dizi erişilebilir formatta mevcut mu?

Madde 31 - İstatistik ve veri toplama

- Hükümet CRPD'nin uygulama ve takibini kolaylaştıracak veri toplama ve istatistik uygulaması yapıyor mu?

- Veri engelli kişilerin mahremiyeti ve insan haklarını koruyacak şekilde mi toplanıyor?
- Veri toplama araçları bağımsız olarak kör ve az gören kişiler tarafından tamamlanabilecek şekilde erişilebilir formatlarda sağlanıyor mu?
- Hükümet engelli kişilerin özgün ihtiyaçlarının ve durumlarının anlaşılabilir şekilde veri dağıtıyor mu? İstatistik raporları erişilebilir formatta sağlanıyor mu?

Madde 32 – Uluslararası işbirliği

Eğer hükümetiniz diğer Devletlerden mali veya teknik destek alıyorsa bundan kör ve az gören kişiler de yararlanabiliyor mu?

Madde 33 – Ulusal uygulama ve izleme

✓ Hükümetiniz uygulama ve izleme çabalarını koordine edecek bir birey veya kurum belirledi mi?

✓ Hükümete ülkenizdeki CRPD uygulaması konusunda danışmanlık yapacak engelli kişiler ve onların kurumları çağrıldı mı?

- Engelli kişiler ve kurumlarına ülkenizde CRPD'nin izlenmesine katkı sağlama fırsatı tanınıyor mu? Bu fırsattan engelliler eşit yararlanıyor mu?
- Eğer hükümetinizin kalkınmakta olan ülkelere destek sağlamak için uluslararası bir yardım programı varsa, engelli kişilerin bu destekten eşit yararlanması sağlanıyor mu?
- Hükümetiniz yaygın kurumların proje ve program geliştirmede engelli kişilerin ihtiyaçlarının dikkate alınmasını gerektiren uluslararası yardım programı yapıyor mu?

- Hükümetinizi engelli kişiler için imkanları artıracak özel proje ve programlara destek sağlayacak uluslararası yardım programı yapıyor mu?

Ek “D”: WBU CRPD Ağ rolü açıklamaları

WBU Stratejik Hedefi 1.4: Üyelerimizi CRPD’yi ulusal düzeyde uygulamak için desteklemek.

İnisiyatif # 2: Tüm WBU bölgelerini ve ulusal üyeleri kapsayan bölgesel koordinatörler ve CRPD destekçileri ağını oluşturmak.

Giriş:

Mayıs 2008’de yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’nin (CRPD) benimsenmesi dünya çapında kör ve az gören kişilerin yaşamında önemli değişiklikler yapma potansiyeline sahiptir. Sözleşme, uygulandığında temel insan haklarına, eğitim ve sağlık hizmetlerine, kısacası engelliler için önemli olan her konuda hizmet ve destek potansiyeli barındırır.

Bununla birlikte CRPD’nin yararlarından -bu ulusal bir konu olduğundan- sadece ulusal düzeyde faydalanılabilir. Bu amaçla, görme engelli kişi ve kuruluşların, CRPD’nin uygulamasında diğer engelli kuruluşları ve hükümetlerle birlikte çalışma imkanı ve sorumluluğu bulunmaktadır.

Dünya Körler Birliği'nin (WBU) örgütlü olduğu ülkelerde, CRPD'nin onaylanmasını ve uygulanmasını etkileme çabalarında ve uygulama sürecini izlemeye üyelerimizi desteklemeyi öncelik olarak belirledik. Bu amaçla bazı hedefler belirledik. Bunlar;

- Üyelerimize yardımcı olmak üzere CRPD Kılavuzu hazırlamak.
- Üyelerimiz için genel insan hakları eğitimlerine talep olup olmadığını öğrenmek için bir projenin geliştirilip uygulanması.
- Bilgi ve araçları paylaşmak için bölgesel ve ulusal CRPD ağı kurmak.
- Üyelerimize ülkeler arası ve bölgesel destek sağlamaktır.

Stratejimizin iki temel hedefi vardır:

√ Anlaşmayı henüz onaylamamış ülkelerde CRPD'nin ve İhtiyari Protokolün onaylanmasına yönelik savunuculuk konusunda üyelerimizi desteklemek.

√ Üyelerimize CRPD'nin kör ve az gören kişilerin özgün ihtiyaçlarına yönelik olarak uygulanması için savunuculuk ve bu uygulamanın izlenmesine destek olmak.

WBU-CRPD ağıının iki önemli rolü vardır:

Ulusal CRPD Destekleyicisi

WBU'nun her bir ulusal üyesinin bir ulusal CRPD destekçisi belirlemesi önerilmektedir. Bu kişi, görme engelli kişi ve kuruluşları ülkelerinde CRPD'nin onaylanması ve uygulanması için savunuculuğa ve bu

uygulamanın izlenmesine teşvik edecektir. Ulusal CRPD destekçisi tarafından yapılan faaliyetlerin o ülkedeki duruma bağlı olarak farklılık göstereceği kabul edildiğinden, şu hususların en azından birkaçı buna dahil olmalıdır:

- CRPD ve İhtiyari Protokole aşına olmak.
- WBU CRPD Kılavuzu ve diğer ilgili kaynaklara aşına olmak.
- CRPD onaylanması, uygulanması ve izlenmesiyle ilgili, ülkedeki mevcut durumdan haberdar olmak.
- Görme engelliliğiyle ilgili diğer kurumları ve ayrıca diğer engelli kuruluşlarını, izleme sürecinin bir parçası olmaya teşvik etmek.
- Bu kurum ve kuruluşları, izleme raporlarına paralel olarak, Sözleşmenin uygulanmasına yönelik önlemler konusunda savunuculuğa teşvik etmek.
- Uygulama planının bir parçası olarak; görme engelli kişilerin özel gereksinimleri konusunda ve ayrıca izleme sürecinin bir parçası olarak konuları belirlemek ve çözüm için uygun önerileri sunacak uzmanlıkları sağlamak.
- Üyeler için ulusal ve yerel düzeyde CRPD'ye dair farkındalık ve eğitim programları düzenlemek.
- Hükümete CRPD ile ilgili savunuculuk ve lobicilik konusunda rehberlik yapmaya hazır olmak.
- Sözleşmenin uygulanması sürecine dair gelişmeleri, başarı öykülerini ve karşılaşılan zorlukları, diğer üyelerin de yararına olabilecek önerilerle birlikte CRPD koordinatörüne altı ayda bir raporlamak.

Bölgesel CRPD Koordinatörü

Bölgesel farklılıkları daha iyi yansıtabilmek ve Ulusal CRPD Destekçilerinin işini kolaylaştırmak için Bölgesel CRPD Koordinatörünün rolü; ağ katılımcıları arasında iletişimi güçlendirmek ve CRPD ağına bilgi-belge sağlamaktır. Bölgesel CRPD Koordinatörü WBU Bölgesel Başkanını bilgilendirecek ve WBU Savunma Koordinatörünü ve WBU Ofisini çalışmasından haberdar edecektir. Bazı ülkelerde iletişimi kolaylaştırmak için birden fazla bölgesel koordinatör gerekebilir. Bölgesel CRPD Koordinatöründen şunlar beklenmektedir:

- CRPD ve onun İhtiyari Protokolüne aşına olmak.
- WBU CRPD Kılavuzu ve diğer ilgili kaynaklara aşına olmak.
- Bölgedeki ülkeler için CRPD'nin onaylanması, uygulanması veya izlenmesiyle ilgili mevcut durumundan haberdar olmak.
- Ulusal CRPD Destekçileri ile düzenli iletişim halinde olmak.
- Ulusal CRPD Destekçileri arasında Skype ve benzeri iletişim biçimlerini kullanarak deneyim, araç ve kaynak paylaşımını kolaylaştırmak.
- WBU Savunma Koordinatörü ile düzenli irtibatı korumak
- Eğitim ve destek ihtiyaçları konusunda Bölgesel Başkan ve WBU Savunucusuna öneride bulunmak ve uygun olduğunda CRPD ile ilgili eğitim geliştirilmesi veya temininde yardımcı olmak.
- Bölgesel Başkana ve WBU Savunma Koordinatörüne diğer üyelere ve WBU bölgelerinin yararına olabilecek

ilerleme, başarı hikayeleri, zorluklar ve öneriler hakkında altı aylık raporlar vermek.

Ek “E”: Savunuculuk Planlaması için Kılavuz

Planlama İş Programı¹

1. Hedef(ler)

Ne elde etmek istiyorsunuz? (Belirli bir zamana özgü ve ölçülebilir olmalı)

2. Hedef Grup(lar)

-Karar mekanizmalarına odaklanma; diğer başka gruplar da stratejinizin bir parçası olabilir.

-Size kimler ulaşsın istiyorsunuz? Onlar hakkında ne biliyorsunuz (öncelikleri, beklentileri, ihtiyaçları vb.)?

-Neyi ortaya çıkartmanız gerekiyor? İstedığınız bilgiyi size kim verebilir?

-Nasıl bir araştırma yapmanız gerekir? Size kimler yardım edebilir?

¹ Bu belge Amerikan Kütüphane Birliği'nin (American Library Association) izniyle yayınlanmıştır.

3. Stratejiler

Ne? (Engeller) Hedefinize erişmede yolunuza çıkabilecek şeyler nelerdir?

İpucu: Planlama yaparken zamanınızın çoğunu yukarıdaki üç adıma (hedefler, hedef grupları, engeller) harcayın, devamı kendiliğinden gelecektir.

Nerede? Hedef kitleyle haberleşmeniz için en uygun yer neresidir?

Ne zaman? Hedef grubunuzun sizden haber alması için en uygun zaman nedir?

Kim? (bunu yapacak?) Sizi en iyi kim tanıtır?

Nasıl? Mesajınız kısa, net ve akılda kalıcı olmalıdır.

4. İletişim araçları

Beyin fırtınası yapın. Stratejilerinize bakın ve hangi aracın en uygun olduğuna karar verin.

5. Değerlendirme

Şimdi hedefinize erişip erişmediğinizi nasıl ölçebileceğinize karar verin. Eğer başarınızı ölçmek için bir yol bulamıyorsanız bunu ilk sıraya koymamalısınız!

Savunuculuk Planı İş Programı ²

² Bu belge Amerikan Kütüphane Birliği (American Library Association) izniyle yayınlanmıştır.

1. Hedef(ler)

Not: Belirlediğiniz her hedef grubu için farklı bir planlama sayfası kullanınız.

2. Hedef Gruplar: Karar alıcılara odaklanma; diğer başka gruplar sizin stratejinizin bir parçası olabilir.

3. Stratejiler

Ne? (Engeller)

Nerede?

Ne zaman?

Kim?

Nasıl?

4. İletişim araçları

5. Değerlendirme

Savunuculuk Planlaması için Kılavuz

Hedeflerinizi belirleyin

1. Hedef(ler)

Ne elde etmek istiyorsunuz? (Belirli bir zamana özgü ve ölçülebilir olmalıdır.)

Hedeflerinizin şu kriterleri taşıdığından emin olun:

- Belirli
- Ölçülebilir
- Kabul edilmiş

- Gerçekçi
- Zamana bağlı

(SMART Metodu olarak bilinir. İngilizcede **Specific Measurable Accepted Realistic Time-bound** ifadelerinin kısaltmasıdır. Bir hedef yalnızca bu beş kriteri yerine getirdiğinde önem arz eder.)

Neyi elde etmek istediğiniz sorusunun yanıtı gerçekçi olmalıdır.

1. Yeni bir politika mı?
2. Yasa değişikliği mi?
3. Mali desteğin sürmesi mi?

Şunları elde etmek istiyorum:

Hedefinize ulaşip ulaşmadığınızı nasıl bileceksiniz? Başarı ölçünüz ne olacak?

1. Yeni bir politika mı? Örneğin; Bir toplum grubu istişaresinden sonra çocuklar için internet erişimi konusunda kapsamlı bir politika Kurul tarafından Eylül 2001'de uygulanacaktır.

2. Yasa değişikliği mi? Örneğin, Kütüphaneler Birliği tarafından sürdürülebilir bir lobi çalışmasından sonra hükümet Nisan 2001'de kullanıcıların ücret ödemesini düzenleyen yasayı iptal etmiştir.

Kazanımım Şu olacak:

_____.

Başarı ölçüm Şu:

_____.

Şu çalışmalar/faaliyetler yapılacak:

_____.

Hedefe ulaŐmada öncelikli sorumluluğu bulunan kişi veya gruplar Şunlar:

_____.

Zaman kısıtım Őöyle:

_____.

Şimdi hedefinizi yazın (Belirli, Ölçülebilir, Kabul görmüŐ, Gerçekçi, Zamana bağlı olma kriterlerine uygun biçimde).

_____.

Önemli not: BaŐa dönüp planlama ve hatta uygulamaya yönelik hedeflerinizi deđiŐtirmenizin sakıncası yoktur. Yeni bilgiler edinmenin sonucunda hedefler değişebilir. Hedefler size odak ve yön vermek için vardır.

Ek "F": Başkaca kaynakların açıklanmalı listesi

Bu bölümde; gerekli olabilecek web sayfaları, yararlanılacak yayınlar, eğitim paketleri ve işbirliği yapılabilecek kurumlarla ilgili bilgiler bulunmaktadır.

■ Birleşmiş Milletler

<http://www.un.org/disabilities>

Bu, Sözleşmenin resmi web sayfasıdır. Bu sayfada html ve pdf formatlarında Sözleşme metnini bulabilirsiniz. Bu metin BM'nin resmi dillerinin yanı sıra bir dizi ulusal dile de çevrilmiş olarak bu sayfada yer almaktadır.

BM Sözleşmesinin telif haklarına tâbi olmayan resmi versiyonunu aşağıdaki bağlantıdan indirebilirsiniz:
<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Disability/Pages/DisabilityIndex.aspx>

BM ayrıca, kendi idaresinde bulunan Mayın Faaliyet Merkezlerini kullanmak için de bir Savunuculuk Kılavuzu hazırlamıştır. Kılavuzu pdf formatında şu bağlantıdan indirebilirsiniz: <http://ht.ly/1BkLGV>

■ Dünya Sağlık Örgütü

Toplum Temelli İyileştirme (Community-Based Rehabilitation-CBR) Kılavuzları

Dünya Sağlık Örgütü'nün bu kılavuzları Eğitim, Sağlık, Geçim Kaynakları, Toplum, Güçlenme ve İzleme ile ilgili altı kitapçıktan oluşan önemli bir kaynaktır. Bu kılavuzlar Taraf Devletlerce, sivil toplum ve tüzel kişiler tarafından CRPD'nin olmazsa olmazlarının yerine getirilmesi için bir

çerçeve çizmek amacıyla kullanılabilir. İngilizce, Fransızca, Çince ve İspanyolca dillerinde de mevcuttur.

<http://www.who.int/disabilities/cbr/guidelines/en/index.html>

■ Engellilik Dünya Raporu

Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası resmi tanıtımı Haziran 2012’de yapılan Engellilik Dünya Raporu’nu birlikte hazırladılar. Bu raporu aşağıdaki bağlantıda bulabilirsiniz. Engellilik Dünya Raporu birçok dilde ve erişilebilir formatta da mevcuttur.

http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/en/index.html

■ Bölgesel

Ulusal İnsan Hakları Asya-Pasifik Forumu, CRPD ve engellilik konularıyla ilgili çeşitli projelerde yer almıştır. Aşağıdaki bağlantıda, Eylül 2007’de yapılan Asya Pasifik Forumu’nda yapılan bazı sunumlar da bulundurmaktadır.

<http://www.asiapacificforum.net/issues/disability>

■ Parlamenterler ve seçilmiş temsilciler

“Engelli Hakları Sözleşmesi ve İhtiyari Protokolü - Parlamenterler için El Kitabı: Dışlanmadan Eşitliğe Engelli Hakları Farkındalığı” başlıklı el kitabı, yasa koyucular ve Sözleşmenin onaylanması ve uygulaması süreçlerine dahil olanlar içindir. Belirli bir hedef kitleye yazılmış olmakla birlikte diğerleri için de yararlı olabilir. Pdf formatında mevcuttur.

Inclusion International, zihinsel engellilerin ve ailelerinin insan haklarını destekleyen bir sivil toplum kuruluşudur. Sözleşme onların çalışmasının öncelikli alanıdır. Aşağıdaki bağlantıdan ayrıntılı bilgiye erişebilirsiniz.
<http://www.inclusion-international.org>

The Global Disability Rights Library (Dünya Engelli Hakları Kütüphanesi)
Kütüphane, profesyonellerin ilgili kaynaklarını bir araya getirir ve dünya genelinde engelli hakları konusunda savunuculuk yapmaktadır. Tüm dünyada çok sayıda kurum ve kaynağa referans verir. Ayrıntılı bilgi için:
<http://www.widernet.org/digitallibrary/Portals/phpportals/portal.php?PortalPageID=664>

■ Gençler ve çocuklar

Sözleşmenin *çocuk dostu* bir metni şu sayfada vardır:
http://www.unicef.org/voy/takeaction/takeaction_cfc_questionnaire.php

Tüm çocuklara ve gençlere çağrı: Gençler için CRPD UNICEF, çocuklara yardımcı olmak ve engelli haklarını anlatmak için Sözleşmenin çocuk dostu bir versiyonunu geliştirdi. Ayrıca, bu konuda yürütülecek odak grup çalışmaları için bir *kolaylaştırıcı kılavuzu* hazırladı.

Kısa adı ACYA olan Yeni Zelanda Çocuk ve Gençlik Örgütü'nün web sayfasında birçok yararlı doküman bulunmaktadır. <http://www.acya.org.nz/?t=108>

■ Sözleşme hakkında eğitim

World Network of Users and Survivors of Psychiatry (WNUSP) web sayfasında ruhsal bozukluk yaşamış kişilere odaklı bir eğitim seti bulunmaktadır. Bu sette Sözleşme ve bunun uygulamaları hakkında yazıların yer aldığı çeşitli bölümler mevcuttur. <http://www.wnusp.net/>

Engelliler için İnsan Hakları Eğitimi Rehberi

Bu rehber kendilerini Engelli Hakları Sözleşmesi (CRPD) ve engellilerin insan hakları konusunda eğitmek isteyenler içindir. İngilizce ve Moğolcası mevcuttur. Bu rehber engellilerin ve ailelerinin CRPD'nin onaylanması ve uygulanmasına katılımlarını destekleme amacı taşır. Şu bağlantıda rehberi bulabilirsiniz:

www.aifo.it/english/resources/online/books/cbr/manual_human_rights-disability-eng07.pdf

Bu rehber Mart 2008 tarihinde AIFO (Italian Association Amici di Raoul Follereau) ve DPI (Disabled People International) İtalya tarafından Moğolistan Engelli Örgütleri Federasyonu ile işbirliği içerisinde Birleşmiş Milletlerin mali katkısıyla yayınlanmıştır.

CRPD Eğitim Seti

Örgütler bu seti Sözleşmeye yönelik eğitimler vermek amacıyla kullanabilir. Handicap International'ın hazırladığı bu sette ppt sunumları, Word belgeleri ve Sözleşmenin farklı yönlerini kapsayan pdf dosyalar bulunmaktadır.

Engelli Hakları - Savunuculuk Çalışma Kitabı

Bu çalışma kitabı üç bölümden oluşur:

- Engelli kişiler için savunuculuk
- İnsan hakları savunuculuğu nasıl işler
- Savunuculuk için CRPD dahil olmak üzere, fakat bununla sınırlı olmadan, uluslararası insan hakları anlaşmaları nasıl kullanılır?

Kişilere Sözleşmenin ülkelerinde nasıl onaylanacağı ve sonra nasıl uygulanacağı konusunda öneriler sunar.

Bu çalışma kitabı Survivors Corps (daha önce Landmine Survivors Network olarak bilinmekteydi) tarafından yayınlanmıştır.

Human Rights. YES! (İnsan Hakları. EVET!)

Sözleşmeye dayalı olarak *Human Rights. YES!* (İnsan Hakları EVET!) engelli kişilere kendi insan haklarını öğrenme imkanı sağlar. *Human Rights. YES!*, insan hakları konusunda uzman olması gerekmeyen kişiler için tasarlanmıştır ve küçük gruplarla kullanılabilir. Rehber üç bölümden oluşmaktadır:

- Engelliliği insan hakkı olarak anlamak
- Engelli Hakları Sözleşmesi
- Savunuculuk: Engellilerin insan hakları için harekete geçme.

Bu kaynak Minnesota Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma Merkezi tarafından hazırlanmıştır.

RatifyNow, Sözleşme hakkında insanların daha fazla bilgi edinmesi için bir kaynak listesi oluşturmuştur. Avustralya hükümetinin web sayfasında yalın İngilizce kılavuz:
http://www.ag.gov.au/www/agd/agd.nsf/Page/Humanrightsandanti-discrimination_UnitedNationsConventionontheRightsofPersonswithDisabilities

Sözleşmeye taraf olma, Sözleşmeyi onaylama ve uygulama

<http://www.icrpd.net/ratification/en/index.htm>
<http://www.icrpd.net/implementation/en/index.htm>
DPI onaylama ve uygulama setlerini bu sitelerden bedelsiz olarak indirmek mümkündür. Sözleşmeyi yeni öğrenmeye başlayan kişiler için yararlı bir kaynaktır. DPI, engelli sivil toplum örgütlerinin uluslararası bir organizasyonudur.

<http://ratifynow.org>
Bu sayfada Sözleşmenin onaylanmasına yönelik çalışmalar için bağlantılar ve eylem stratejileri bulunmaktadır. Ratify Now örgütü, hükümetleri Sözleşmeyi onaylamaya ikna etmek için engelli hakları savunuculuğu yapmaktadır.

<http://www.internationaldisabilityalliance.org/>
The International Disability Alliance (Uluslararası Engelli İttifakı) CRPD müzakerelerinde STK tarafında önder bir rol üstlenmiştir. İttifak üyelerine bu sayfadan erişilebilir. Kendi bireysel sayfalarında spesifik engelli materyali ve Sözleşme hakkında bilgi bulunmaktadır.

<http://www.riglobal.org/>
The Rehabilitation International örgütünün web

sayfasında Sözleşmeyle ilgili bir yayın olan International Rehabilitation dergisinin özel sayısı yer almaktadır. Bu örgüt engelli hakları alanında çalışmaktadır.

<http://www.mineaction.org/downloads/1/CRPDtoolkitEng2.pdf>
Landmine Survivors Network uluslararası bir sivil toplum örgütüdür. Kişilere hükümetlerinin Sözleşmeyi onaylaması için lobicilik yapmaya yardımcı olmaktadır. Sitesindeki kaynaklar word ya da pdf formatındadır.

Sözleşmenin İzlenmesi

Disability Rights Promotion International (DRPI), Engelli Hakları Sözleşmesinin izlenmesi için Kanada'da York Üniversitesinde yürütülen bir ortak çalışma projesidir.
<http://www.yorku.ca/drpi/index.html>

The International Disability Alliance (IDA), CRPD ve diğer İnsan Hakları Anlaşmaları konusunda mükemmel bilgi ve izleme araçları geliştirmiştir. Bu kaynaklara şu bağlantıdan erişebilirsiniz:
<http://www.internationaldisabilityalliance.org/>

Handicap International, odağında görme engelliler olmasa da Sözleşmenin uygulanması ve izlenmesine yönelik bazı yararlı kaynaklara sahiptir.
<http://www.handicap-international.fr/kit-pedagogique/pages/module7en.html>

Kanada'da York Üniversitesi'ndeki Disability Rights Promotion International, CRPD'nin izlenmesine katkıda

bulunmak üzere araştırma projeleri yürütmede engellilere yardımcı olmakta, bunun için uluslararası alanda aktif çalışmaktadır.

2016 yılında hayatını kaybeden İsveçli siyasetçi Bengt Lindquist, bu merkezin kurucularından biridir.
<http://www.yorku.ca/drpi/>

Disabled People's International (DPI) uluslararası bir engelli örgütüdür. CRPD'nin onaylanması, uygulanması ve izlenmesine yönelik araçlar üretmiştir. Bu kapsamlı kaynaklar html, Word ve pdf olarak üye örgütlerin kullanımına sunulmuştur; İngilizce, Fransızca ve İspanyolca dillerinde mevcuttur.
<http://www.dpi.org/lang-en/index?page=19>

■ Genel Savunuculuk

DAA (Disability Awareness in Action) yedi kaynak aracı oluşturdu. Bunlar engelli hakları için çalışanların daha etkin bir şekilde organize olup kampanya yürütmeleri için tasarlandı.

Bu belge sadece İngilizce olarak Word ve pdf formatında bulunmaktadır.
<http://www.daa.org.uk/index.php?page=test-resources>

Kaynak set No.1 Medya
Medyanın işleyişi nasıldır ve ondan nasıl yararlanır?

Kaynak set No.2 Müzakere ve etki

İtici güçler, paydaşlar ve karar vericiler nasıl etkilenir?

Kaynak set No.3 Kampanyalar
Etkin kampanya stratejileri ve taktikleri nelerdir?

Kaynak set No.4 Organizasyon yapma
Kampanya nasıl düzenlenir?

Kaynak set No.5 Fon yaratma
Fonlara erişim, fonlardan yararlanma ve bütçe yönetimi
nasıl olmalıdır?

Kaynak set No.6 Engelli kadınlar: Uluslararası kaynak seti
Dezavantajlı olanlar için strateji ve eylemler.

Kaynak set No.7 Medeni Haklar yasası ve engelliler
Medeni haklar, insan hakları ve mevzuata ilişkin kılavuz.

■ Engellilerle ilgili özel birimleri bulunan Ulusal İnsan Hakları Kurumları

AFRİKA

√ Commission on Human Rights and Administrative
Justice, Ghana (Gana İnsan Hakları ve İdari Yargı
Komisyonu)

[http://www.ghana.gov.gh/index.php?option=com_content&view=arti
cle&id=422:commission-on-human-rights-and-administrative-
justice&catid=84:public-service-directory&Itemid=231](http://www.ghana.gov.gh/index.php?option=com_content&view=article&id=422:commission-on-human-rights-and-administrative-justice&catid=84:public-service-directory&Itemid=231)

AMERİKA

- √ Kanada İnsan Hakları Komisyonu (Canadian Human Rights Commission)
- √ Kosta Rika Halk Savunusu (Defensoria de los Habitantes Kosta Rica)
- √ Peru Halk Savunusu (Defensoria del Pueblo de Perú)

AVRUPA

- √ CRPD Avusturya İzleme Komitesi (Austrian Monitoring Committee)
- √ Kuzey İrlanda İnsan Hakları Komisyonu (Northern Ireland Human Rights Commission-NIHRC)
- √ İsveç Engellilik Ombudsmanı (The Swedish Disability Ombudsman)
- √ Alman İnsan Hakları Enstitüsü (The German Institute for Human Rights)

ASYA PASİFİK

- √ Hong Kong Eşit Fırsatlar Komisyonu (Equal Opportunities Commission)
- √ Yeni Zelanda İnsan Hakları Komisyonu (New Zealand Human Rights Commission) <http://www.hrc.co.nz/>
- √ Yeni Zelanda CRPD İzleme Mekanizması (New Zealand Mechanism for Monitoring the CRPD) <http://www.hrc.co.nz/disabled-people/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities/making-disability-rights-real/>

AVUSTRALYA

Engelli Organizasyonları ve STKlar
www.hreoc.gov.au/disability_rights/index.html

- ✓ Center for the Human Rights of Users and Survivors of Psychiatry (CHRUSP)
- ✓ Handicap International
- ✓ Survivor Corps
- ✓ Asia Pacific Disability Forum (APDF)
- ✓ Secretariat of African Decade
- ✓ International Disability and Development Consortium (IDDC)
- ✓ Global Partnership for Disability and Development (GPDD)
- ✓ Fundación ONCE
- ✓ Disability Rights Fund (DRF)
- ✓ Disability Rights Promotion International (DRPI)

